

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

SOSYAL İÇERME ALANINDA, AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIğI'NIN KURUMSAL KAPASİTESİNİN GELİŞTİRİLMESİ PROJESİ

1.3. Faaliyeti RAPOR 2: Gelir, istihdam, eğitim,
mesleki eğitim ve yoksulluk ilişkilerinin incelenmesi
yoksulluğun ve sosyal dışlanma süreçlerinin
araştırılması, politikaların incelenmesi

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

İçindekiler

1. Giriş.....	3
2. Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları	6
2.1. Türkiye’de Yoksulluk: Durum Tespiti ve Değerlendirme Çalışmaları.....	6
2.2. Yoksulluk ve Sosyal Transferler	8
2.3. Yoksulluk-Sosyal Yardımlar ve İstihdam İlişkisi.....	12
2.3.1. Kadın İşgücüne Katılımı ve Yoksulluk	13
2.3.2. Çalışan Yoksulluğu	15
2.3.3. Sosyal Yardım-İstihdam Bağlantılı Uygulamalar.....	17
3. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) Mikro Verileri Temelinde Türkiye’de Yoksulluk, Sosyal Yardımlar ve İstihdama İlişkin Betimleyici İstatistikler	22
3.1. Türkiye’de Yoksulluk ve Bölgelere göre Dağılımı.....	23
3.2. Yoksulluk Sınırı Altındaki ve Üstündeki Bireylerin Demografik Profili ve Eğitimi	30
3.3. Yoksulluk Sınırı Altındaki ve Üstündeki Bireylerin İşgücüne Katılım Örüntüleri.....	35
3.4. Sosyal Transferlerin Yoksulluk Oranları Üzerindeki Etkisi	51
3.4. GYKA Verileriyle NENİG ve Çocuklar	58
3.6. GYKA Verileri ile Yoksulluk – İstihdam İlişisine İlişkin Özet Sonuç	62
4. Sosyal Yardım Alan Haneler ile Saha Araştırması.....	63
4.1. Sosyal Yardım Alan Hanelerde Eğitim ve İşgücü Durumu	66
4.2. Sosyal Yardım Alan Hanelerde İstihdam Edilenler	70
4.3. Sosyal Yardım Alan Hanelerde İşsizler	75
4.4. Sosyal Yardım Alan Hanelerde İşgücü Dışındakiler	80
4.4.1. Sosyal Yardım Alan Hanelerde İşgücü Dışında Çalışabilir Durumdaki Kadınlar.....	83
4.4.2. Sosyal Yardım Alan Hanelerde Bakıma Muhtaç Olanlar	84
5. Sonuç ve Politika Çıkarımları.....	86
5.1. Saha Araştırmasında öne çıkan Bulgular	86
5.2. Politika Önerileri.....	88
5.2.1. İşsizlere, Ümidi Kırık İşsizlere ve İşgücü dışındaki Kadınlara yönelik Aktif İşgücü Politikaları.....	89
5.2.2. Sosyal Yardım Alan Hanelerde Ev İşleri ve Bakım Sorumlulukları Nedeniyle İşgücü Dışında Kalan Kadınların İşgücü Piyasasına Entegrasyonunun Desteklenmesi.....	91
5.2.3. Çalışan Yoksulluğu ile Mücadele Politikaları	96
5.2.4. Eğitim ve Öğrenime İlişkin Öneriler.....	96
5.2.5. ASPB Veri Tabanına İlişkin Öneriler	97
5.2.6. Makroekonomik Çerçeve	97
Kaynakça.....	99
EK 1: Sosyal Yardım Alan Hanelerde Eğitimi Terk Edenler, Nedenleri ve Eğitime Devam İstekliliği	106
EK 2: Sosyal Yardım Alan Hanelerde Zorunlu Eğitim kapsamındaki Gençlerin Eğitim Durumu	107
EK 3: Ev ve Bakım İşleri Nedeniyle İşgücü Dışında Kalan Kadınların Geçmiş İş Deneyimi ...	108

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

1. Giriş

“Sosyal İçerme Alanında, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın Kurumsal Kapasitesinin Geliştirilmesi” başlıklı proje kapsamında hazırlanan bu rapor, Türkiye’de 2000’li yıllarda yoksulluğun ve sosyal yardımların eğitim ve istihdam ile ilişkisini araştırmayı ve Bakanlık tarafından yürütülen sosyal yardım programlarının, istihdam bağlantısını güçlendirmeye yönelik öneriler ve politikalar saptamayı hedeflemektedir. Bu çerçevede Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2006’dan bu yana düzenli olarak yapılmakta olan Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi (GYKA) verilerine dayalı bir ön incelemenin yanı sıra, proje kapsamında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’ndan (ASPB) sosyal yardım alan hanelerle yapılan saha araştırmasından elde edilen verilere dayalı kapsamlı bir inceleme yapılmıştır.

Yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelede sosyal yardımlar büyük önem taşımaktadır. Sosyal yardımlar, aynı (gıda/giyecek/yakıt gibi temel gereksinimlerin sağlanmasına yönelik) yardımlar ve nakdi transfer ödemelerini (şartlı ya da şartsız, karşılıksız yapılan ödemeleri) içerir. Özellikle işgücü piyasasına girmesi önünde yaş, sağlık, engellilik gibi kısıtlar olan ve bu yüzden emek (ya da emek dışı) kısıtlı gelire sahip ya da herhangi bir gelir kaynağı olmayan hanehalkları, yoksulluk riskinden korunmak için sosyal transferlere ihtiyaç duymaktadırlar (emeklilik ödemeleri, çocuk yardımları, engellilik ya da iş göremezlik ödemeleri veya yoksulluk yardımları gibi). Aynı zamanda, işgücü piyasasında çalışabilecek durumda olan bireylerin geçici ekonomik şokların olumsuz etkilerinden koruması amacıyla da transfer ödemeleri etkin olarak kullanılabilir (işsizlik yardımları gibi).

Sosyal yardımlar ile ihtiyaç halindeki birey ve hanelerin refahının artırılması hedeflenirken, bir yandan da sosyal dayanışma ve içermenin sağlanması da desteklenmektedir. Ancak salt sosyal yardımlara dayalı politikaların, yoksulluğun azaltılması ve sosyal dışlanmanın önlenmesindeki etkinliği bu konuya ilişkin yazın da hâlihazırda tartışılan en önemli konulardan biridir (bkz: Watson ve Mairte 2013; Ulriksen 2012; Barrientos ve Nino-Zarazua 2011; Caminada vd. 2010; Eurostat 2010; LeFebvre 2007; Esping Andersen ve Myles 2009; Morissens ve Sainsbury 2002; Heady vd. 2001; Korpi and Palme 1998; Eardley 1996). Çalışmaların işaret ettiği önemli sorun alanları arasında; sosyal yardımların bağımlılık yaratması ve emek piyasasına girişte istekliliği azaltması riski, yoksulluk sınırı civarında yardımlara dayalı bir tüketim örüntüsü ile yaşamını idame eden, kalıcı ve nesilden nesle aktarılan bir kitlenin oluşması, kamu harcamaları açısından bunun sürdürülebilirliği gibi konular yer almaktadır. Elde edilen bulguların ortak bir noktası, sosyal transferlerin tek başına uygulanmasından ziyade, istihdamı ve sosyal yaşama katılımı destekleyen politikalarla desteklendiği durumlarda, yoksulluğu ve sosyal dışlanmayı etkin ve sürdürülebilir şekilde önleme hedefine ulaşabildiğidir. Nitekim bu tip kapsamlı sosyal güvenlik politikalarının uygulandığı ülkelerde, daha düşük yoksulluk oranları gözlemlenmektedir.

Emek piyasasına entegrasyonu destekleyen politikalar; yaş, sağlık ya da fiziksel engel gibi herhangi bir kısıtlaması olmayan ve çalışabilir durumdaki kişilere iş olanaklarının sağlanması yoluyla,

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

yoksulluğun ve sosyal yardımlara bağımlılığın önlenmesini hedefler. İstihdam, gelir yoksulluğunu önlemede bir araç olmanın yanı sıra sosyal yaşama katılımı da destekleyici bir işlev görür. Emek piyasası ile yoksulluk arasındaki ilişkiye bakıldığında, üç ayrı tip ilişkiden söz edilebilir: Bunlardan birincisi, o kişiye özel ya da genel olarak yeterli istihdam talebi olmamasına dayalı dışlanmadır; yani kişi, emek piyasasında bir işte çalışmayı arzu etmesine rağmen iş bulamamaktadır. İkincisi, talepten bağımsız olarak, emek arzı önündeki yapısal kısıtlara dayalı istihdamdan dışlanmadır. Bu grup büyük ölçüde emek piyasasına girişine, fiziksel ya da yaş gibi bir engeli olmamasına rağmen gerek hane içi bakım sorumlulukları gerekse toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde istihdamdan dışlanan kadınlardan oluşmaktadır. Üçüncüsü ise istihdam edilmesine (yani talep ya da arza dayalı bir dışlanma olmamasına) rağmen gene de yoksulluk sınırı altında kalanları içeren “çalışan yoksulluğu” olgusudur.

Yeterli istihdam talebi olmamasına dayalı dışlanma mikro ya da makro düzeydeki sorunlardan kaynaklanabilir. Mikro düzeyde, bireyin işgücüne katılım için gerekli becerilerden yoksun olması nedeniyle, o kişiye özgü uygun iş ve istihdam talebi olmayabilir. İktisat terminolojisinde “yapısal işsizlik” olarak adlandırılan bu işsizlik, “uyumsuz eşleşme” olgusu ile açıklanır. Yani açık işler vardır; ancak iş arayan kişinin becerileri o açık işler için yeterli ya da uygun değildir. Makro düzeyde ise ekonomik büyümenin yeterli iş olanakları yaratamaması nedeniyle ekonomi genelinde, istihdam talep sorunu olabilir. Bu ise “klasik işsizlik” olarak adlandırılan talep eksikliğine dayalı işsizliktir. Her iki tip işsizlik; uzun dönemli işsizler, ümidi kırık işsizler, eksik istihdamdakiler gibi değişik biçimlerde emek piyasasından dışlanma, düşük gelir ve yoksulluk sonuçlarını beraberinde getirir. Talep sorununun çözümü, mikro düzeyde (yani emek piyasasından vasıfsızlık nedeniyle dışlanma durumunda), aktif işgücü piyasası politikaları gerektirir: Beceri ve tecrübeyi geliştirici eğitim ve staj programları, iş arama ve bulmayı destekleyen kurumsal hizmetler gibi... Makro düzeyde ise (yeterli iş olanaklarının bulunmaması durumunda) kaliteli istihdam yaratan makroekonomik büyüme, özel ve kamu yatırım politikaları, ayrıca kimi durumlarda kamu destekli toplum yararına istihdam programları gibi müdahalelere ihtiyaç vardır.

İstihdam ve yoksulluk arasındaki ikinci ilişki, istihdam talep sorunundan bağımsız olarak, arz kısıtları üzerinden oluşmaktadır. Çocuk, yaşlı ve engelli gibi bağımlı aile bireylerinin, aynı zamanda sağlıklı yetişkin aile bireylerinin hane içi bakım işlerine dayalı zaman kısıtları nedeniyle emek piyasası dışında kalan; ancak aksi takdirde çalışabilir durumdaki kişileri içermektedir ki bunların ezici çoğunluğu da kadınlardır. Hane içi bakım işlerinin kadınların, ev dışında parayı kazanmanın ise erkeklerin sorumluluğu olduğu yönündeki toplumsal cinsiyet rolleri, başta emek piyasası olmak üzere kamusal alanlardan kadınların sosyal dışlanmasını destekler. Özellikle düşük sosyoekonomik statüdeki evli çiftlerde, kadının emek piyasasından elde edeceği potansiyel kazanç (ücret), ev işlerini piyasa hizmetleri üzerinden ikame etmenin (kreş, evde ücretli bakıcı, dışarıda yemek yemek, vb.) maliyetini karşılayamadığı için, tek erkek çalışanlı hane yapısı yaygındır. Çalışmalar, özellikle düşük eğitilmiş kadınların emek piyasasından dışlanmasına ilişkin bu durumun yoksullukla doğrudan bağlantılarına işaret etmektedir. Örneğin, Türkiye için mikro hanehalkı verileriyle yapılan bir çalışma, karı-koca çifte çalışanlı hanelerin yoksulluk riskinin; eğitim, yaş, yaşanan bölge, çocuk sayısı, vb. değişkenleri kontrol ettikten sonra, tek erkek çalışanlı hanelere göre yarı yarıya daha

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

düşük olduğunu bulgulamaktadır (İlkkaracan ve Değirmenci 2013). Dünya Bankası tarafından Türkiye için yapılan başka bir çalışma da benzer şekilde kadın istihdamının, çocuk yoksulluğunu azaltıcı etkisini bulgulamaktadır (Dünya Bankası 2009). Bu tip arz kısıtlarına dayalı olarak emek piyasasından dışlanma sorununun çözümü için ise çocuk, yaşlı, engelli bakımına yönelik kamusal hizmetler, iş ve aile yaşamı dengesini sağlayıcı emek piyasası denetimi gibi politikalar önerilmektedir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2007; Dünya Bankası 2009; İlkkaracan 2010).

Yoksulluk-istihdam arasında başka bir ilişki de istihdam edilmenin yoksul olma riskini giderememesi üzerinden oluşmaktadır. Düşük ücretli, vasıfsız işçilik gerektiren işler, sosyal güvencesiz ve kayıt dışı çalışma, mevsimlik ve düzensiz işler ile ücretsiz aile işçiliği, çalışan yoksulluğu olarak adlandırılan bu olgunun altında yatmaktadır. Emek piyasası regülasyonu ile kayıtsız ve sosyal güvencesiz çalışmanın engellenmesi, insana yakışır iş kriterlerine uygun asgari ücret ve mesai saati politikaları, işgücü verimliliğini artırıcı yaygın ve örgün eğitim programları ve politikaları, işyeri verimlilik artışı ve kaliteli istihdam yaratmaya dayalı sektörel ve makroekonomik büyüme stratejileri, çalışan yoksulluğunu önlemeye yönelik politikalar olarak öne çıkmaktadır.

İstihdam-yoksulluk ilişkisinin tanımladığı bu üç mekanizmanın, kendileri arasındaki etkileşimlere de dikkat çekmek gerekir. Örneğin istihdam talebinin, makro düzeyde yetersiz olması; emek piyasasındaki koşulların kötüleşmesini, çalışan yoksulluğunu ve uzun dönemli işsizliği tetikler. Uzun dönemli işsizlik, emek piyasası becerilerinin körleşmesini beraberinde getirir ve mikro düzeyde talep sorununu yani uyumsuz eşleşme ve yapısal işsizliği artırır. Öte yandan, makro dinamiklere dayalı olarak emek piyasasındaki koşulların kötüleşmesi ile birlikte gerçekleşen ücretlerdeki düşüş, kayıt dışı ve düzensiz çalışma biçimlerinin yaygınlaşması, çalışma saatlerindeki artış gibi dönüşümler, iş-aile dengesini olumsuz etkiler ve kadınların işgücü arz kısıtlarını daha da güçlendirir.

Bu raporda yer alan verilere dayalı analizler, istihdam ve yoksulluk-sosyal dışlanma arasındaki ilişkiyi ve politika müdahale alanlarını yukarıda açıklanan üç grup çerçevesinde incelemektedir:

- 1. İstihdamdaki yoksullar** – Çalışan yoksulluğu
- 2. İşsizler** – İşgücü piyasasında aktif olarak iş arayıp çalışmaya hazır olanlar; ancak iş bulamayanlar
- 3. İşgücü piyasası dışındakiler** – İstihdamda olmayan, iş de aramayan; ancak potansiyel olarak çalışabilecek durumda olan (öğrenimine devam, sağlık/engellilik ya da yaşlılık gibi kısıtları bulunmayan) ama ev işleriyle meşgul oldukları için istihdamda olmadığını beyan eden kadınlar

Raporun bu girişi izleyen ikinci bölümü, Türkiye’de yoksulluk ve sosyal yardımların, özellikle istihdam ilişkisini irdeleyen yakın dönem araştırmaları içeren bir yazın taraması sunmaktadır. Üçüncü bölümde, GYKA 2006-2014 mikro verileri çerçevesinde sosyal transferlerin yoksulluk üzerindeki etkisi, yoksulluk sınırı altındaki ve üstündeki hanelerde yaşayan bireylerin demografik özellikleri, işgücüne katılım ve emek piyasasından dışlanma örüntüleri de karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. GYKA verileriyle yapılan bu ön incelemeye dayalı olarak, sosyal yardım alan hanelerle bir saha çalışması tasarımı yapılmıştır. 2017 yılı ilk yarısında iki metropol (İstanbul ve

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Ankara) ve iki doğu ilinde (Urfa ve Van) gerçekleştirilen saha çalışması kapsamında elde edilen istihdama ilişkin bulgular ise dördüncü bölümde sunulmaktadır. Son bölüm, veri analizlerinin temel sonuçlarını özetlemekte ve politika çıkarımlarını tartışmaktadır.

2. Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları

Yazın taramasına dayalı bu bölüm, Türkiye’de yoksulluk üzerine yapılan çalışmaları; özellikle sosyal yardım-istihdam-yoksulluk ilişkisine odaklanarak değerlendirmeyi hedeflemektedir. Türkiye’de yoksulluk ve sosyal dışlanma üzerine olan yazın, daha çok genel yoksulluk ölçümleri, yoksulluk düzeylerinin alt gruplara ya da zaman içerisindeki değişimine göre değerlendirilmesi, yoksulluğun tetikleyen hanehalkı ve bireysel özelliklerin belirlenmesi ya da sosyal yardımların yoksulluk üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi üzerine yoğunlaşmaktadır. Yoksulluk – istihdam ilişkisi üzerine çalışmalar, kısıtlı sayıda ve son yıllarda yapılan çalışmalardan oluşmaktadır. Sosyal yardımların yoksulluk üzerindeki etkilerini değerlendiren araştırmalar kapsamında, kimi çalışmalar, bir politika önermesi olarak sosyal yardım – istihdam ilişkisinin güçlendirilmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Aşağıdaki gözden geçirme; önce genel değerlendirmeleri içeren çalışmalarla başlamakta, daha sonra sosyal yardımların yoksulluğu azaltmadaki etkisini değerlendiren çalışmalarla devam etmekte ve en sonda ise yoksulluk, sosyal yardım ve istihdam ilişkisini irdeleyen yakın zaman çalışmaları ele alınmaktadır.

2.1. Türkiye’de Yoksulluk: Durum Tespiti ve Değerlendirme Çalışmaları

Türkiye’de yoksulluk üzerine yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak 1990’lı yıllardan itibaren değerlendirmeleri içermektedir. Bunun önemli bir nedeni; istihdam, gelir, gelir dağılımı, tüketim harcamaları gibi yoksulluk hesaplamalarında kullanılan hanehalkı anketlerine dayalı verilerin, TÜİK tarafından ilk 1980’lerin sonu, 1990’ların başı itibarıyla yapılması, sistematik ve kapsamlı veri toplamaya ise ancak 2000’li yıllarda başlanmasıdır. Öte yandan 1980’lerden itibaren uygulamaya konulan neoliberal ekonomik politikalar sonucunda, ekonominin hızlı bir yapısal dönüşümü tetiklenmiştir. Bir yandan tarımda başlayan çözülme ve kırdan kente göçün ivme kazanması, diğer yanda da global piyasa rekabetine açılan ekonominin sanayi sonrası topluma geçişine dayalı sorunlarının üstesinden gelememesi, Türkiye’de yoksulluğun 1990’lı yıllarda daha yaygın bir olgu olarak ortaya çıkışına da neden olmuştur (Buğra ve Sınmazdemir 2003).

Yazında, Türkiye ekonomisi ile ilgili yoksulluk çalışmaları 2002 yılı öncesinde düzenli istatistiksel verilerin toplanmaması nedeniyle çok fazla sayıda değildir. 2002 yılı öncesinde sadece iki yıl, 1987 ve 1994 yıllarında anketler derlenmiştir. İlk resmi yoksulluk verileri 2004 yılında, 2002 yılından itibaren düzenli olarak derlenmeye başlayan hanehalkı bütçe anketlerinin analizi ile yayımlanmıştır. Dolayısıyla 2004 yılı öncesindeki çalışmalar, yoksulluk çizgisinin elde edilmesi, yoksulluk

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

oranlarının hesaplanması ve yoksulluğun tanımı üzerinde yoğunlaşmışlardır (Dumanlı 1996; Dansuk 1997; Alıcı 2002). Bu çalışmalar, 1987 ve 1994 yıllarına ait hanehalkı gelir ve tüketim anketlerinden elde edilen veriler ışığında, temel ihtiyaçların karşılanması yöntemi ile mutlak ve göreceli yoksulluk çizgisi hesaplanmışlar ve bu iki yılda yoksulluktaki değişimi incelemişlerdir (Dünya Bankası 2000a; Gürsel vd. 2000; Yemstov 2001).

Türkiye’de yoksulluğun düzeyi ve profiline ilişkin gerçekleştirilen ilk kapsamlı resmi anket, 2002 yoksulluk çalışmasıdır. Bu çalışma ile Türkiye’de ilk kez resmi olarak yoksulluk sınırı ve oranı açıklanmıştır. Ardından her yıl düzenli olarak gerçekleştirilen çalışmalar ile yoksulluğun profili çıkarılmış ve yoksulluğun özellikle çok çocuklu haneler, eğitim seviyesi düşük olanlar, yevmiyeli çalışanlar, işsizler, kendi hesabına çalışanlar, ücretsiz aile işçileri ile tarım ve inşaat sektörlerinde çalışanlar arasında yaygın olduğu belirlenmiştir (DİE, Hanehalkı Bütçe Anketleri, 2002-2007). Hanehalkı reisinin işteki durumu, işyerinin faaliyet alanı, hanehalkı büyüklüğü ve işyerinin statüsü de yoksulluğu belirleyen temel faktörler olarak bulgulanmaktadır (Canbay ve Selim 2010).

Türkiye’deki yoksulluk üzerine yapılan çalışmaların önemli bir bölümü, yoksulluk hesaplarında kullanılan yöntemlerin iyileştirilmesine yönelik alternatifler, yoksulluk oranları ve profillerinin saptanması, yoksulluğun farklı alt gruplar (yaş, cinsiyet, eğitim, işteki durum, sektör gibi) arasındaki dağılımı ve yoksulluk göstergelerinde zaman içerisindeki değişim üzerine odaklanmaktadır (Aran vd. 2010; Çalışkan 2010; Canbay ve Selim 2010; Tokatlıoğlu ve Başaran 2003; Doğan ve Tek 2007; Alıcı 2002; Gürsel vd. 2000; Dağdemir 1999; Uygur ve Kasnakoğlu 1998; Erdoğan 1998 ve 1996; Dumanlı 1996; Dansuk 1997; Celasun 1986). Bu kapsamda bazı çalışmalarla ise, verilerin düzenli olarak 2002 yılından sonra toplanmasından ötürü, yoksulluk oranının ekonomik krizler ve makroekonomik politikalar ile ilişkisi incelenmiştir (Selim vd. 2014; Özcan ve Özcan 2013; Güloğlu vd. 2012; Candaş vd. 2010; Yükseler ve Türkan 2008; Gürsel vd. 2000).

2000’li yılları (kimisi ise 1990’lardaki kısıtlı veriler ile karşılaştırmaları) içeren bu çalışmalar, bu yakın dönemde gelir dağılımında iyileşme ve aynı zamanda yoksulluk oranlarında azalma saptamaktadırlar. Bunun nedenleri olarak, müteşebbis ve mülk gelirlerinin toplam gelir içerisindeki payında düşüşe; buna karşılık transferlerin (özellikle emekli gelirleri) ve ücret gelirlerinin payındaki artışa işaret edilmektedir (Yükseler ve Türkan 2008, 1994-2005 dönemi için). Nitekim yoksulluk sorununun ekonomide görülen büyümeye ve yapısal dönüşümlere rağmen giderilememesi nedeniyle hükümet, 2000’li yıllardan itibaren yoksullukla mücadele geniş kapsamlı sosyal yardım politikaları uygulamaya başlanmış ve transfer ödemelerinin toplam mali harcamalar içindeki payı artırılmıştır (Koray 2015). 2003 ve 2006 karşılaştırmasına dayalı bir çalışma, toplam yoksulluktaki azalmanın kentsel kesimdeki yoksulluğun azalmasından kaynaklandığını, düşük eğitim düzeyine ve yüksek çocuk sayısına sahip tarımsal hanehalklarında ise yoksulluk oranlarının azalmadığına işaret etmektedir (Aran vd. 2010).

Buna karşılık; genel mutlak yoksulluk oranında özellikle 2003-2008 döneminde gözlemlenen hızlı azalma, 2008-09 küresel krizi ile yavaşlamış ve 2008-2011 döneminde düşüş trendi, durağan bir trende dönüşmüştür (Demir-Seker ve Jenkins 2013). 2005-2008 dönemi verileri ile yoksulluğa giriş-çıkışları saptamaya yönelik bir çalışma ise yoksulların en az %25’inin kalıcı yoksulluğa sahip

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

olduklarını saptamakta ve emek piyasasından elde edilecek olan gelirlerin yoksulluktan kurtulmada önemli bir rol oynadığına işaret etmektedir (Demir-Şeker ve Dayıoğlu 2015). Özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde, kırsalda görülen kalıcı yoksulluk; genel olarak verimsiz toprak, düşük eğitim ve emek verimliliği, zayıf altyapı, göç ve istihdama erişimin zorluğu gibi sebeplerle açıklanmaktadır (Akder ve Güvenç 2000; Dünya Bankası 2000).

1980’li ve 2000’li yıllar için, OECD ülkelerindeki gelir eşitsizliği ve yoksulluk eğilimlerinin incelendiği OECD (2008) raporunda, 1994 yılına kıyasla Türkiye’deki yoksullukta hızlı bir azalma eğilimi olmasına rağmen; yine de diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye, en yüksek gelir dağılımı eşitsizliği olan ülke olarak belirtilmiştir. OECD 2015 ise 2000’li yıllarda yoksulluk ve gelir eşitsizliği göstergelerinde geçmiş dönemlere kıyasla iyileşme olmasına karşın Türkiye’nin, OECD içinde en yüksek yoksulluk ve eşitsizlik oranlarına sahip üç ekonomiden biri olduğuna işaret etmektedir.

1990’ların sonundan itibaren AB’ye uyum sürecine girmenin de verdiği ivme ile Türkiye’de yoksulluğun yanı sıra sosyal dışlanma da bir ekonomik ve sosyal politika konusu olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu çerçevede kadınlar başta olmak üzere, yaşlı, engelli, genç ve işsizlerin işgücü piyasalarından, toplumsal alanlardan ve karar mekanizmalarından dışlanmaları daha kapsamlı olarak ele alınmaya başlanmıştır.

2.2. Yoksulluk ve Sosyal Transferler

Türkiye’de 2000’li yıllarda miktar ve kapsam olarak artan sosyal transferlerin, yoksulluğu azaltıcı etkilerini inceleyen kısıtlı sayıdaki araştırma; genelde olumlu etkiler bulgulamakla birlikte, bu etkinin kısıtlı kaldığına ve sürdürülebilirlik sorunlarına işaret etmektedir. Bu konudaki en kapsamlı çalışmalardan bazıları, ASPB tarafından yaptırılan ve Bakanlığın şartlı nakit transfer programının etkilerini incelemeye yönelik olan değerlendirme araştırmalarıdır. Bu etkileri nicel ve niteliksel analizlerle inceleyen bir araştırmada, transferler, sağlık, eğitim ve doğum destek bileşenleri bağlamında değerlendirilmiştir. Eğitim kapsamında sağlanan şartlı nakit transferlerinin hem kız hem de erkek öğrenciler için okula devamlılık ve okullaşma oranları üzerinde olumlu etkide bulunduğu tespit edilmiştir. Sağlık kapsamında sağlanan şartlı nakit transferlerinin ise belirli bölgelerde olmak kaydıyla sağlık hizmetlerinden faydalanma sıklığını ve memnuniyetini arttırdığı bulunmuştur (ASPB 2012). Türkiye’deki şartlı nakit transfer programının iyileştirilmesine yönelik dünya ekonomilerinden iyi örnekler çerçevesinde politika önerileri geliştirmeyi hedefleyen başka bir çalışmada ise programın yarattığı tüm olumlu etkilere rağmen, hizmet kalitesi ve hizmeti arz edenlere yönelik analizlerin gerçekleştirilmesinin önemi vurgulanmıştır. Nakdi yardım miktarının bölgesel düzeyde farklılık yaratacak şekilde uyarlanması ve ayrıca programa çeşitli nedenlerden dâhil olamayan (örneğin: doğumun kayıtlı olmaması gibi) bazı kırılgan gruplara ilişkin sorunların çözülmesi gerekliliğine de dikkat çekilmiştir (ASPB 2014).

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye'nin yanı sıra Kolombiya, Honduras, Jamaika, Meksika gibi diğer bazı ülkelerdeki şartlı nakit transfer programlarının etkilerini karşılaştırmalı olarak inceleyen Rawlings ve Rubio (2005), bu programlarının yoksullukla mücadeleyi güçlendirdiğini ve sosyal içermeyi desteklediğini göstermektedirler. Programların Türkiye'de olduğu gibi Kolombiya ve Meksika'da da okullaşma oranlarını arttırmanın yanı sıra, sağlık hizmetlerini iyileştirdiği ve hanehalkı tüketimini arttırdığına yönelik bulgular elde etmişlerdir.

Türkiye'de son dönemde sosyal transferlerin etkilerini inceleyen bir seri çalışma, özellikle gelir dağılımı üzerindeki iyileştirici sonuçlarına dikkat çekmektedir (Başlevent 2014; Candaş vd. 2010; Sala-i Martin ve Mohapatra 2002). Başlevent (2014), özellikle sosyal ve engelli yardımlarının, diğer ülke örneklerine kıyasla derecesi az olsa da gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltıcı etkilerini göstermektedir. Buna karşılık işsizlik yardımları ve emekli ödemelerinin gelir dağılımını iyileştirici benzer bir etki yapmadığı görülmekte, bunun nedeni olarak da bu transferlerden faydalanan bireylerin çoğunluğunun düşük gelir grubundan olmamalarına bağlanmaktadır.

Sarısoy ve Koç (2010) ise kamu sosyal transfer harcamalarının, sanayi ve hizmet kesimlerde istihdam edilen kentsel hanelerdeki yoksulluğu azaltma etkisinin yüksek olmasına karşın, tarımsal kesimde bu başarının yakalanamadığını göstermektedir. Bayar ve Değirmenci (2014) 2006-2011 dönemi verileriyle yaptıkları çalışmada, sosyal transferlerin hem genel hem de bölgesel yoksulluk oranlarını kısıtlı da olsa azalttığını tespit etmektedir. Fakat Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu, diğer bölgelere kıyasla daha yüksek oranda sosyal transfer ödemelerinden faydalanmasına rağmen, transfer ödemelerinin bölgelerarası yoksulluk farklarının giderilmesinde çok da etkin olmadığı belirlenmiştir.

Sosyal transferlerin başka bir olumlu etkisi ise ekonomik kriz dönemlerinde gözlemlenmektedir. Demir-Şeker ve Dayıoğlu (2016) 2008-09 ekonomik krizinin yaşandığı dönemde ekonomik büyümedeki daralmayla beraber hanehalklarının gelirlerinde azalma olmasına rağmen, gelir eşitsizliğinde ve mutlak yoksulluk oranında az da olsa azalma olduğunu tespit etmişlerdir. Bu durumun nedeni olarak da diğer ekonomi kriz dönemlerinden farklı olarak, 2008-09 döneminde sosyal transferlerin miktarının azaltılmamasını ve hatta artırılmasını ve hanehalkı emek arzındaki değişimleri göstermişlerdir. Bu çerçevede, son dönemdeki sosyal yardım politikalarının, ekonomik krizin olumsuz etkilerini hafiflettiği söylenebilir.

Candaş vd. (2010), sosyal transfer ödemelerinde son yıllardaki artışa rağmen Türkiye'nin bu konudaki harcamalarının AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında geride kaldığına işaret etmektedir. Yentürk (2013) ise toplam sosyal koruma harcamaları içinde sosyal hizmet ve sosyal yardım harcamalarının payının 2006-2012 döneminde artmasına rağmen sosyal koruma harcamaları içinde, yoksullara yönelik harcamaların oranının düşük kaldığını göstermektedir. Örneğin, 2012 yılı için sağlık harcamalarının GSYİH'ye oranı %4, sigorta ve emeklilik ödemelerinin GSYH'ye oranı %8 civarında gerçekleşmişken; ödeme gücü olmayanların genel sağlık sigortası (GSS) primleri dâhil sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar için yapılan harcamaların GSYİH'ye oranı %1,2 civarında olmuştur.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Sosyal transferlerin yoksulluğu azaltıcı bu olumlu etkilerine karşın, önemli kısıtları ve sorunları da beraberinde getirdiğine işaret eden çalışmalar vardır. Önemli kısıtlardan biri sosyal yardımların yoksulluğu ve gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltıcı sonuçlarına rağmen, makroekonomik politikaların gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkilerinin baskın çıkabilmesi ile ilgilidir. Örneğin, OECD (2008) raporunda yer alan sonuçları değerlendiren Cural (2009), vergi politikaları ve transfer ödemeleri gibi gelir eşitsizliğini azaltmaya yönelik politikaların Türkiye’deki etkisinin kısıtlı kalmasının arka planında oldukça dengesiz bir fonksiyonel gelir dağılımı (katma değerdeki ücret - sermaye payı) olduğuna işaret etmektedir.

Öte yandan maliye politikalarının makro çerçevesi diğer bir kısıt oluşturmaktadır. Maliye politikalarının iki ayağından biri kamu harcamalarıyken - ki sosyal transferler harcamaları burada yer almaktadır - diğer ayağı ise vergi politikalarıdır. Gelir dağılımı ve yoksulluk üzerinde sosyal transferler kadar vergi politikaları etkilidir. Çelik (2004) AB ülkeleri ile yaptığı karşılaştırmada, Türkiye’deki vergi ve sosyal transfer politikalarının, gelir eşitsizliğini iyileştirici etkisinin çok kısıtlı kaldığını öne sürmektedir. Pınar (2004), Türkiye’de de diğer ülkelerde görüldüğü gibi, gelir vergisinin eşitsizliği azaltıcı yönde bir etkisi olduğu, buna karşın gelirden bağımsız olarak ödenen dolaylı vergilerin (yani katma değer vergisinin) tam tersi yönde etkide bulunduğu bulgulamıştır. Bununla birlikte, genel kapsamda gelir vergisinin eşitsizlik üzerindeki etkisinin kamu harcamalarının etkisine oranla daha düşük düzeydedir. Bu nedenle eşitsizliğin azaltılmasında kamu harcamaları kanalıyla maliye politikaları ile müdahalelerin gerekliliği vurgulanmıştır. Benzer şekilde Gökşen vd. (2015), dolaylı tüketim vergilerinin yoksulların durumunu daha da kötüleştirdiğini bulgulamaktadır. Aynı zamanda saha bulgularına dayalı olarak bireylerin var olan vergi sistemini adaletsiz bulduklarına ve ödedikleri vergilerin çok az bir bölümünün kamu hizmeti olarak geri aldıklarına inandıklarına işaret etmektedir. Türkiye ekonomisinde dolaylı vergiler, sosyal harcamalar ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi inceleyen bir diğer çalışma da zaman içerisinde sosyal harcamalarda artış olmasına rağmen, bu politikaların yoksulluğu azaltmada yeterince etkili olamadığı ve dolaylı vergilerdeki artışın, bu etkinliği azalttığı sonucuna ulaşmaktadır (Karanfil ve Özkaya, 2013).

Dünya Bankası (2013), makroekonomik büyümenin yoksullukla mücadelede önemine vurgu yapmaktadır. Öte yandan pek çok çalışma, makroekonomik performans ve ekonomik büyümenin tek başına yoksulluğu kayda değer düzeyde azaltamadığını göstermektedir. Bunun nedenlerinden biri olarak “yeni yoksulluk” biçimleri ve süreçlerine işaret edilmektedir. Ekonomik büyümeye paralel olarak işgücü piyasasındaki esnekleşme ve deregülasyonun getirdiği yeni istihdam biçimlerine bağlı olarak, bireyler istikrarlı ve yeterli gelir elde edecek işlerin yokluğu nedeniyle, kısmen istihdamda da olsalar kendilerini daimî yoksulluk batağında bulabilmektedirler. Bu, “yeni yoksulluk” (ya da çalışan yoksulluğu) olarak adlandırılmaktadır (Buğra ve Keyder 2003; Kalaycıoğlu ve Rittersberger 2002). Türkiye’deki farklı bölge ve illere (Adana, Ankara, Diyarbakır, İstanbul, İzmir ve Gaziantep illeri gibi) ilişkin gerçekleştirilen bazı çalışmalarda ise yeni yoksulluğun; kırdan göç etmiş, kentte hanehalkları arasında olduğu kadar istihdam olanaklarının düşük olduğu bölgelerde yaşayanlar arasında yoğun olduğu gösterilmiştir. (Adaman ve Keyder 2006; Işık ve Pınarcıoğlu 2015). Altay (2005), sosyal transferler başta olmak üzere telafi edici mekanizmaların yeni yoksullaşma biçimleri ve olgularına cevap veremediğine işaret etmektedir. Ayrıca sosyal transferlerin etkisi, yöreye ve

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

somut durumlara göre değişkenlik gösterebilmekte ve toplumun sosyal, siyasal ve kültürel yapısında değişikliklere yol açabilmektedir. Çalışan yoksulluğuna ilişkin yazın, bir sonraki alt bölümde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Bunun dışında çalışmaların, Türkiye’deki sosyal transfer politikalarına ilişkin tespit ettiği somut uygulama sorunları bulunmaktadır. Bunlar sosyal yardımların ulaştığı nüfusun kısıtlılığı, sosyal yardım alanında tek yetkili kamu kurumunun olmayışı nedeniyle yaşanan koordinasyon sorunu ve sosyal yardımların miktarlarının yetersizliği gibi sorunlardır (Güneş 2012; Sarısoy ve Koç 2010; ASPB 2014). Sosyal güvenlik tabanının mümkün olduğu kadar geniş tutularak, sosyal güvenliğe ilişkin kayıt dışı istihdamın kayıt içine alınması, sosyal yardım yasasının çıkarılması, koordinasyon sorununun giderilmesi gibi çözümler önerilmektedir (Güneş 2012; Sarısoy ve Koç 2010).

Bu çerçevede önemli bir konu da sosyal transferlerin, miktarından çok hangi profildeki hanelere hangi koşullara bağlı olarak verileceğidir. Avrupa Birliği’nde tartışılmakta olan uygulama, tüm hanelere gelir durumuna göre uygulanacak asgari gelir desteği ya da vatandaşlık geliridir. Yakut-Çakar vd. (2012), Türkiye’de sosyal yardım programı olarak asgari gelir desteği uygulanması durumunda, ekonomideki yansımaları irdelemek amacıyla yarı-deneyssel bir analiz gerçekleştirmiştir. Çalışmanın bulguları, ortalama gelirin %60’ının altında kalan hanelerin hedef kitle olması durumunda, Gini katsayısı ile ölçülen gelir eşitsizliğinde kayda değer bir düşüş yaşanacağı yönünde bir sonuç ortaya koymuştur.

Son olarak, sosyal yardım-yoksulluk ilişkisini irdeleyen bazı çalışmalar da konuyu, kadınların güçlendirilmesi ve eşit fırsatların sunulması açısından da toplumsal cinsiyete göre ayrıştırılmış olumlu ve olumsuz etkileri çerçevesinde ele almaktadır. 1990’lı yılların sonundan itibaren özellikle kız çocuklarının eğitimlerine devam etmeleri için uygulanan şartlı eğitim transferi programı, 2000’li yıllarda hamile kadınların ve yeni doğan çocukların düzenli olarak sağlık kontrolünden geçirilmesi şartına dayalı olan şartlı sağlık yardımı programı ile genişletilmiştir. Kural olarak şartlı nakit transferleri, anneye ödenmektedir. Yıldırım vd. (2014), her iki programa katılımın sadece amaçlarına ulaşmakla kalmadıklarını ama aynı zamanda kadınların statülerinin güçlenmesine ve yardım alan çocukların özsayı ve özgüvenlerinde artışa sebep olduklarını belirtmektedir. Öte yandan Şener (2016), şartlı nakit transfer programı kapsamında ödemelerin kadınların hesabına yapılmasını, kadınları güçlendiren bir özellik olarak ortaya konulmasına rağmen, annelik statüsünden dolayı bu ödemeyi almalarının aslında kadınlar ve erkeklerin farklı rollerini vurgulayan ve kadının konumunu da ev içindeki alanla sınırlayan bir bakış açısı içerdiğine dikkat çekmektedir. Bu programla sosyal koruma rolü, devletten aileye kaydırılmakta ve ayrıca anneler, para transferinin alıcısı olarak belirlendiğinde, yoksulluktan kurtulma ve riskleri yönetme sorumluluğu kadınlara bırakıldığını ifade etmiştir. Öte yandan kadınların işgücü piyasasına entegrasyonu ile kendilerine ait bir gelir kazanmaları ve sosyal dışlanmanın önlenmesi yönünde bir teşvik bulunmamaktadır. İzleyen bölümde bu konu daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

2.3. Yoksulluk-Sosyal Yardımlar ve İstihdam İlişkisi

Yazında, sosyal yardımların yoksulluğu azaltmadaki etkinliğine ilişkin irdelenen önemli bir sorun da yardımlara bağımlılık ve sürdürülebilirlik sorunudur. Güneş (2012), sosyal yardımdan faydalananların, bu yardımları suistimale ve sosyal yardım politikalarının istihdama teşvik etmemesi gibi sorunların yardımlara bağımlılığı beraberinde getirdiğine, bu açıdan sürdürülebilirliğe de tehdit oluşturduğuna işaret etmektedir. Ayhan ve Pelek (2017) 2006-2012 GYKA verileriyle yaptıkları niceliksel analizde, herhangi bir yılda sosyal yardım alma durumunun bir sonraki yılda bu yardımı almaya devam etme olasılığını %17-22 arasında arttırdığını ve bulgunun sosyal yardımların yüksek bağımlılık etkisine işaret ettiğini öne sürmektedir.

Sosyal yardımlara bağımlılık ilişkisi, daha çok işgücüne katılımı azaltma riski üzerinden işlemektedir. Bir seri çalışma sosyal transferlerin işgücüne katılımı azaltıcı etkilerini, gerek kentsel kesimlerde (Yıldırım ve Dal 2016) gerekse kırsal kesimlerde (İlkkaracan ve Tunalı 2010) bulgulamaktadır. Şeker (2011), işsizken sosyal yardım (nakdi/ayni/yeşil kart) alan bireylerin de iş arama davranışlarının bozulduğuna işaret etmektedir. Yakut (2015) ise 24-55 yaş arası kentte yerleşik erkek hane reislerinin çalışma saati kararlarında, hanenin devletten aldığı toplam karşılıksız transferlere dayalı olarak azaldığını; ancak bu etkinin hanehalkı geliri arttıkça azaldığını göstermektedir. Sosyal yardım programlarının istihdam bağlantısı üzerine il temelinde gerçekleştirilen bir araştırmada ise artan sosyal yardımların, yardıma bağımlılık olgusunu güçlendirdiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda da işgücü piyasalarından uzaklaşmaya neden olan bu bağımlılığın giderilebilmesi için yardım alan bireylerden çalışabilecek durumda olanların aktif sosyal politikalar ile istihdama yönlendirilmesi önerilmektedir (Arslan 2014). Öte yandan sosyal yardımların türüne göre işgücüne katılıp-katılmama kararı üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını bulgulayan çalışmalar da vardır. Ahmed vd. (2007) şartlı nakit transferlerin işgücüne katılım üzerinde etkili olmadığını, Angel-Urdinola vd. (2009) ise Yeşil Kart uygulamasının kayıtlı istihdamdan caydırma etkisinin olmadığını göstermektedir.

Türkiye ekonomisi için sosyal yardımların gelir dağılımı etkilerine odaklı ilk hesaplamalı, uygulamalı genel denge (HGD) modeli çalışması olan Yakut (2016) ise çok hanehalklı çok sektörlü dinamik bir küçük açık ekonomi olarak tasarlanan Türkiye ekonomisinde, sosyal harcamaların milli gelire oranının %20 arttırılması ve bunun yerine işverenlerin sosyal güvenlik katkı paylarında indirimine gidilmesi senaryoları incelenmiştir. İlk senaryoda transfer gelirlerindeki artışa bağlı olarak artan hanehalkı kullanılabilir geliri nedeniyle kayıt dışı çalışanlar ve kayıtlı vasıfsızların (lise ve altı eğitilmiş) emek arzları azalmakta, gelir dağılımında ise kayda değer bir değişim yaşanmamaktadır. Buna karşılık sosyal güvenlik katkı paylarının düşürülmesi, tüm hanehalklarının emek arzlarını arttırmalarına neden olurken, gelir dağılımında en yoksul hanehalkları lehine bir iyileşme gözlemlenmiştir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

2.3.1. Kadın İşgücüne Katılımı ve Yoksulluk

Kadın işgücüne katılımı ile yoksulluk ilişkisine yönelik çalışmalar, daha çok yüksek kadın yoksulluk oranları üzerine odaklanmaktadır (Dünya Bankası 2009; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2012). Dayıoğlu ve Başlevent (2011), kadınların emek ve emek dışı gelirlerinin erkeklere göre düşük olduğu ve görece düşük gelirli hanelerin gelirlerinin önemli bir bölümünü oluşturduğunu göstermiştir. Herhangi bir bireysel gelire sahip olmayan kadınların oranı %63 iken, çalışma çağındaki kadınlarda oran %90'ı bulmaktadır. İstihdam edilen kadınların gelirleri ise erkeklerin %55'i seviyesindedir. Emek dışı gelir elde edenlerin %75'ini erkekler oluştururken, varlık geliri elde edenlerin sadece %19'u kadınlardır. Bu bağlamda, kadınların işgücüne katılımlarının artırılmasının önemine vurgu yapılarak, en önemli engeller olarak koruyucu sosyal güvenlik düzenlemeleri ve sosyal değerler gösterilmektedir.¹

Öte yandan Türkiye'de kadın işgücüne katılımının düşük olmasının nedenlerini inceleyen araştırmalarda saptanan en önemli engellerden biri, hane için bakım yükümlülüklerinin getirdiği emek arzı kısıtlarıdır. Türkiye'nin, kadın işgücüne katılım oranı dünyadaki en düşük ülkelerden biri olması nedeniyle bu konu, sosyal dışlanma–sosyal içirme politika tartışmalarının odak noktalarından birini teşkil etmektedir. Türkiye'de kadın işgücü arzını belirleyen etkenler üzerine pek çok çalışma bulunmaktadır. Çalışmalar, eğitimin işgücüne katılımı artırıcı etkisine rağmen, en belirgin negatif etkinin evli ve ayrıca çocuk sahibi olmak olduğuna işaret etmektedir (İlkkaracan 2012; Dayıoğlu ve Kasnakoğlu 1997). Türkiye'de kentsel, çalışabilir yaştaki (25-50 yaş) kadın nüfusta hiç evlenmemiş ve ilköğretim (lise) mezunu kadınlarda işgücüne katılım oranı %48 (%63) iken, aynı yaş ve eğitim düzeyindeki evli kadınlarda bu oran %18 (%29) ile keskin bir düşüş sergilemektedir (İlkkaracan, vd. 2015). Sonuçta kadınların önemli bir bölümü düşük eğitime rağmen ve emek piyasasına girişte bir engelle karşılaşmamasına rağmen, evlilik ve çocuk sahibi olmakla birlikte, emek piyasasına bağlılıklarının zayıflamakta ve işgücünden ayrılmaktadırlar. Bu durum, diğer ülkelerde de gözlemlenmekle birlikte, Türkiye özelinde çok daha güçlüdür. İlkkaracan (2010) bunun arkasında kültürel faktörlerden çok, sosyal bakım hizmetlerinin eksikliği başta olmak üzere, iş ve aile yaşamını uzlaştırmaya yönelik politikaların eksikliği olduğuna dikkat çekmektedir.

Dedeoğlu (2008) ise yoksul hanelerdeki kadınların ev içi ve dışı iş yükünü ortaya sermektedir. Yoksul hanelerde yaşayan kadınlar evin ve ailenin “normal” bakım işlerinin yanı sıra tarlada ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Ayrıca pazar yerlerinde kalan artık yiyeceklerin toplanması, kıyafet ve işlenmiş gıda (konserve, ekmek vb. gibi) hazırlanması, evin tadilatı ve/veya yapımı için yıkık evlerden inşaat malzemelerini temin etmek vb. gibi işleri de üstlenmektedirler (Kardam ve Alyanak 2002). Kentte her on kız çocuğundan biri, kırdan ise her on kız çocuğundan yedisi, “ev işlerine yardım etmek” gerekçesiyle okulu bırakmaktadır (Şahabettinoğlu vd. 2002). Eğitimleri yarım kalan kadınların işgücüne katılımlarının da düşük olması, katılanların da güvencesiz işlerde geçici statüde

¹ 2000'li yılların başlarında gerçekleştirilen reforma kadar sosyal güvenlik sistemi, erken emekli olmaya izin verir nitelikteydi. Ayrıca, kendileri hiç istihdam edilmemiş olsalar bile kadınların ölüncüye kadar ölen eşlerinin emekli maaşını ve boşanmış kadınların da ölen anne-babalarının emekli maaşını alma hakları bulunmaktadır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

çalışmaları beklenen bir sonuçtur. Ancak bu döngü, ücretsiz ev işlerinin cinsiyet temelli olarak eşitsiz bir şekilde dağılmasının etkilerinin dengelenmesi ile kırılabilir. Bu bağlamda tasarlanmamış politikalar, bireylerin ekonomik yaşama katılım ve artan refahtan pay almalarının önünde engeller yaratacaktır.

Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı, istihdam ve yoksulluk ilişkisi üzerine yapılan ilginç ve yol gösterici bir çalışma gelir ve zaman yoksulluğu kavramlarını bir arada kullanmaktadır (Masterson ve Memiş, 2014). Hanehalkının refah düzeyi, yoksul olup olmadığı tüketime dayalıdır. Tükettiği mal ve hizmetlerin bir kısmı hanenin nakit geliri ile piyasadan satın alınan mal ve hizmetlerden oluşurken, önemli bir kısmı ev içinde ücretsiz emekle üretilen mal ve hizmetlerdir (evde hazırlanan yemek, temizlik, çamaşır, bebek bakımı, hasta/yaşlı bakımı gibi). Bu ev içi hizmet ve malların üretilmesi de yeterli zaman olup olmamasına bağlıdır. Masterson ve Memiş (2014), yaptıkları bir simülasyon ile gelir yoksulu hanelerde çalışabilir yaş ve durumdaki ama istihdam dışındaki tüm yetişkinlerin (çoğunluğu kadınlar), işgücü piyasasında gözlemlenen koşullar altında kendi özelliklerine uygun bir işe yerleştirildikleri senaryosunu test etmişlerdir. Yani yoksul hanelerdeki kişilere, özelliklerine uygun istihdam olanağının verildiğini varsaymışlardır. Bu durumda hanelerin önemli bir kısmı gelir yoksulluğu sınırının üzerine çıkmakta; ancak zaman yoksulluğu sınırının altına inmektedirler. Yani net refahlarında bir artış olmamakla birlikte, ev içi hizmetlerin önemi göz önünde bulundurulduğunda net refah düşüşü olduğu söylenebilir.

Evli çiftlerde, yoksullukla kadın işgücüne katılımı arasındaki ilişkiyi inceleyen başka bir çalışma, hanenin emek arzı yapısının yoksulluk üzerinde etkili olduğunu bulgulamaktadır. Hanehalkı bütçe anketi ve ayrıca gelir ve yaşam koşulları anketi mikro verileri ile yapılan bu analizde; sadece erkeğin gelir elde ettiği tek erkek kazananlı hanelerin yoksulluk riskinin, bu riski belirleyen eğitim, yaş, yaşanan bölge, hanedeki çocuk sayısı, vb. faktörleri kontrol ettikten sonra, karı-koca her iki yetişkinin de işgücüne katıldığı çift-kazananlı hanelere göre iki kat daha fazla olduğu bulgulanmıştır (İlkkaracan ve Değirmenci 2013).² Nitekim Türkiye’de, son dönem ekonomik krizlerin emek arzı üzerine etkilerini araştıran çalışmalar, kriz dönemlerinde erkek işsizliğinin artması ve gelirlerinin azalmasına paralel olarak kadınların daha yüksek oranlarda emek piyasasına giriş yaptıklarını ve hanenin bu şekilde düşen gelirini telafi etmeye çalıştığını bulgulamaktadır. Yani ekonomik kriz koşullarında, yoksulluk riskinden korunmak için kadınlarda güçlü bir “ek çalışan” etkisi ortaya çıkmaktadır (Değirmenci ve İlkkaracan 2014; Karaoğlu ve Ökten 2012; Kızıllırmak 2008; Başlevent ve Onaran 2003). Öte yandan kadınların kendi evlerinde, düzensiz işlerde, kısmi zamanlı, sosyal güvencesiz, düşük ücretlerle istihdam edildikleri durumlarda, yoksulluk riskinin ortadan kalkması olasılığı daha düşüktür (Dedeoğlu 2008; Hattatoğlu 2001). İlkkaracan ve Değirmenci (2013) çifte kazananlı hanelerin yoksulluk riskinin kadının sosyal güvenceli ve düzenli bir işte çalıştığı durumlarda çok daha düşük olduğunu da göstermektedir.

² Benzer sonuçlar bazı uluslararası çalışmalarda da bulunmaktadır. Örneğin, Harkness (2010) kadınların işgücüne katılımının, hem hanenin yoksullukla mücadelesinde hem de haneler arası gelir eşitsizliklerinin azaltılmasında önemli bir rol oynadığına işaret etmektedir. Boushey ve Vaghul (2016) ise kadınların emek gelirlerinin, yoksulluk riski altındaki orta gelirli hanelerde ise çok önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye için yapılan başka bir politika simülasyonu ise sosyal bakım hizmetleri sektörüne (başta çocuk yuvaları ve anaokulları olmak üzere, yaşlı, engelli ve hasta bakım hizmetleri sektörlerine) yapılacak kamu yatırımlarının, yoksulluğu azaltmada önemli bir rol oynayabileceğini bulgulamaktadır (İlkkaracan vd. 2015). Örneğin Türkiye’de çocukların kreş ve anaokuluna devam oranlarının OECD ortalamasını yakalayacak şekilde arttırılmasına yönelik kamu harcamalarının ekonomik etkilerini ortaya koyan bir simülasyon ile şu sonuçlar elde edilmiştir: Çocuk bakımı ve okul öncesi eğitim sektöründe ve geri bağlar aracılığı ile ilgili diğer sektörlerde 720 bin iş yaratılacaktır. Bu işlerin %90’ına yakınının sosyal güvenceli ve süresiz işlerdir, %75’inde kadınların istihdam edilecektir. Kreşlerde ve anaokullarında açılacak yerlerin öncelikli olarak yoksul hanelerdeki çocuklar için ayrılması ve ortaya çıkacak iş olanaklarında ise becerilerine göre yoksul hanelerdeki çalışabilir durumdaki kadınların istihdam edilmesi ile göreceli yoksulluk oranında en az 1,5 yüzde puanlık bir düşüş sağlanacaktır. Ayrıca çocuklarını gündüz kreş ve anaokullarına yollama olanağı bulan annelerin eğitimlerine geri dönmeleri, meslek eğitim kurslarına katılarak emek piyasasına girecekleri de göz önünde bulundurulursa, kısa vadede yoksulluk üzerinde daha da olumlu etkiler beklenmelidir. Çalışma, uzun vadede okul öncesi eğitim olanağına kavuşan yoksul çocukların eğitim ve iş yaşamında olumlu geri dönüşleri deneyimleyecekleri ve bunun da uzun vadeli yoksulluğu engelleyici ve eşitsizlikleri azaltıcı bir strateji olacağına da dikkat çekmektedir. Benzer sonuçlar yaşlı, engelli ve hasta bakımı konusunda gündüzlü merkezler ve evde profesyonel bakım hizmetleri için de geçerlidir. İlkkaracan vd. (2015), bu bulgulardan yola çıkarak, sosyal bakım hizmetlerinin kamu yatırım ve harcamalarında öncelikli hale getirilmesini, erişilebilir ve kaliteli ulusal bir sosyal bakım hizmetleri altyapısının kurulmasını önermektedir. Bu, bir yandan kadınların emek arzı üzerindeki kısıtları rahatlatarak, öte yandan güçlü istihdam talebi yaratarak yoksul hanelerdeki kadınların ve erkeklerin emek piyasasına entegrasyonu hem arz hem talep yönlü destekleyecektir.

Bu politika önermesine paralel bir şekilde, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi hükümetler arası kuruluşlar da kaliteli sosyal bakım hizmetlerine ulaşımı, sosyal güvence sisteminin önemli bir unsuru olarak tanımlamaya başlamışlardır (ILO 2012). Avrupa Birliği’nin 2020 Hedeflerden biri olan kapsayıcı büyüme çerçevesinde bireylerin makul düzeyde gelir ederek, hayat standartlarının belirli bir düzeye ulaştırılmasını amaçladığı vurgulanmıştır. Bu düzeyin belirleyicileri arasında her bir hane türünün ihtiyaç duyduğu gıda ve barınma gibi temel gereksinimlerin karşılanabilir olmasının yanı sıra gerekli sosyal bakım hizmetlerine erişimin de yer almaktadır (Masterson ve Memiş, 2014). Çocuk ve yaşlı bakımı başta olmak üzere sosyal hizmetlere erişimin sağlanması, kadınların işgücüne katılımlarının arttırılmasının yanı sıra, anılan hizmetlerin sağlanmasına yönelik olarak başta kamu kesimi olmak üzere toplam istihdamın da arttırılması yönünde önemli fırsatlar açacaktır.

2.3.2. Çalışan Yoksulluğu

Yoksulluk araştırmalarının önemli ortak sonucu emek piyasasına entegrasyonun yoksulluk riskini azaltıcı en etkin strateji olduğu üzerine mutabıktır (Barbier 2005; van Berkel ve Moller 2002). Öte

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

yandan “yeni yoksulluk” olgusu çerçevesinde, istihdamda olmanın yoksulluğa karşı koruma getirmesinin emek piyasası koşullarına bağlı olduğu da vurgulanmaktadır. “Yeni yoksulluk” ya da “çalışan yoksulluğu” olarak adlandırılan bu olgunun Türkiye’de de ortaya çıktığına dair ön çalışmalarından bazılarını yukarıda değinilmiştir (Adaman ve Keyder 2006; Buğra ve Keyder 2003; Kalaycıoğlu ve Rittersberger 2002; Işık ve Pınarcıoğlu 2015).

ILO tahminlerine göre, 2000’lerin başından 2010’lu yıllara, istihdamdaki yoksul oranı (günlük 1,25 dolar olarak belirlenen yoksulluk sınırının altında yaşayan ve istihdamda olan kişiler) %27’den %14’e düşmüştür. Küresel ölçekteki bu azalmanın kaynağı olarak, Çin’de çalışan yoksul oranındaki azalma gösterilmektedir (ILO, 2011).³ Öte yandan, yoksulluk sınırının günde 2 dolara yükseltilmesi durumunda, çalışan yoksul oranı iki katına çıkmaktadır.

Yoksulluk oranlarının en düşük olduğu AB ülkelerinde yoksulluk tanımı olarak, görelî yoksulluk tanımı kullanılmaktadır (ortanca gelirin %60’ının altında kalanlar) ve oranlar yukarıda ILO’dan verilen mutlak yoksulluk oranları ile karşılaştırılabilir değildir. Görelî yoksulluk tanımına göre AB’de, 2012 verilerine göre çalışan nüfusun %9’u yoksuldur.⁴ İstihdam edilme şekline göre çalışan yoksullar sınıflandırıldığında ise kendi hesabına çalışanların, %18 ile en yüksek orana sahip olduğu görülmektedir. Ücret ve maaşlı çalışanlar ise %6 ile en düşük orana sahiptir. En yüksek çalışan yoksulluğa sahip ülkeler, sırasıyla Yunanistan, Polonya ve İspanya’dır. AB-27 ortalamasının altında çalışan yoksulluğa sahip ülkeler ise Belçika, Danimarka ve Malta’dır (Eurofound 2010; Erdoğan ve Kutlu 2014).

Çalışan yoksulların profilinde ön plana çıkan faktörler arasında; cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, hanehalkı özellikleri, istihdam biçimi, mesleki durum, sektör önemli faktörler arasındadır. Eğitim düzeyi çalışan yoksulluğu azaltan en temel faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Gençler ve yaşlılar daha fazla çalışan yoksulluk riski altındadır. Öte yandan, kadınlar da genellikle daha yüksek çalışan yoksulluk riski altında olmalarına rağmen, ek çalışan etkisi yaratmaları nedeniyle bu riskin azaldığı gözlemlenmektedir.

Çalışan yoksulluğu olarak tanımlanan bu durum üzerine uluslararası çalışmaların sayısının artmasına rağmen (Nollmann 2009; Peña-Casas ve Latta 2004), Türkiye üzerine yapılan kısıtlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Türkiye ekonomisinde ise çalışan yoksul oranları (görelî yoksulluk tanımı çerçevesinde) resmi verilere göre, 2002 yılında %26’dan, 2009 yılında %15,4’e düşmüştür. İşteki duruma göre en yüksek çalışan yoksulluk oranları %29 ile ücretsiz aile işçileri arasında görülmektedir. Yevmiyeli çalışanlarda yoksulluk oranı %26, kendi hesabına çalışanlarda %22’dir. En düşük yoksulluk oranı ise %6 ile ücretli maaşlı çalışanların bulunduğu gruptur (TÜİK, 2010). Sektörler açısından bakıldığında ise en yüksek yoksulluk oranlarının, tarım sektöründe olduğu görülmektedir. TÜİK verilerine dayanarak hesaplanan Türkiye ekonomisi için çalışan yoksulluğun profili çıkarıldığında; yevmiyeli, kendi hesabına çalışan ve ücretsiz aile işçisi, tarım ve inşaat işlerinde, eğitim ve nitelik düzeyi düşük işlerde, kayıt dışı, küçük ölçekli işletmelerde çalışanlar ve

³ Çin’de çalışan yoksul oranı 2000’li yıllarda 8 puanlık bir azalma yaşayarak %26’dan %18’e düşmüştür.

⁴ Avrupa Parlamentosu Araştırma Birimi (European Parliamentary Research), <https://epthinktank.eu/2014/08/13/in-work-poverty-in-the-eu/>

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

kalabalık hanehalklarında yaşayanlar ve kadın çalışanlar olarak belirlenmiştir (Gündoğan 2007; Çavuşoğlu 2011).

Türkiye’de çalışan yoksulluğunu etkileyen makro ve mikro düzeydeki politikalar üzerine yapılan en kapsamlı çalışma olan Erdoğan ve Kutlu (2014), ekonomik büyüme, işgücü piyasası politikaları ve gelir artırıcı politikalar (asgari ücret, sosyal transferler/yardımlar) başlıkları altında değerlendirmeler yapmaktadır. Buna göre, makro düzeyde Türkiye’de ekonomik büyümenin yetersiz istihdam yaratması - “istihdamsız büyüme” olarak da adlandırılan olgu - çalışan yoksulluğunun altında yatan nedenlerden biridir. Erdoğan ve Kutlu (2014); pasif işgücü piyasası politikalarından işsizlik sigortası, kısa çalışma ödeneği ve ücret garanti fonlarının miktar ve süre yetersizliği nedeniyle, çalışan yoksulluğu azaltamadığını belirtmektedir. Aktif işgücü piyasası politikalarının ise çalışan yoksullar açısından dolaylı kaldığı, daha çok işsiz yoksulların istihdam edilmesini hedeflediklerine işaret etmektedirler. Ayrıca aktif işgücü politikaları işgücünün niteliğinin artırılmasına odaklanırken, işlerin niteliklerinin artırılması konusu ise tartışma dışında kalmaktadır. Son olarak da gelir artırıcı politikaların (asgari ücretler, asgari geçim indirimi ve sosyal yardımlar) yoksulluğu gidermede yetersiz kaldığı sonucuna ulaşmışlardır.

2.3.3. Sosyal Yardım-İstihdam Bağlantılı Uygulamalar

Yukarıda değinildiği üzere sosyal yardımlar yoksulluğun giderilmesi gibi arzu edilen bir hedefi güderken, öte yandan karşılıksız, koşulsuz ve süresiz ayni ve nakdi yardımlar şeklindeki uygulamalar katılımcıların işgücü piyasasına katılıma yönelik isteksizliği veya kayıt dışı çalışmaya yönelmeleri gibi negatif etkileri de beraberinde getirmesi önemli bir sorun alanı olarak ortaya çıkmaktadır. İş aramanın ve iş başında öğrenme dâhil her türlü eğitim programına katılımın zorunlu tutulduğu aktif işgücü piyasası politikaları, transfer politikalarının anılan bu tip negatif etkilerini azaltmayı amaçlamaktadır. Kimi Güney Amerika ülkelerinde uygulanan “yeni nesil” şartlı nakit transferi programları, gelişmekte olan ülkelerde aktif işgücü piyasası önlemleri ile sosyal yardımları ilişkilendiren ilk örnekleri teşkil etmektedir. Örneğin, Şili’de uygulanan Solidaro programı, sosyal transfer programlarını; sağlık, eğitim, istihdam, barınma ve anne ve kızlarının ekonomik hayata katılmaları için desteği de içeren psikolojik destek programları ile bir araya getirmektedir. Bu programın ayrıca, bir istihdam garanti bileşeni de bulunmaktadır: Program yararlanıcısı kadınlar, programdan ayrıldıktan sonra çalışma hayatlarının ilk iki yılını kamu hizmetlerinde geçirebilmektedirler (Antonopoulos, 2013).

İstihdam – sosyal yardım ilişkisini kurmayı hedefleyen politikalar çerçevesinde, son yıllarda (Türkiye de dâhil) değişik ülkelerde uygulamaya konulan ‘toplum yararına çalışma’, ‘son kertede işveren olarak kamu’ ya da ‘istihdam garanti programları’ olarak da adlandırılan bu programlar, yeni bir politika müdahale aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk yaygın uygulaması Arjantin’de, 2001 krizini takiben ‘Jefes Programı’ altında gerçekleştirilen “İstihdam Garanti Programları” (İGP) ile makroekonomik krizlerin olumsuz etkilerini azaltma hedefi güdülmektedir. İşsizliğin çok yüksek olduğu durumlarda toplumun ortak yararı için uygulanacak projelerde işsizlerin, özellikle de yoksul

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

işsizlerin geçici (ekonomik durum yeniden iyileşene kadar) istihdamını hedeflemektedir. İstihdam belirli sürelerle, tam ya da kısmi zamanlı olarak, doğrudan kamu kurumları tarafından ya da kamu desteği ile özel işyerleri tarafından yapılmaktadır. İstihdamın yapıldığı iş tanımları ise ortak kamu yararına olan işleri içermektedir.

İGP'nin ilk çıkış noktası makroekonomik dalgalanmalarda yüksek işsizlik sorununa karşı bir politika olsa da çeşitli ülkelerde farklı sebeplerle uygulamaya konmuşlardır. Örneğin El Salvador'da uygulanan kentli genç istihdamı hedeflenirken, Hindistan'da kırsal bölgelerden kente göç hareketlerini azaltmak, Güney Afrika ve Makedonya'da ise uzun süredir devam eden yapısal işsizlik sorununun hafifletilmesi amaçlanmıştır.

İGP ayrıca sosyal koruma ve yoksulluk politikaları açısından da önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Hindistan'daki "Mahatma Gandhi Ulusal Kırsal İstihdam Garanti Yasası" (*The Mahatma Gandhi National Rural Employment Guarantee Act - NREGA*), kırdaki yerleşik yoksul hanehalklarının tarım dışı sezonda istihdam edilmeleri amacıyla sürekli olarak uygulanan kamu istihdam yaratma projesini yürürlüğe koymuştur. Yasa, 2005 yılında devletin, bireylerin "çalışma hakkının" garantörü olduğunu belirten bir anayasaya değişikliği olarak yasalaşmıştır. Yasa kırdaki yerleşik yoksul hanehalklarının yılda 100 gün süreyle kırsal altyapı, tarımsal verimliliğin artırılması ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi gibi projelerde istihdam edilmelerini öngörmektedir. Yıllık olarak GSYİH'nin 0,3-0,4 oranında bir maliyeti olan yasadaki yararlanan birey sayısı, 2014 sonu itibarıyla ortalama %50'si, yer yer %90'ı kadınlardan oluşan 36 milyona ulaşmıştır (Ministry of Rural Development, India, 2015). Program sayesinde kırdan kente göç azalmış ve kentte işsizlik oranı %7 (Mookherjee, 2014), çocuk işçi sayısı ise yaklaşık %10 azalmıştır (Mani vd., 2014).

İGP tipi programlar aracılığı ile sosyal yardımların (özellikle de işsizlik yardımının) doğrudan nakit transferi olarak verilmesi yerine, kamu destekli istihdam aracılığı ile ücret olarak verilmesini öngörülmektedir. Böylece, kamuya olan maliyeti aynı olmakla birlikte, kamu destekli istihdam programları, kişinin işgücü piyasasına entegrasyonunu, işbaşında eğitim alma ve deneyim edinme yoluyla işgücü piyasası vasıflarının güçlendirilmesini, ev dışında sosyalleşmesi ve üretken olmaya devam etmesi aracılığı ile işsizliğin, pasifliğin ve sosyal dışlanmanın getirdiği olumsuz maddi ve manevi sonuçlarının engellenmesini hedeflenmektedir. Böylece kısa vadede işsizlik ya da diğer sosyal yardım ödemesi ile maliyetler benzeşse de, uzun vadede sosyal yardımlara bağımlılığı ve ek sağlık harcamalarını azaltması açısından İGP'nin daha düşük maliyetli olduğu söylenebilir.⁵ Kapsamlı bir şekilde tasarlanmış İGP yaşam kalitesinin ve verimliliğin artırılmasına ek olarak küçük işletmelerin ve kooperatiflerin kurulmasını sağlayarak, yerel ekonomilerin de güçlenmesine yardımcı olabilmektedir (Antonopoulos ve Kim, 2011). Böylece bu programlar, cinsiyetler arasında eşitsiz bir şekilde dağılan ve kadınları dezavantajlı duruma getiren ücretsiz aile işleri ile negatif ayrımcı işgücü piyasası etkilerinin çözümüne de katkı sunmaktadırlar (Antonopoulos, 2013).

⁵ Ayrıca İGP, kamu harcamalarının konjonktür karşıtı (*counter cyclical*) olarak artması ve ekonomik daralmanın etkilerinin ortadan kaldırılmasının bir aracı olarak makroekonomik istikrarı sağlayıcı ve ekonomik krizlerin gelir dağılımını bozucu üzerinde etkilerini bertaraf edici sonuçları da beraberinde getirebilmektedir (Memiş, 2015; Minsky, 1986; Tcherneva, 2012a, 2012b; Wray, 1998; Wray & Forstater, 2004).

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

İGP ve benzeri kamu tarafından desteklenen istihdam programları kapsamında bireyler, belirli bir süreliğine bir proje kapsamında istihdam edilmektedirler. Projeler genel olarak kırsal altyapı inşaatı ve bakımı, ormanlandırma, çevre temizliği vb. gibi fiziki üretim alanlarında istihdama yönelik tasarlanmaktadır. Buna karşılık kreş, çocuk ve yaşlı bakımı gibi sosyal bakım hizmetleri alanında istihdamı destekleyen toplum yararına çalışma programları da vardır. Makedonya Çalışma Bakanlığı ve UNDP Makedonya Ülke Ofisi işbirliği ile 2012’den beri yürütülmekte olan toplum yararına çalışma programı, bunun güzel bir örneğidir. Özellikle yoksulluğun ve uzun dönemli işsizliği yaygın olduğu bölgelerde uygulamaya konulan bu program çerçevesinde, öncelikle bölge sakinleriyle ne tip hizmetlere ihtiyaçları olduğu konusunda bir araştırma yapılmıştır. Çocuk kreşleri, evde veya gündüzlü kurumlarda engelli ve yaşlı bakım ve destek hizmetleri en çok ihtiyaç duyulan hizmetler olarak ön plana çıkmıştır. Bunu takiben, UNDP ve ilgili sivil toplum kuruluşlarının desteği ile Çalışma Bakanlığı tarafından geliştirilen çocuk, yaşlı, engelli bakımı meslek eğitimleri yapılmıştır. Program çerçevesinde işe alınan kişilerin dörtte üçünü kadınlar oluşturmaktadır. Programa ilişkin değerlendirmeler istihdam edilenler (hizmet vericiler) kadar hizmet alıcıların da programdan büyük fayda sağladığını ortaya koymaktadır (UNDP Macedonia, 2016).⁶

Türkiye’de sosyal yardımların istihdam ilişkisinin kurulması, nispeten yeni bir politika hedefi olarak 2010’lu yıllarda ortaya çıkmıştır. 1 Nisan 2010’da Ekonomi Koordinasyon Kurulu’nda alınan “sosyal yardım sisteminin istihdamla bağlantısının güçlendirilmesi” kararını takiben; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) ile İŞKUR arasında ilk işbirliği protokolü imzalanmıştır.⁷ Protokolün öngördüğü uygulamaya göre, yardım başvurusu yapan veya yardım alan 18-55 yaş aralığındaki tüm hane bireylerinin, SOYBİS ve Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Bilgi Sistemi üzerinden İŞKUR’a yönlendirilmeleri öngörülmüştür (ASPB 2016). Şubat 2012’de ASPB ve ÇSGB arasında imzalanan ve sosyal yardımlar ile istihdam arasındaki bağlantının etkinleştirilmesini hedefleyen İşbirliği Protokolü, bu işbirliğini daha da pekiştirmektedir. Protokol ASPB’ye bağlı aile ve sosyal destek danışmanları ile meslek danışmaları arasındaki koordinasyonun geliştirilmesi; kadınların sosyoekonomik konumlarının güçlendirilmesi ve işgücüne katılımlarının artırılması, engelli istihdamının desteklenmesi ve çocuk işçiliğinin önlenmesi gibi önemli hedefleri gütmektedir. Bu hedeflere yönelik olarak sosyal yardım alan hanelerde çalışabilir olarak belirlenen kişilerin; iş bulmak, mesleki eğitim kurslarına katılmak ve meslek danışmanlık hizmetlerinden faydalanmak üzere Türkiye İş Kurumu’na (İŞKUR) yönlendirilmesi öngörülmektedir. Ayrıca kadın istihdamının da desteklenmesini sağlamak üzere ve İŞKUR hizmetlerinin toplumsal cinsiyet eşitliği gözetilmesini sağlamak üzere gerekli eğitimlerin ve yeniden düzenlemelerin yapılması, iş-yaşam dengesi politikalarının güdülmesi ve bu çerçevede kreşlerin yaygınlaştırılmasının sağlanması, kadın işsizlere yönelik İŞKUR koordinasyonu ile meslek eğitimlerinin yanı sıra sosyal güçlendirme eğitimlerinin verilmesi ön görülmektedir.

⁶ Çocuk, yaşlı, engelli, hasta bakım işlerini içeren yakın zamandaki diğer bir İGP uygulaması da Yunanistan Çalışma Bakanlığı tarafından yürütülmektedir (bkz: Antonopoulos, vd. 2014)

⁷ Bkz: <http://www.iskur.gov.tr/tr-tr/kurumsalbilgi/protokoller.aspx#dltop>

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

ASPB, 14.4.2014 tarihinde yayınladığı “Sosyal Yardım-İstihdam Bağlantısının Etkinleştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslara Dair Genelge”de⁸, Onuncu Kalkınma Planı içerisinde yer alan 2.1.9. *Sosyal Koruma* ve 1.8. *İşgücü Piyasasının Etkinleştirilmesi* başlıkları altında, sosyal yardım-istihdam bağlantısının güçlendirilerek; yoksul kesimin istihdam edilebilirliğinin artırılması ve üretken duruma geçirilmesine yönelik programların, Bakanlığa sorumluluk yüklediğini belirtmektedir. Bu kapsamda *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulu* tarafından, “SYD Vakfı” personelinde bir kişinin, “Geçici İstihdam Görevlisi” unvanıyla çalıştırılması öngörülmektedir. Söz konusu görevli, vakfa kayıtlı hanelerde yaşayan ve engelli aylığı almayan, 18-45 yaş arası kişilerle yapılan görüşme sonucunda, çalışabilir nitelikte olduğuna karar verilen kişilerin İŞKUR kayıtlarını oluşturmak, açık işleri sorgulamak ve kişileri açık işlere, mesleki kurslara, iş-meslek danışmanlarına yönlendirmek gibi faaliyetleri yerine getirmekle yükümlüdür. İşe başvuran, işe alınan ve işine devam eden kişiler, çeşitli istihdam teşvik yardımlarından yararlandırılacaktır. İstihdam amaçlı yapılacak görüşmelere; sosyal inceleme görüşü çok zayıf, çok yardım alan, çok çocuklu ve benzeri özelliklere sahip, en dezavantajlı hanelerden başlanacaktır. Görüşme sonucunda herhangi bir kişinin çalışabilir nitelikte olmadığına karar verilebilmesi adına hanesinde bulunan yaşlı, engelli, çocuk vb. bakıma ihtiyacı olan kişi ya da kişilere, kendisi dışında bakabilecek bir bireyin bulunmaması unsuru, üzerinde durulan bir kriter olacaktır.

2014’te Sosyal Yardım ve Dayanışmayı Teşvik (SYDT) Kurulu kararı ile bu koordinasyonun, Vakıf içerisinde İstihdam Görevlisi olarak adlandırılan personel tarafından yapılması öngörülse de bu etkin bir şekilde işlememiştir. ASPB (2015), bu değişim ile işe yerleştirilen kişi sayısının yıllık 20 bin kişiden 1000 kişiye düşmesini neden göstererek, 2014 SYDT kararını iptal etmiş ve koordinasyonun İŞKUR tarafından yürütülmesini öngörmüştür. Bu çerçevede ASPB’ye bağlı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Ağustos 2015 tarihli, “Sosyal Yardım - İstihdam Bağlantısının Etkinleştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar” konulu Genelge, sosyal yardım sisteminin istihdam ile bağlantısının geliştirilmesi amacıyla ve sosyal yardım yararlanıcılarının istihdama kazandırılması amacıyla yapılacak uygulamaları içermektedir. Bu çerçevede İŞKUR tarafından yapılan yönlendirmeleri (İŞKUR’a kayıt, meslek danışmanları ile görüşmelere, meslek kurslarına veya Toplum Yararına Çalışma Programlarına katılmak, işe yönlendirilmeyi kabul etmek, iş görüşmesine gitmek, iş teklifi yapıldığı durumlarda geçerli bir neden yoksa işe girmeyi kabul etmek, vb. destekleri) kabul etmeyen sosyal yardım yararlanıcılarına yapılacak yardımların kesilmesini öngörülmektedir. Bunlar Mütevelli Heyetleri tarafından yapılacak olan nakdi yardımların kesilmesine ilişkin olup, merkezi düzenli yardımları içermemektedir. Genelge ayrıca işe yönlendirilen yararlanıcılara “işe yönlendirme yardımı” olarak adlandırılan (2015 itibarıyla 40-100 TL arasında değişen) desteğin verilmesini içermektedir.

Mayıs 2016’da kabul edilen 65. Hükümet programında “sosyal koruma ve yoksullukla mücadele” başlığı altında “sosyal yardım ve istihdam bağının güçlendirilmesi” bir hedef olarak yer almaktadır (T.C. Başbakanlık 2016, s.42). ASPB 2016 yılı Faaliyet Raporu ise Hükümet programında yer alan bu hedefe yönelik olarak atılacak somut adımları belirlemektedir: Sosyal yardımlardan yararlanan

⁸ ASPB SYGM, Sosyal Yardım-İstihdam Bağlantısının Etkinleştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar, 14.4.2014 Tarihli Genelge

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

vatandaşların istihdam piyasasına girişini teşvik etmek amacıyla; çalışabilir durumda olan sosyal yardım yararlanıcılarının SYD Vakıfları tarafından Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi üzerinden İŞKUR sistemine kaydedilmesi, bu kişilerin İŞKUR tarafından mesleki eğitime veya diğer aktif iş gücü programlarına tabi tutulması ve İŞKUR'a kayıtlı yararlanıcıların işe yerleşmesi durumunda, işveren sigorta primlerinin bir yıl süreyle Bakanlık tarafından karşılanması öngörülmektedir (ASPB 2016; s.62). Ayrıca, şartlı eğitim ve sağlık yardımlarından faydalanmakta olan kişilerin ya da bu kişilerin hanesinde bulunan herhangi birinin sosyal güvenceli işe yerleşmesi durumunda, eski uygulamaya göre bu yardımlar kesilirken, bu yeni bir düzenleme ile kısmen değiştirilmiştir. Artık haneye verilen şartlı eğitim ve sağlık yardımları, kişinin işe girdiği tarihten itibaren en fazla 1 yıl süreyle sosyal güvenlikli olarak kesilmemektedir. Program ilk uygulamaya girdiği 2016 yılında, ASPB (2016) yapılan şartlı eğitim ve şartlı sağlık yardımlarının yaklaşık %14'ünün sosyal güvenceden dolayı kesilmediğini ve istihdam teşviki olarak devam ettirildiğini rapor etmektedir.

Bakanlığın yürütmekte olduğu kapsamlı Aile Destek Programı (ASDEP) çerçevesinde de bir istihdam bileşeni göze çarpmaktadır. Burada ASDEP “aile ve bireylerin sosyal yardım ve sosyal hizmetlere olan ihtiyaçlarının tespiti, ihtiyaca göre sosyal yardım ve sosyal hizmet modellerin planlanması ve uygulanması, gerektiğinde diğer kamu hizmetlerinden (eğitim, sağlık, istihdam vs.) yararlanılmasının sağlanması amacı ile sürecin tüm aşamalarında rehberlik ve danışmanlık hizmetlerini de içeren bir program” olarak tanımlanmaktadır (s.67). Benzer şekilde Ocak 2017’de Kabul edilen “Çocuk ve Gençler Sosyal Koruma ve Destek Programı (ÇOGEP) Kurumlararası İşbirliği ve Koordinasyon Protokolü”, İŞKUR’u; “program kapsamında tespit edilen çocuk ve gençler ile ailesindeki çalışabilir durumda olanların eğitimlerine uygun iş sahibi olmalarını sağlamak amacıyla rehberlik yapmak, iş alanları konusunda tanıtma ve bilgilendirme yapmak, iş sahibi olmaya teşvik etmek, yönlendirmek” ile görevlendirmektedir.

ASPB’nin önemli görev alanları içerisinde sosyal yardımların yanı sıra kadınların ve engelliler gibi “dezavantajlı” olarak tanımlanan grupların istihdamının desteklenmesinin de yer aldığı göz önünde bulundurulursa (Altunok 2014), sosyal yardımlar ile istihdam bağlantısının kurulması aslında Bakanlıklar arası olduğu kadar, Bakanlık içi koordinasyonun da mümkün olduğu bir kesişme alanı olarak değerlendirilebilir. ASPB (2016), yürüttüğü “Ana Gruplar Bazında Sosyal Yardım Programları”nı altı grupta değerlendirilmektedir: Aile, eğitim, sağlık, engelli-yaşlı, özel amaçlı yardımlar ve proje destekleri ve istihdam yardımları. Bu son kategori altında; gelir getirici proje destekleri, kırsal alanda sosyal destek projesi, istihdam eğitimi projeleri, sosyal hizmet projeleri, işe yönlendirme ve işe başlama yardımları yer almaktadır. Sosyal yardımların istihdam ilişkisini güçlendirmeye yönelik çalışmaların ASPB’nin altı stratejik hedefinden ikincisi olan “birey ve aileyi güçlendirmek” hedefi altında 2.3 no.lu “uzun dönemde yoksulluk döngüsünün oluşmasını engellemek” alt hedefine yönelik önemli bir katkı sağlayacağı söylenebilir (ASPB 2016).

Bu alanda, Bakanlık tarafından yürütülen az sayıdaki pilot programa ilişkin değerlendirme araştırmalarının bulguları oldukça olumludur. Bilici (2016), yoksullukla mücadele sosyal yardımlaşma ve dayanışma teşvik fonunun etkilerini ilçe temelinde incelemiş ve özellikle taşrada sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının, gelir getirici ve istihdama yönelik projelerle aileleri yardıma bağımlı olmaktan kurtarıp; onların refah seviyelerini yükselterek, yoksullukla mücadele

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

konusunda aktif rol oynadıklarını belirtmiştir. Erdoğan ve Kutlu (2014) da 2001-2007 yıllarında uygulanan aktif işgücü piyasası önlemlerinin, kısmen Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) kapsamında uygulandığını belirtmektedir. Bu çerçevede; yoksul hanelerde çalışabilir durumda olan kişilere yönelik istihdam eğitimleri, geçici istihdam projeleri ve gelir getirici projeler uygulanmıştır. Bu projelerde hedef, yoksul hanelerin kendi geçimlerini sağlayacak sürdürülebilir işler kurmaları ya da istihdam edilebilirliklerin artırılmasıdır.

Sosyal yardım yararlanıcısı hanelerde çalışabilecek durumda olan; ancak ev içi bakım yükü nedeniyle işgücü piyasasına giriş yapamayan kadınlar açısından sosyal bakım hizmetleri sağlanmasının kilit önemde olduğu, yukarıda kadın istihdamına ilişkin yazının değerlendirildiği kısımda belirtilmiştir. ASPB 2016 Faaliyet Raporu, ayrıca sosyal bakım hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik aşağıda sıralanan hedefleri de belirlemektedir (ASPB 2016, s.37-38):

- Tedbir 77. Ekonomik yoksunluk içinde olan ailelerin çocukları arasından, özel kreş ve gündüz bakımevleri ile özel çocuk kulüplerinden yararlananların sayısı artırılacaktır.
- Tedbir 89. Gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarının, kreş ve gündüz bakımevi hizmetlerinden yararlanma imkânları geliştirilecektir.
- Tedbir 100. Engellilere yönelik bakım ve destek hizmetlerinin; etkinlik, yaygınlık ve denetimi artırılacak, bakım ve rehabilitasyon kuruluşlarının fiziki şartları iyileştirilecektir.
- Tedbir 101. Engellilerin, ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması için sosyal ve fiziki çevre şartlarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar hızlandırılacaktır.
- Tedbir 102. Yaşlılara yönelik bakım ve destek hizmetlerinin; etkinlik, yaygınlık ve denetimi artırılacak, kuruluşların fiziki şartları iyileştirilecektir.
- Tedbir 148. Çocuk dostu, sosyal ve kültürel bir ortamın oluşturulmasına yönelik destek programları hazırlanacaktır.
- Tedbir 149. Çocukların, kurumsal bakım hizmetlerinden faydalanabilmelerini teşvik edecek mekanizmalar geliştirilecektir.

Yapılan bu gözden geçirme, sosyal yardımların istihdam bağlantısının güçlendirilmesine yönelik politikalar açısından son yıllarda, ASPB ve ÇSGB ile önemli bir altyapının oluştuğunu göstermektedir. Ayrıca politika belgelerinde bu bağlantının önemli bir kanalını oluşturan yararlanıcı hanelerdeki kadınların, istihdama katılımını destekleyecek önemli bir strateji olan sosyal bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına yönelik de önemli bir altyapı söz konusudur.

3. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) Mikro Verileri Temelinde Türkiye’de Yoksulluk, Sosyal Yardımlar ve İstihdama İlişkin Betimleyici İstatistikler

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

3.1. Türkiye’de Yoksulluk ve Bölgelere Göre Dağılımı

Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi (GYKA) bireysel gelir dağılımı ve yoksulluk çalışmalarının gerçekleştirebilmesi amacıyla fert ve hane bilgilerinin derlendiği ülkedeki toplam nüfusu temsil edebilecek kapsamlı bir araştırma çalışmasıdır. TÜİK tarafından 2006’dan itibaren her yıl düzenli olarak yapılmaktadır. Anket, fert, fert kayıt ve hane veri seti olarak adlandırılan üç farklı veri seti olacak biçimde derlenmektedir. Bu veri setleri bireysel ve hanehalkı gelir durumu, gelir kaynağının türleri, sosyal yardımlar, istihdam durumu, demografik özellikler, hane özellikleri gibi konut ve hane ile ilgili değişkenleri içermektedir.

Gelir dağılımı ve tüketime dayalı yoksulluk çalışmalarının gerçekleştirebilmesi amacıyla TÜİK tarafından daha uzun zamandır yürütülen diğer araştırma çalışması Hanehalkı Bütçe Anketleri’dir (HBA). HBA doğrudan gelir dağılımına ve türlerine ilişkin verileri içermeye amacından ziyade hanehalkı bütçe ve harcamalarına odaklanmıştır. 2002 yılından itibaren düzenli yapılan bu anketler hanelerin tüketim kalıplarına ilişkin durumun incelenmesi açısından önemli bir anket çalışması olma özelliğini de taşımaktadır. Ancak TÜİK Avrupa Birliği’ne uyum çalışmaları çerçevesinde Eurostat anketlerine uyum sağlayabilecek, gelir dağılımı ve yoksullukla ilgili derinlemesine incelemelere olanak tanıyan ikinci bir anketin derlenmesine ihtiyaç duyduğundan, 2006 yılı itibarıyla GYKA araştırmasını da gerçekleştirmeye başlamıştır.

GYKA, Bütçe Anketlerinden farklı olarak Türkiye geneli, kent ve kırsal ayrımının yanı sıra, NUTS1 düzeyinde incelemelerin gerçekleştirilmesini sağlamaktadır.⁹ Böylece hem Türkiye geneli hem de bölgesel düzeyde gelir eşitsizliği ve yoksulluk ile ilgili geniş bir analiz imkânı sunmaktadır. TÜİK, 2006 yılına kadar yoksulluk oranını HBA tüketim harcamaları verilerine dayalı mutlak yoksulluk oranı olarak açıklamaktaydı. Mutlak yoksulluk ölçütü kişinin asgari yemek-barınma ve diğer temel ihtiyaçlarını karşılayacak tüketim harcamalarına dayalı bir yoksulluk çizgisi belirlemekte ve kişi başı geliri bu asgari harcamanın altında kalan haneleri yoksul olarak tanımlamaktadır.

Ancak 2006’dan itibaren GYKA araştırmasının uygulanmaya başlaması ile birlikte, TÜİK tarafından Avrupa Birliği (AB) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ile uyumlu olarak hanehalkı harcamalarından ziyade gelir verileri ile göreceli yoksulluk ölçütüne dayalı yoksulluk oranları açıklanmaya başlanmıştır. Göreceli yoksulluk ölçütüne göre, hanedeki kişi başına geliri ülkedeki medyan gelirin belirli bir oranının (örneğin %50’sinin) altında kalan haneler yoksul olarak tanımlanmaktadır.

⁹ NUTS (The Nomenclature of Territorial Units of Statistics) bölgeleri, Avrupa Birliği uyum çerçevesinde Türkiye’nin bölgelendirilmesine ilişkin oluşturulan düzeyi göstermektedir. İktisadi bölge birimleri sınıflandırması (İBBS) olarak adlandırılan NUTS bölge düzeylerinin temeli, Avrupa Birliği ülkelerinin kullandığı istatistiki bölge sınıflandırmasıdır. Bu istatistiki bölge sınıflandırılmasında temel olarak nüfus, bölgesel kalkınma, illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması, temel istatistiki göstergeleri ve coğrafya kullanılmaktadır. Bu bölge sınıflandırmasına göre, 81 il NUTS3 düzeyi olarak kabul edilmiş ve 2-6 arasında değişen sayılarda benzer nitelikli illeri birleştiren 26 NUTS2 düzeyi, bölge ve bu bölgeler de birleştirilerek 12 NUTS1 düzeyi oluşturulmuştur. Bu bölümde yoksulluk ve sosyal yardımlara ilişkin analizlerde NUTS1 düzeyinde gerçekleştirilen bölge sınıflandırması uygulanmıştır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bu bölümde GYKA 2006-2014 dönemine ilişkin yıllık yatay kesit mikro verisi kullanılarak göreceli yoksulluk ölçütüne göre analizler yapılmıştır. Tablo 1’de görüldüğü üzere, 2006-2010 döneminde örneklem büyüklüğü ile ilgili çarpıcı bir değişiklik söz konusu değildir; ancak 2011’den itibaren anketin kapsadığı örneklem düzenli olarak artış göstermiştir. 2010’a kadar takriben 11-12 bin hanede yaşayan 43-45 bin civarı kişilik bir örneklem hacmine dayalı olarak uygulanan anket, 2014 yılı itibarıyla 22 bin 470 hanede 82 bin 666 kişiyi kapsayacak şekilde geliştirilmiştir. Bu dönemde ortalama hanehalkı büyüklüğü 3,91 kişiden 3,54 kişiye gerilemiş, bireysel yıllık eşdeğer gelir ise cari rakamlarla 6.823 TL’den (2006) 15.209 TL’ye (2014) yükselmiştir.

Tablo 1 – Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi 2006-2014

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Kişi Gözlem Sayısı	42.765	42.458	43.755	45.362	45.389	56.438	65.472	73.499	82.666
Hanehalkı (HH) Sayısı	10.920	10.796	11.222	11.870	12.106	15.025	17.542	19.899	22.470
Kişi Anakütle Sayısı (bin kişi)	67.631	68.483	69.232	70.574	71.343	72.377	73.603	74.456	75.693
HH Anakütle Sayısı (bin kişi)	17.285	17.802	18.240	19.208	19.321	19.658	20.221	20.625	21.379
Ortalama HH Büyüklüğü	3,91	3,93	3,89	3,82	3,74	3,76	3,72	3,69	3,540
Medyan HH Büyüklüğü	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	3,00	3,00	3,00	3,00
Ort. Eşdeğer HH Geliri	6.428	8.091	8.415	9.447	9.783	10.831	11.917	13.308	14.622
Ort. Eşdeğer Bireysel Gelir	6.823	8.336	8.838	9.813	10.624	11.590	12.556	13.875	15.209

Göreceli yoksulluk ölçütü olarak, AB medyan gelirin %60’ını, OECD ise %50’sini yoksulluk sınırı olarak kabul etmektedir. TÜİK, GYKA verileri ile her yıl için medyan gelirin %40’ı, %50’si, %60’ı ve %70’ine dayalı olarak yoksulluk sınırını, sınırın altında kalan kişi sayısını ve nüfusa oranını ve yoksulluk açığını ilan etmektedir. Bu bölümde yoksulluk sınırı olarak Türkiye’nin de üyesi olduğu OECD sınırı (medyan gelirin %50’si) referans olarak alınmıştır.

Hanehalkı kişi başı (k.b.) gelirin hesaplanmasında eşdeğerlik ölçeği kullanılarak bireysel eşdeğer gelir hesaplanmıştır. Eşdeğer gelir hesaplanmasında, hane geliri hanedeki kişi sayısına bölünerek basit bir ortalama elde etmek yerine, hanehalklarının ölçek ekonomilerinden yararlanma durumları da gözönüne alınarak, hanehalkı kişi sayısının yanı sıra bileşimi de (yetişkin ve çocukların oranı) göz önüne alınmıştır.¹⁰ Eşdeğerlik ölçeğine ilişkin literatürde farklı yaklaşımlar bulunmakla beraber, bu raporda Türkiye İstatistik Kurumunun analiz sonuçlarıyla karşılaştırılabilir kılmak amacıyla OECD ölçeği kullanılmıştır.¹¹

¹⁰ Hanehalkı geliri temel alınarak incelemelerin gerçekleştirilmesi bazı sakıncaları beraberinde getirmektedir. Örneğin, toplam hanehalkı geliri ile yapılan hesaplamalarda hanehalklarında yaşanan bireylerin sayısı dikkate alınmadığında, toplam hanehalkı gelirini paylaşan bireylerin refahları da göz ardı edilmiş olmaktadır. Bununla birlikte, hanehalkında bulunan bireylerin sayısı ile beraber bu bireylerin bileşimi de bir diğer önemli durumdur. Ayrıca, hanehalkında bulunan yetişkin ve çocuk sayısı, hanehalkında yer alan bireylerin refah düzeyleri üzerinde etkili olan bir diğer faktördür. Dolayısıyla bu durum, farklı hanehalkı büyüklüğüne ve bileşimine sahip iki hanehalkının gelirlerinin karşılaştırılmasında, aralarındaki farklılıklardan doğacak refah düzeyini karşılaştırmada sorunlar yaratacaktır.

¹¹ OECD ölçeği, hanehalkı bileşimindeki yetişkin-çocuk sayısını dikkate alarak, yetişkin ve çocuklar için farklı tartılandırma kullanmaktadır. Bu ölçeğe ilişkin formül şu şekildedir: $N = 1 + \alpha(s_A - 1) + \beta s_K$. Burada s_A ve s_K ifadeleri sırasıyla hanehalkı içerisindeki yetişkinlerin ve çocukların sayısını ve α ve β katsayıları ise bu ifadelerle ait sabit

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Buna göre 2006’da toplam nüfusun %18,7’si (12,6 milyon kişi) yoksulluk sınırının altında iken, 2014 itibarıyla bu oran %14,8’e (11,2 milyon kişiye) gerilemiştir. Tablo 2, 2006’dan bu yana yoksulluk oranının düşüş seyri izlediğini göstermektedir. 2008’in ikinci yarısında başlayan ve 2009’da en güçlü olarak hissedilen ekonomik krizin etkisiyle yoksulluk oranı 2007’deki %16,3’lük düzeyinden önce 2008’de %16,6’ya, 2009’da ise %17,2’ye takriben 1 puanlık bir artış göstermektedir. 2010’dan 2013’e ise tekrar düşüş vardır. 2013’ten 2014’e yoksulluk oranında bir değişme olmamıştır; yoksul sayısında ise iki yüz bin kişiye yakın bir artış söz konusudur. Yoksulluk sınırı altında kalan hanelerin yoksulluk sınırı üstüne çıkmak için gelirlerindeki gerekli artış oranını gösteren yoksulluk açığı ise %33,5 ile en yüksek olduğu 2006 yılı dışarıda tutulursa, 2007-2013 döneminde takriben %29-30 aralığında sabittir; 2014’te ise %27,4’e gerilemiştir. Yani yoksul hanelerin geliri %27,4 oranında arttığı takdirde yoksulluk sınırı üzerine çıkabileceklerdir.¹²

Tablo 2 - Türkiye’de Yoksulluk 2006-2014 (medyan gelirin %50’sinin altında kalanlar)¹³

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Yoksulluk Oranı (%)	18,7	16,3	16,6	17,2	16,7	15,9	16,1	14,8	14,8
Yoksulluk Açığı (%)	33,5	29,0	28,8	30,3	28,8	29,9	29,8	28,6	27,4
Foster-Greer-Thorbecke	2,9	2,0	2,0	2,3	2,0	2,1	2,1	1,8	1,6
Yoksulluk Sınırı (TL)	2.369	3.054	3.190	3.551	3.734	4.086	4.545	5.040	5.585
Yoksul sayısı	12.632	11.135	11.511	12.168	11.932	11.559	11.859	11.031	11.209

parametre değerlerini göstermektedir. Bu ölçekte, parametreler farklı tartıları ifade etmekte ve hanehalkı reisi 1, eşi ve diğer çocukların ise 0.5 ve 0.3 tartılarını almaktadır. Bu durumda, hanehalkında yer alan her birey için, *bireysel yıllık harcanabilir eşdeğer gelir* ifadesine aşağıdaki biçimde ulaşmak mümkündür: $Y_{ij} = R_i / N$. Bu eşitlikte R_i ve Y_{ij} ifadeleri sırasıyla, toplam hanehalkı yıllık kullanılabilir geliri ve bireysel yıllık harcanabilir eşdeğer geliri göstermektedir.

¹² Yoksulluk ile ilgili çalışmalarda yaygın biçimde kullanılan üç farklı yoksulluk ölçütü vardır. Bunlar sırasıyla yoksulluk oranı (P_0), yoksulluk açığı (P_1), ve yoksulluk derinliği diğer adıyla Foster-Greer-Thorbecke yoksulluk ölçütüdür (P_2 ya da FGT₂). Yoksulluk ölçütlerinin genel FGT formülü şu şekilde yazılmaktadır: $P_\alpha = \sum_{i=1}^q \left(1 - \frac{y_i}{z}\right)^\alpha / N$. Burada α ’nın aldığı

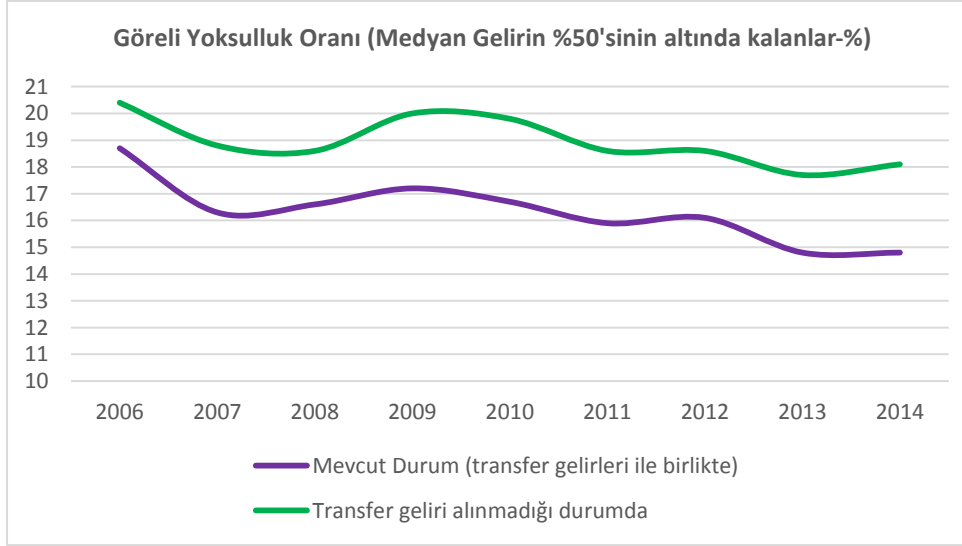
değere bağlı olarak yoksulluk ölçütleri belirlenmektedir. α ’nın sıfıra eşit olduğu durum yoksulluk oranını, 1’e eşit olduğu durum yoksulluk açığını ve 2’ye eşit olması ise yoksulluğun derinliğini (yoksulluk açığının karesi) ifade etmektedir. Formülde N örneklemin (toplam nüfusun) büyüklüğünü, q yoksul kişi sayısını, z yoksulluk çizgisini y_i her bir kişinin gözlemlenen gelirini ve α parametre değerini göstermektedir.

¹³ Tablo 2’deki bu oran ve sayılar GYKA mikro verisinden hesaplanmıştır. Bunlar TÜİK’in yayınladığı resmi yoksulluk istatistiklerinden kısmen farklılaşmaktadır. Zira TÜİK örneklem ve ağırlıklandırmaya ilişkin bir düzeltme yapmaktadır. Ancak Tablo 2’de ham veriden hesaplanan yoksulluk sınırı, oranı, sayısı ve açığı TÜİK’in resmi istatistiklerine çok yakındır. Bakınız: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Şekil 1: Göreli Yoksulluk Oranları

Tablo 3'te GYKA'da NUTS1 düzeyinde 12 bölge için bölgesel yoksulluk sınırları verilmiştir. Bu sınırın her bir bölgenin kendi içerisindeki medyan gelirine dayalı olarak (%50'si) hesaplandığı göz önünde bulundurulursa, aradaki farklar bölgeler arası gelir dağılımındaki eşitsizliklerin, aynı zamanda bölgesel fiyat endeksleri arasındaki farklılıkların da bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Örneğin, 2014 itibarıyla İstanbul için bulunan yoksulluk sınırı 7.320 TL ile Kuzey Doğu Anadolu için bulunan sınırın yaklaşık iki katı, Orta Doğu ve Güneydoğu Anadolu için bulunan sınırın ise iki katından fazladır. Her bir bölge için hesaplanan yoksulluk sınırının bölgesel tüketici fiyat endeksleri ile ağırlıklandırılması, satın alma gücü paritesi ile uyumlu daha sağlıklı bir karşılaştırma sağlayabilir. Öte yandan bölgesel fiyat farklılıklarına göre revize edilmemiş haliyle bu rakamlar, her bir bölgedeki gelir düzeyinin Türkiye genelindeki satın alma gücünü ifade etmesi açısından da anlamlıdır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 3 –Bölgesel Yoksulluk Sınırları (medyan gelirinin %50'sine göre, TL)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İstanbul	3.508	4.508	4.662	4.941	5.211	5.747	6.057	6.586	7.320
Batı Marmara	2.678	3.234	3.390	3.657	3.889	4.167	4.856	5.466	6.171
Ege	2.645	3.418	3.540	4.049	4.198	4.740	5.338	5.870	6.068
Doğu Marmara	2.910	3.765	4.020	4.303	4.121	4.431	5.236	5.948	6.259
Batı Anadolu	2.861	3.399	3.602	4.109	4.460	4.917	5.498	5.983	6.821
Akdeniz	1.931	2.540	2.632	3.041	3.577	3.819	3.960	4.322	4.881
Orta Anadolu	2.316	2.787	2.867	3.098	3.351	3.739	4.300	4.558	5.189
Batı Karadeniz	2.061	2.782	2.815	3.153	3.435	3.890	4.410	4.747	5.154
Doğu Karadeniz	2.574	3.039	3.318	3.505	3.666	3.954	4.461	5.329	6.059
Kuzey Doğu Anadolu	1.549	2.332	2.228	2.196	2.410	2.670	2.758	3.159	3.697
Orta Doğu Anadolu	1.399	1.857	1.848	1.916	2.174	2.252	2.635	2.996	3.382
Güney Doğu Anadolu	1.037	1.431	1.562	1.710	1.835	2.019	2.296	2.630	3.050
Türkiye-Genel	2.369	3.054	3.190	3.551	3.734	4.086	4.545	5.040	5.585

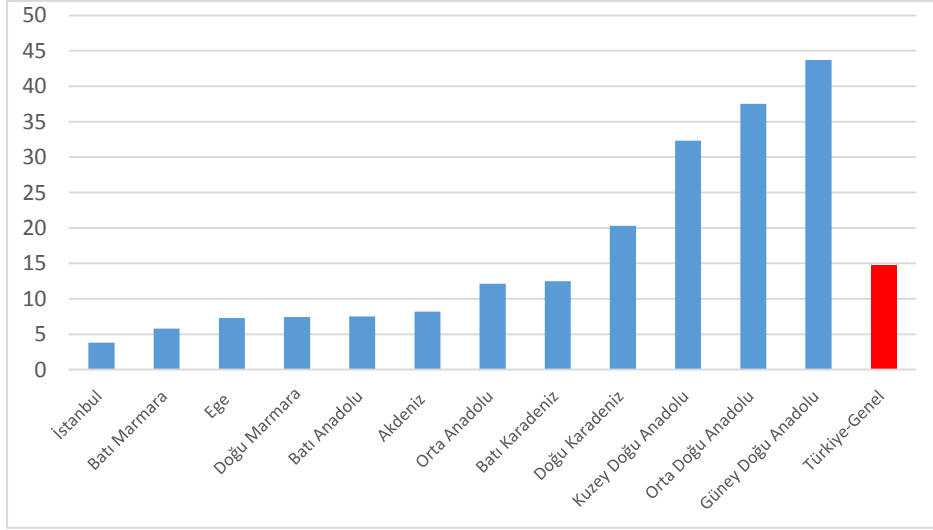
Tablo 4a'da her bir bölgede yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfus oranı, önce bölgesel yoksulluk sınırına göre, sonra da Türkiye geneli yoksulluk sınırına göre verilmektedir¹⁴. Bölgesel yoksulluk sınırına göre bakıldığında (Tablo 4a, ilk kısım), 2006 yılı için %16'nın üzerindeki oranlarla Akdeniz (%16,8), Orta Doğu Anadolu (%16,2) ve Kuzey Doğu Anadolu (%16,0) bölgeleri en yüksek oranlara sahiptir. En düşük oranlar ise Orta Anadolu (%11,8) ve Doğu Marmara'da (%12,3) gözlemlenmektedir. 2006 yılından 2014 yılına gelindiğinde hem bölgesel yoksulluk çizgisine hem de Türkiye genelindeki yoksulluk sınırının altında kalan hanelerin oranına bakıldığında, istisnasız her bir bölgedeki yoksulluk oranlarında azalma görülmektedir. Bölgelerin yoksulluk sıralamasında ise 2006-2014 döneminde çok da fazla bir değişiklik olmadığı anlaşılmaktadır. Bölgesel yoksulluk sınırına göre en yüksek oranlar yine Akdeniz (%14,6), Kuzey Doğu Anadolu (%12,8) ve Orta Doğu Anadolu (%11,3) bölgelerinde, en düşük oranlar ise Doğu Marmara'da (%7,8), Güneydoğu Anadolu (%9,7) ve Orta Anadolu'dadır (%11,8). En büyük değişiklik, 2006'da toplam 12 bölge içerisinde bölgesel yoksulluk çizgisine göre en yoksul yedinci bölge konumunda olan Güneydoğu Anadolu'nun 2014 itibarıyla yoksulluğun en düşük olduğu ikinci bölge konumuna gelmesidir.

¹⁴ Tablo 4a'da birinci kısımda yer alan bölgesel yoksulluk oranlarının hesaplanmasında izlenen yol şu şekildedir: Her bir bölgenin kendisine ait yoksulluk sınırlarına bağlı olarak (bu yoksulluk sınırlarına ait değerler Tablo 3'de verilmektedir) o bölgelerdeki yoksul kişi sayısı belirlenmekte ve elde edilen bu yoksul kişi sayısı bölgedeki toplam nüfusun bir oranı olarak verilmektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Şekil 2: Türkiye Geneli ve Bölgesel Yoksulluk Oranları, 2014

Türkiye genelindeki yoksulluk sınırının altında kalan hanelerin her bir bölgedeki oranlarına bakıldığında (Tablo 4a, ikinci kısım), yine aynı yıl için, bölgeler arası yoksulluk oranları arasında çarpıcı uçurumlar ortaya çıkmaktadır. 2014 itibarıyla Güney Doğu Anadolu bölgesinde nüfusun yarısına yakını (%43,7) Türkiye geneline göre tanımlanan yoksulluk sınırının altındadır. Orta Doğu Anadolu’da %37,5, Kuzey Doğu Anadolu’da %32,3, bu bölgelerden yoğun göç alan Akdeniz bölgesinde ise %20,3 ile yoksulluk oranları üst düzeydedir. Ancak bu bölgelerin hepsinde 2006’dan 2014’e yoksulluk oranları Türkiye yoksulluk çizgisine göre de azalmıştır. Güneydoğu Anadolu’da yaklaşık 14 yüzde puanlık düşüş (2006’da %57,5’ten) gözlemlenmektedir; ancak bu iyileşmeye rağmen bölge hala en yüksek yoksulluk oranına sahip bölge olarak kalmaya devam etmektedir. Türkiye yoksulluk çizgisine göre en düşük yoksulluk oranlarına sahip bölgeler ise İstanbul (%3,8), Doğu Marmara (%5,8) ve Batı Anadolu’dur (%7,3).

Tablo 4a - Bölgesel Yoksulluk Oranları (%)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Bölgesel Yoksulluk Çizgisine Göre									
Doğu Marmara	12,3	11,1	9,9	10,4	9,4	8,9	10,4	9,3	7,8
Güney Doğu Anadolu	14,3	11,3	12,5	13,5	11,5	14,7	12,6	11,9	9,7
İstanbul	13,2	6,8	9,5	9,2	11,4	11,4	10,0	8,7	10,1
Orta Anadolu	11,8	8,4	12,6	11,6	12,1	13,1	12,6	10,7	10,1
Ege	14,3	13,7	15,1	13,3	12,0	11,9	11,5	11,0	10,3
Batı Karadeniz	15,1	11,3	12,0	14,2	14,4	13,5	11,5	10,7	10,5
Doğu Karadeniz	13,2	9,1	13,7	11,1	13,8	10,4	10,7	9,7	10,5
Batı Marmara	14,6	11,8	12,8	14,1	14,3	12	12,9	10,2	10,8
Batı Anadolu	14,9	7,3	12,4	13,3	15,2	13,8	12,9	11,0	11,2
Orta Doğu Anadolu	16,2	12,5	9,0	10,0	11,6	13,9	13,0	12,4	11,3
Kuzey Doğu Anadolu	16,0	18,4	17,6	14,9	15,7	14,2	13,4	12,5	12,8
Akdeniz	16,8	14,9	10,2	11,5	12,8	11,8	13,7	10,8	14,6

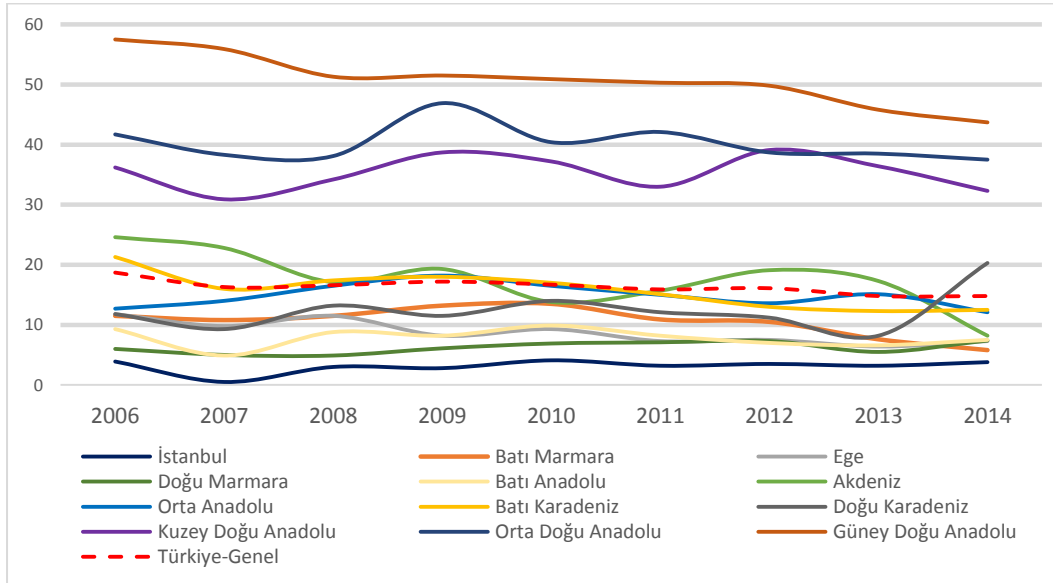

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye-Genel	18,7	16,3	16,6	17,2	16,7	15,9	16,1	14,8	14,8
TR Genelinin Yoksulluk Çizgisine Göre									
İstanbul	3,9	0,5	3,0	2,8	4,1	3,2	3,5	3,2	3,8
Doğu Marmara	6,0	5,0	4,9	6,1	6,9	7,1	7,3	5,5	5,8
Batı Anadolu	9,3	4,9	8,8	8,2	9,9	8,2	7,0	6,6	7,3
Ege	11,8	9,8	11,5	8,2	9,3	7,3	7,5	6,4	7,4
Batı Marmara	11,5	10,8	11,5	13,2	13,5	10,9	10,5	7,6	7,5
Doğu Karadeniz	11,8	9,3	13,2	11,5	14,0	12,1	11,2	8,2	8,2
Orta Anadolu	12,7	14,0	16,5	18,2	16,5	15,0	13,6	15,1	12,1
Batı Karadeniz	21,3	16,0	17,4	18,0	17,0	15,1	13,0	12,3	12,5
Akdeniz	24,6	22,8	17,1	19,3	13,8	15,7	19,1	17,3	20,3
Kuzey Doğu Anadolu	36,2	30,9	34,2	38,7	37,2	33	39,1	36,4	32,3
Orta Doğu Anadolu	41,7	38,3	38,1	46,9	40,4	42,1	38,7	38,5	37,5
Güney Doğu Anadolu	57,5	55,9	51,3	51,5	50,9	50,3	49,8	45,8	43,7

Tablo 4a'ya benzer biçimde Tablo 4b'de her bir bölgede yoksulluk altında yaşayan nüfusun sayısı önce bölgesel yoksulluk sınırına ardından da Türkiye geneli yoksulluk sınıra göre verilmektedir. Bölgesel yoksulluk sayıları irdelendiğinde (Tablo 4b, ilk kısım), 2006 yılında en yüksek yoksulluk sayılarına İstanbul, Ege ve Akdeniz bölgeleri sahiptir. İstanbul bölgesinde 2006 yılında 1.6 milyon kişi bölgesel yoksulluk sınırı olan 3.508 TL'nin altında yaşamaktadır. En düşük yoksulluk sayısına ise Doğu Karadeniz bölgesi sahiptir. Doğu Karadeniz bölgesinde 312 bin yoksul yoksulluk sınırı olan 2.574 TL'nin altında yaşamaktadırlar. 2006 yılından 2014 yılına gelindiğinde ise, her bir bölgede yoksulluk sayılarının azaldığı gözlemlenmektedir.

Şekil 3: Türkiye Geneli ve Bölgesel Yoksulluk Oranları

Türkiye geneli için oluşturulan yoksulluk sınırına göre bölgelerdeki yoksulların sayılarının verildiği Tablo 4b'nin ikinci kısmına bakıldığında ise, en yüksek yoksul sayısının 3,8 milyon kişi ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde olduğu anlaşılmaktadır. İkinci en yüksek yoksul sayısına ise 2

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

milyon yoksul ile Akdeniz bölgesi ve ardından 1,4 milyon yoksul ile Ortadoğu Anadolu bölgesi sahiptir. 2014 yılı incelendiğinde ise, en yüksek yoksul sayısına sahip bölgelerin sıralamasında bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Yine Güneydoğu Anadolu, Akdeniz ve Ortadoğu Anadolu Bölgeleri en yüksek yoksul sayısına sahip üç bölge olarak ön plana çıkmaktadır. Güneydoğu Anadolu bölgesinde 3,5 milyon yoksul, Akdeniz bölgesinde 1,9 milyon yoksul ve Ortadoğu Anadolu bölgesinde 1,4 milyon yoksul yaşamaktadır. En düşük yoksul kişinin bulunduğu bölge ise 204 bin yoksul ile Doğu Karadeniz bölgesidir.

Tablo 4b- Bölgesel Yoksulluk Sayıları (bin kişi)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Bölgesel Yoksulluk Çizgisine Göre									
İstanbul	1.620	846	1.182	1.169	1.456	1.466	1.290	1.152	1.425
Batı Marmara	420	343	380	432	443	379	415	334	343
Ege	1.2890	1.247	1.379	1.229	1.121	1.125	1.098	1.062	1.002
Doğu Marmara	743	682	625	690	633	612	735	674	555
Batı Anadolu	946	470	812	885	1.025	945	895	776	812
Akdeniz	1.424	1.286	896	1.031	1.164	1.092	1.291	1.045	1.410
Orta Anadolu	437	312	468	429	454	496	475	408	385
Batı Karadeniz	670	505	531	629	632	597	504	470	459
Doğu Karadeniz	324	224	338	275	345	263	270	247	262
Kuzey Doğu Anadolu	346	394	377	314	331	302	277	257	274
Orta Doğu Anadolu	545	428	314	357	420	509	483	473	419
Güney Doğu Anadolu	962	783	882	993	865	1.129	997	963	780
Türkiye-Genel	12.632	11.135	11.511	12.168	11932	11.559	11.859	11.031	11.209
TR Genelinin Yoksulluk Çizgisine Göre									
İstanbul	481	64	369	352	525	416	455	417	543
Batı Marmara	329	313	340	403	415	341	338	248	241
Ege	1.054	889	1.050	754	862	691	715	617	716
Doğu Marmara	360	306	310	402	462	488	517	401	412
Batı Anadolu	587	315	572	546	663	560	489	466	528
Akdeniz	2.085	1.966	1.494	1.729	1.249	1.440	1.804	1.666	1.960
Orta Anadolu	469	518	611	670	618	568	512	570	459
Batı Karadeniz	942	714	766	793	747	669	573	540	548
Doğu Karadeniz	288	228	325	284	349	306	282	207	204
Kuzey Doğu Anadolu	783	662	731	815	781	698	809	748	693
Orta Doğu Anadolu	1.400	1.302	1.320	1.665	1.456	1.542	1.441	1.452	1.386
Güney Doğu Anadolu	3.854	3.858	3.619	3.762	3.805	3.839	3.923	3.699	3.519

3.2. Yoksulluk Sınırı Altındaki ve Üstündeki Bireylerin Demografik Profili ve Eğitimi

Yoksulluk sınırı altında yaşayan bireylerin demografik özellikleri Tablo 5’de oranlar olarak gösterilmektedir. Tablo 6 ise demografik dağılımı yoksulluk sınırı üzerindeki bireyler için göstermekte ve karşılaştırma olanağı sağlamaktadır. 2014 itibarıyla yoksullar arasında cinsiyete göre

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

dengeli bir dağılım gözlenmektedir; yoksul bireylerin takriben yarısı kadın (%50,9), yarısı ise erkektir (%49,1). Çocukların yoksullar içerisindeki ağırlığı 2006'da %41,84 iken (5,2 milyon çocuk) 2014'te %37,8'e (4,2 milyon çocuğa) gerilemiştir. Buna karşılık yoksulluk sınırı üzerinde olan nüfusta çocukların oranı 2014'te sadece %22'dir. Buradan hareketle, yoksulluğun özellikle çok çocuklu hanelerde görüldüğü ve bu çerçevede özellikle çocukları etkileyen bir olgu olduğu söylenebilir.

Yoksullar içerisinde gençlerin oranının (15-24 yaş) 2006'da %17,43'ten 2014'te %18,48'e, 65 yaş üstü oranının ise %4,6'dan %6,5'e yükseldiği gözlemlenmektedir. Yoksulluk sınırı üzerindeki nüfusta gençlerin oranı, çocuklarda olduğu gibi, %14,97 ile daha düşüktür. Çalışma yaşı (25-64 yaş) nüfusundaki yoksullar ise 4 milyon kişi ile toplam yoksulların takriben %37,87'sini oluşturmaktadır. Yoksulluk sınırı üzerindeki için çalışma yaşındaki nüfus %54 ile daha ağırlıklıdır.

Yoksulların eğitim durumuna göre dağılımına bakıldığında, 2014 yılı itibarıyla %23,71'inin okuma yazma bilmeyenlerden, %14,62'sinin okur-yazar olduğu ancak bir okul bitirmediği görülmektedir. Yoksulluk sınırı altında yaşayan bireylerin %29,25'i 5-yıllık ilkokul mezunu, %23,21'i 8-yıllık ilköğretim mezunu, %7,86'sı lise mezunu, %1,34'ü ise üniversite mezunudur. Bekleneceği üzere yoksulluk sınırı üstündeki bireylerin eğitim düzeyi çok daha yüksektir. Yoksul olmayan hanelerdeki bireylerin %8,88'ini okuma yazma bilmeyenler, %6,25'ini okur-yazar ancak bir okul bitirmeyenler, %33,3'ünü 5-yıllık ilkokul mezunları, %19,43'ünü 8-yıllık ilköğretim mezunları, %18,46'sını lise mezunları, %13,68'ini ise üniversite mezunları oluşturmaktadır.

Aynı yıl için yoksul yetişkin bireylerin medeni duruma göre dağılımı ise %61,63'ünün evli, %30,52'sinin hiç evlenmemiş, %5,67'sinin dul, %0,73'ünün ayrı yaşayan, %1,45'inin ise boşanmış olduklarını göstermektedir. Bu dağılım yoksul olmayan bireylerin medeni duruma göre dağılımı ile benzeşmektedir.

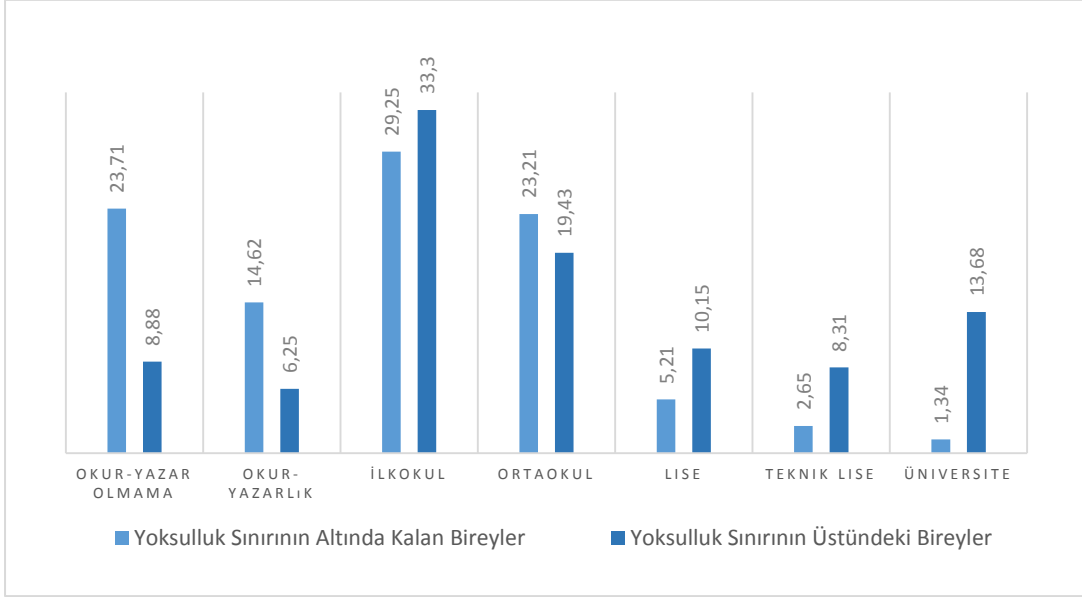
Yoksul bireylerin bölgesel dağılımı, önceki bölümde yer alan bölgesel yoksulluk oranlarına ilişkin saptamalarla büyük ölçüde paraleldir. Yoksulların takriben üçte biri (%31,4) Güney Doğu Anadolu'da, beşte birine yakını (%17,49) Akdeniz bölgesinde yaşamaktadır. Bunu %12,37 ile Orta Doğu Anadolu bölgeleri izlemektedir. Sonuç olarak yoksulların takriben üçte biri (%61'i) toplam 12 bölgeden bu üç bölgede yoğunlaşmaktadır. Buna karşılık yoksul bireylerin sadece %1,82'si Doğu Karadeniz'de, %2,15'i Batı Marmara'da, %3,68'i Doğu Marmara'da, %4,84'ü ise İstanbul'da yaşamaktadır. Bu gözlemler yoksulluğun bölgesel karakterine dikkat çekmektedir.

Buna karşılık yoksul olmayan nüfusun bölgesel dağılımına bakıldığında, yoksulların en yoğunlaştığı Güney Doğu Anadolu ve Orta Doğu Anadolu bölgelerinin aslında nüfusun en düşük olduğu bölgeler arasında olduğu göze çarpmaktadır. Yoksul tanımı dışında kalan nüfusun ağırlıklı kısmının (64,4 milyon kişi) sadece %7,04'ü Güney Doğu Anadolu'da, %3,58'i Orta Doğu Anadolu'da yaşamaktadır. Yani en yoksul bölgeler aynı zamanda nüfus yoğunluğu en düşük bölgelerdir, bu da yoksulluğun yüksek olduğu bölgelerden dışarı göç olgusuna işaret etmektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Şekil 4: Yoksulluk Sınırı Altındakilerin ve Üstündekilerin Eğitim Durumu (2014)

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 5 - Yoksulluk Sınırı Altında Kalan Bireylerin Demografik Özellikleri 2006-2014 (%)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Yoksulluk Çizgisinin Altında Kalanlar (%)									
Örneklem Büyüklüğü	12.632	11.135	11.511	12.168	11.932	11.559	11.859	11.031	11.209
Yoksulluk Çizgisi	2.369	3.054	3.190	3.551	3.734	4.086	4.545	5.040	5.585
Cinsiyet									
Kadın	51,8	51,7	51,5	51,5	51,2	51,5	51,2	51,7	50,9
Erkek	48,1	48,3	48,5	48,5	48,8	48,5	48,8	48,3	49,1
Yaş Grupları									
Yaş 00-04	14,26	11,79	11,69	11,01	11,95	12,11	11,71	11,68	11,59
Yaş 05-11	19,94	20,27	20,19	18,72	18,81	18,29	17,9	18,28	18,04
Yaş 12-14	7,64	7,97	8,13	7,89	7,83	7,84	8,4	8,14	8,24
Toplam çocuk %	41,84	40,03	40,01	37,62	38,59	38,24	38,01	38,1	37,87
Yaş 15-19	10,23	10,35	10,95	11,57	11,66	11,63	12,09	12,42	11,68
Yaş 20-24	7,2	7,08	6,91	6,85	6,89	7,38	6,96	7,02	6,80
Toplam genç %	17,43	17,43	17,86	18,42	18,55	19,01	19,05	19,44	18,48
Yaş 25-29	6,78	7,18	6,78	6,64	7,2	6,97	5,47	5,66	5,84
Yaş 30-34	7,67	7,31	7,53	7,09	6,78	7,02	6,7	6,62	6,80
Yaş 35-39	6,19	6,29	6,48	7,38	7,04	6,43	7,14	6,85	6,86
Yaş 40-44	5,22	5,67	5,88	5,46	5,46	5,61	5,88	5,73	6,00
Yaş 45-49	3,57	3,64	3,68	4,02	4,26	4,30	4,53	4,72	4,39
Yaş 50-54	2,9	3,11	3,04	3,29	2,99	3,00	3,04	2,93	2,98
Yaş 55-59	2,22	2,18	2,33	2,5	2,43	2,27	2,36	2,44	2,32
Yaş 60-64	1,6	1,93	1,81	1,97	1,83	2,08	1,74	1,69	1,99
Toplam çalışma yaşındaki %	36,15	37,31	37,53	38,35	37,99	37,68	36,86	36,64	37,17
Yaş 65+	4,57	5,23	4,62	5,6	4,87	5,06	6,12	5,86	6,48
Eğitim Durumu									
Okur-Yazar Olmama	27,11	27,64	26,13	26,6	23,6	23,77	24,52	23,09	23,71
Okur-Yazarlık	13,81	13,86	13,58	14,27	14,72	14,95	14,24	13,73	14,62
İlkokul	38,73	36,32	36,88	34,81	34,97	31,36	31,21	30,04	29,25
Ortaokul	13,76	14,51	16,09	17,22	20,14	21,39	21,62	23,7	23,21
Lise	4,06	4,94	4,68	4,37	3,95	5,06	5,32	5,29	5,21
Teknik Lise	2,21	2,25	2,26	2,00	1,92	2,71	2,21	2,47	2,65
Üniversite	0,32	0,47	0,38	0,73	0,70	0,76	0,87	1,68	1,34
Medeni Durumu									
Hiç Evlenmemiş	26,33	28,63	28,49	29,82	29,6	29,80	30,04	30,91	30,52
Evli	66,94	65,27	65,46	63,51	63,72	62,76	61,85	62,17	61,63
Ayrı Yaşıyor	0,57	0,40	---	---	5,01	5,42	6,17	0,55	0,73
Dul	5,41	5,08	5,07	5,27	1,19	1,32	1,08	5,14	5,67
Boşanmış	0,75	0,63	0,99	1,41	0,48	0,71	0,86	1,22	1,45
Bölgeler									
İstanbul	3,81	0,58	3,20	2,89	4,4	3,6	3,84	3,78	4,84
Batı Marmara	2,6	2,81	2,95	3,30	3,48	2,95	2,85	2,25	2,15
Ege	8,35	7,98	9,12	6,20	7,22	5,98	6,03	5,59	6,39
Doğu Marmara	2,85	2,74	2,69	3,30	3,87	4,22	4,36	3,64	3,68
Batı Anadolu	4,65	2,83	4,97	4,48	5,56	4,85	4,12	4,22	4,71
Akdeniz	16,5	17,66	13,03	14,21	10,47	12,46	15,22	15,11	17,49
Orta Anadolu	3,71	4,65	5,31	5,50	5,18	4,91	4,32	5,17	4,09
Batı Karadeniz	7,46	6,42	6,65	6,51	6,26	5,79	4,83	4,89	4,89
Doğu Karadeniz	2,28	2,05	2,82	2,34	2,93	2,65	2,38	1,88	1,82
Kuzeydoğu Anadolu	6,2	5,94	6,35	6,69	6,54	6,04	6,82	6,78	6,18
Ortadoğu Anadolu	11,09	11,69	11,47	13,68	12,2	13,34	12,15	13,16	12,37
Güneydoğu Anadolu	30,51	34,65	31,44	30,9	31,89	33,22	33,08	33,53	31,40

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 6 - Yoksulluk Sınırı Üstündeki Bireylerin Demografik Özellikleri 2006-2014 (%)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
	Yoksulluk Çizgisinin Üstünde Kalanlar								
Örneklem Büyüklüğü	54.999	57.341	57.722	58.373	59.410	60.819	61.745	63.425	64.484
Cinsiyet									
Erkek	49,9	49,9	49,8	49,8	49,8	49,8	49,9	49,9	50,0
Kadın	50,1	50,1	50,2	50,2	50,2	50,2	50,1	50,1	50,0
Yaş Grupları									
Yaş 00-04	9,16	7,64	7,66	7,08	8,07	8,02	7,94	7,88	7,52
Yaş 05-11	11,65	11,76	11,53	10,93	10,93	11	10,77	7,56	10,31
Yaş 12-14	4,83	4,96	4,96	4,75	4,9	4,86	4,54	4,53	4,60
Toplam çocuk %	25,64	24,36	24,15	22,76	23,90	23,88	23,25	19,97	22,43
Yaş 15-19	8,94	8,91	8,32	8,37	8,11	8,21	7,84	7,73	7,71
Yaş 20-24	8,49	8,1	8,08	7,85	7,6	7,38	7,23	7,11	7,26
Toplam genç %	17,43	17,01	16,4	16,22	15,71	15,59	15,07	14,84	14,97
Yaş 25-29	9,12	9,27	9,65	9,11	9,05	8,98	9,03	8,79	8,55
Yaş 30-34	8,33	8,28	8,34	8,64	8,79	8,79	9,03	9,14	8,87
Yaş 35-39	7,57	7,75	7,43	7,83	7,63	7,74	8,67	7,83	7,86
Yaş 40-44	6,72	6,96	6,96	7,07	7,06	7,07	7,2	7,28	7,30
Yaş 45-49	6,42	6,35	6,3	6,73	6,47	6,46	6,47	6,48	6,48
Yaş 50-54	4,84	5,46	5,54	5,7	5,79	5,82	5,99	6,06	6,18
Yaş 55-59	3,95	4,17	4,34	4,71	4,64	4,73	4,95	5,07	5,17
Yaş 60-64	3,14	3,22	3,21	3,48	3,51	3,51	3,79	3,92	4,00
Toplam çalışma yaşındaki %	50,09	59,56	51,77	53,27	52,94	53,1	55,13	54,57	54,41
Yaş 65+	6,82	7,18	7,69	7,76	7,45	7,45	7,39	7,53	8,19
Eğitim Durumu									
Okur-Yazar Olmama	9,83	9,58	9,81	9,16	9,48	9,09	8,81	8,92	8,88
Okur-Yazarlık	6,37	6,37	6,7	6,32	6,35	6,27	6,24	6,19	6,25
İlkokul	40	39,29	38,38	37,06	36,17	35,75	34,83	34,29	33,30
Ortaokul	15,35	15,51	15,78	16,85	17,67	18,53	18,66	19,06	19,43
Lise	11,63	12,15	12,04	11,72	11,24	10,90	10,44	9,96	10,15
Teknik Lise	8,12	8,13	8,26	8,64	8,54	8,30	8,71	8,7	8,31
Üniversite	8,7	8,97	9,04	10,25	10,54	11,17	12,30	12,87	13,68
Medeni Durumu									
Hiç Evlenmemiş	24,65	25,39	24,67	25,01	24,08	24,29	24,51	24,44	25,12
Evli	67,93	66,96	67,44	66,97	67,7	67,47	66,97	66,95	65,17
Ayrı Yaşıyor	0,36	0,43	----	---	5,99	5,80	5,88	0,46	0,39
Dul	5,69	5,68	6,17	6,05	1,96	2,08	2,23	5,95	6,69
Boşanmış	1,37	1,53	1,72	1,97	0,27	2,08	0,42	2,2	2,63
Bölgeler									
İstanbul	21,35	21,43	20,88	20,98	20,48	20,45	20,34	20,06	21,09
Batı Marmara	4,60	4,52	4,53	4,55	4,49	4,60	4,65	4,75	4,58
Ege	14,38	14,25	13,95	14,49	14,18	14,33	14,27	14,13	13,96
Doğu Marmara	10,27	10,16	10,38	10,58	10,48	10,42	10,61	10,77	10,41
Batı Anadolu	10,45	10,57	10,28	10,43	10,21	10,31	10,47	10,37	10,45
Akdeniz	11,60	11,6	12,51	12,34	13,14	12,76	12,4	12,53	11,97
Orta Anadolu	5,86	5,53	5,37	5,16	5,25	5,28	5,29	5,07	5,17
Batı Karadeniz	6,31	6,52	6,30	6,20	6,12	6,17	6,18	6,05	5,94
Doğu Karadeniz	3,93	3,87	3,7	3,76	3,61	3,65	3,63	3,67	3,55
Kuzeydoğu Anadolu	2,51	2,58	2,44	2,21	2,22	2,33	2,04	2,06	2,25
Ortadoğu Anadolu	3,56	3,66	3,71	3,23	3,61	3,48	3,69	3,66	3,58
Güneydoğu Anadolu	5,18	5,31	5,95	6,07	6,19	6,23	6,41	6,90	7,04

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

3.3. Yoksulluk Sınırı Altındaki ve Üstündeki Bireylerin İşgücüne Katılım Örüntüleri

Yoksulluk olgusunun oluşmasında ve sosyal yardımlara olan bağımlılıkta en önemli faktörlerden biri işgücüne katılımdır. Tablo 7 yoksulluk sınırı altında kalan çalışabilecek yaştaki yetişkin (15 yaş ve üstü) bireylerin istihdam, işsizlik, işgücü dışında kalma nedeni, istihdamdakilerin kayıtlı çalışma ve işteki durumu, sektörel ve mesleki dağılımı gibi işgücüne katılımına dair profilini ortaya koymaktadır. Tablo 8 ise aynı verileri yoksulluk sınırı üzerindeki bireyler için tekrarlayarak karşılaştırma olanağı sağlamaktadır.

Görelî yoksulluk çizgisinin altındaki 15 yaş üstü yetişkin bireylerin (2014 itibarıyla toplam 6,96 milyon kişi) işgücü durumuna göre dağılımı yadsınamayacak üçte ikisinin (%36,2'sine denk gelen 2,5 milyon kişinin) istihdam edildiğini göstermektedir; %83,92'si tam zamanlı, %16,08'i ise kısmi zamanlı çalışmaktadır (Tablo 7). 585 bin yoksul ise işsiz olup iş aramaktadır. İstihdamdakilerin ve işsizlerin toplamı (3,1 milyon kişi), çalışabilir yaştaki yani 15 yaş ve üstü yoksulların %44,6'sının işgücüne katıldıklarını göstermektedir ki, bu 2014'teki Türkiye işgücüne katılım oranının (%50,5) altı yüzde puan altındadır. Ayrıca yoksulların işsizlik oranı %18,9 ile Türkiye ortalamasının (%9,9) çok daha üzerindedir.¹⁵ Yoksulluk sınırının üzerindeki 15 yaş ve üstü yetişkinlerin ise işgücüne katılım oranı %51,07 ile Türkiye ortalamasına benzerdir; yoksul olmayanların kısmi zamanlı istihdam oranı (%8,16) yoksullara göre daha düşüktür (Tablo 8). İşsizlik oranı %6,87 ile yoksulluk sınırı altındaki bireylerin işsizlik oranının yaklaşık üçte biri kadar ve Türkiye ortalamasının altındadır.¹⁶

Zaman içerisindeki değişime bakıldığında, yoksulların işgücüne katılım ve istihdam oranında kayda değer bir düşüş gözlemlenmektedir. 2006'dan 2014'e on yıldan az kısa bir süre içerisinde işgücüne katılım (istihdam) oranı %49,49'dan (%41,95'ten), %44,61'e (%36,2'ye) gerilemiştir. Yoksulluk sınırı üzerindeki kişilerde ise tersine işgücüne katılım beş puana, istihdam ise üç puana yakın artmıştır. Bir sonraki bölümde (Tablo 10'da) aynı dönemde transfer geliri alan yoksul bireylerin oranındaki artış (%62,5'ten %68,5'e), yoksulların işgücü piyasasından çekilerek giderek sosyal yardımlara yöneldiği bir sürece işaret ediyor olabilir.¹⁷ Öte yandan, işgücü dışında kalma nedeni olarak eğitime devam edenlerin oranının bu dönemde iki katına çıktığı, engelli-yaşlı-çalışamaz durumda olanların oranının 3 yüzde puana yakın artış gösterdiği görülmektedir. İstihdam olan yoksulların çalışma koşulları açısından ise kısmi bir iyileşmeden söz edilebilir. Kayıtlı çalışanların oranı 2006'da %12,5'ten, 2014'te %28,7'ye yükselmiştir. Aynı dönemde ücretli çalışanların oranı %20,96'dan %29,8'e yükselirken, ücretsiz aile işçisi konumunda çalışanların oranı %26'dan %23,72'ye düşmüştür. Yoksulların istihdam koşullarındaki bu gelişme, yoksulluk sınırı üzerinde istihdamda olanlarla benzerdir.

¹⁵ Yoksulluk sınırı altındaki 15 yaş ve üstü bireylerin işsizlik oranı = (585 bin işsiz/3,1 milyon işgücü) x 100 = %18,9.

¹⁶ Yoksulluk sınırı üzerindeki 15 yaş ve üstü bireylerin işsizlik oranı = (1,75 milyon işsiz/25,5 milyon işgücü) x 100 = %6,9.

¹⁷ GYKA yıllık yatay kesit verilerinin yanı sıra 4-yıllık panel veri de sağlamaktadır. Bu çerçevede işgücü piyasasından çekilerek transfer gelirlerine bağımlı hale gelme durumunun ne derecede eş zamanlı geliştiği incelenebilir; ancak panel verilerin daha kısıtlı örnekleme yapılması ayrıca sadece 4 yıllık olması kısıtlardır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

İşgücü dışında olan yoksulların en ağırlıklı kısmı ‘ev işleriyle meşgul’ olanlardır (toplam yoksulların %53,4). Yoksul olmayanlar içerisinde de ev işleriyle meşgul olma en ağırlıklı işgücü dışında olma nedenidir ancak oran %51,85 ile nispeten daha düşüktür. İşgücü durumunun cinsiyete göre ayrıştırılarak verildiği Tablo 9’da bu kategorinin neredeyse tamamının kadınlardan oluştuğu görülecektir. Yoksul bireylerde işgücü dışında olmanın ikinci ağırlıklı nedeni %22,95 ile engelli-yaşlı ya da çalışamaz durumda olmaktır; yoksul olmayan bireylerde bu oran %9,77 ile çok daha düşüktür. Bunu yoksullarda %19,8 ile eğitime devam edenler izlemektedir (yoksul olmayanların %16,85’i). Yoksul olmayanlar arasında emeklilik %19,59 ile ikinci önemli işgücü dışında olma nedenidir. Yoksul bireylerde ise emeklilerin oranı sadece %2,22’dir.

Yoksulluk sınırı altında olup istihdam edilenlerin %29,8’i ücretlilerden, %22,62’si yevmiyelilerden, %23,72’si ücretsiz aile işçilerinden, %23,18’i ise kendi hesabına çalışanlardan oluşmaktadır. Bunların içerisinde sosyal güvenlik kapsamında kayıtlı çalışanların oranı sadece %28,7’dir. Bu kişilerin en çok istihdam edildiği üç sektör %44,24 ile tarım ve hayvancılık, %15 ile inşaat, %10,49 ile imalat sanayiidir. Mesleki dağılım açısından ise en yoğunlaştıkları üç meslek, %37,17 ile nitelikli tarım ve hayvancılık işlerinde çalışanlar, %25,32 ile nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar ve %15,1 ile sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlardır.

Yoksulluk sınırı üzerinde ve istihdamda olanların ise işteki duruma göre dağılımı çok farklıdır: %62,57’si ücretli, sadece %6,38’i yevmiyeli ve sadece %10,74’ü ücretsiz aile işçisi konumundadır; %15,74’ü ise kendi hesabına çalışmaktadır. Sosyal güvenlik kapsamında kayıtlı çalışma oranı ise %67,36’dır. Yoksulluk sınırı üzerinde ve istihdamda olanların sektörel ve mesleki dağılımları da çok daha dengeli bir görünüm sergilemektedir. Tarımda çalışanların oranı %18, inşaat sektöründe çalışanların oranı ise %6,87’dir.

Sonuç olarak, yoksulluğun işgücüne katılıp katılmama durumundan çok (zira işgücüne katılım oranı yoksullar ve yoksul olmayanlar arasında neredeyse aynıdır), istihdam edilme biçimi (kayıtsız, yevmiyeli yani süreli sözleşmeli, düşük ücretli, ya da kendi hesabına çalışmak, tarım ya da inşaat sektöründe çalışmak gibi) ve iş bulma potansiyeli (işsizlik) ile ilgili olduğu söylenebilir. Ayrıca yoksullar arasındaki son derece düşük olan emekli oranı sosyal güvence kapsamında istihdam edilmemenin önemli bir yoksulluk kaynağı olduğuna işaret etmektedir. Ancak aşağıda Tablo 9a ve b’de cinsiyete göre ayrıştırılmış istihdam verileri, yoksulların işgücüne katılımına ilişkin bu genel sonuçların yoksul kadınlar ve erkekler arasında, ayrıca yoksul kadınlarla yoksul olmayan kadınlar arasında önemli farklılıklar gösterdiğine de işaret etmektedir. Örneğin, yoksulluk sınırının altındaki erkeklerde işgücüne katılım oranı yoksulluk sınırı üzerindekiyle benzerken, kadınlarda çok daha düşüktür. Sonuç bölümü yoksulluk-istihdam ilişkisini cinsiyete göre ayrıştırılmış bu veriler temelinde değerlendirmektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 7 - Yoksulluk Sınırı Altında Kalan Bireylerin İşgücü Durumu, 2006-2014 (%)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Toplam 15 Yaş ve Üstü Kişi Sayısı	12.632	11.135	11.511	12.168	11.932	11.559	11.859	11.031	11.209
İstihdam									
Tam Zamanlı Çalışan	77,54	78,17	78,51	79,71	82,10	85,16	84,81	82,91	83,92
Yarı Zamanlı Çalışan	18,27	18,63	19,60	19,71	16,66	14,84	15,19	17,09	16,08
Mevsimlik İşçi	4,19	3,20	1,88	0,58	1,24	---	---	---	---
Toplam İstihdam	41,96	40,98	44,11	43,28	45,22	40,26	40,53	38,96	36,19
Toplam İstihdam (kişi sayısı)	3.054	2.721	3.025	3.282	3.308	2.871	2.976	2.657	2.519
İş Arıyor	15,24	16,10	14,88	16,91	14,57	16,49	14,85	17,05	18,85
İş arıyor (kişi sayısı)	549	522	529	668	564	567	519	546	585
Toplam İşgücü	49,50	48,84	51,82	49,81	52,93	48,21	47,60	46,96	44,6
Toplam İşgücü (kişi sayısı)	3.603	3.243	3.554	3.950	3.872	3.438	3.495	3.203	3.104
İşgücü Dışında Kalanlar (kişi sayısı)	3.676	3.397	3.304	3.633	3.444	3.694	3.848	3.617	3.856
Eğitime Devam Ediyor	11,45	10,60	13,32	13,82	15,16	17,27	17,18	19,63	19,45
Emekli	1,06	1,94	1,15	1,90	1,66	1,71	1,69	1,77	2,20
Engelli-Yaşlı ya da çalışamaz	19,89	20,84	19,04	21,75	21,02	21,71	23,05	21,92	22,95
Ev İşleri ile Meşgul	63,44	60,35	62,02	60,01	58,68	56,17	55,38	54,96	53,40
Diğer	4,16	6,27	4,48	2,53	3,48	3,14	2,70	1,71	2,00
Sosyal Güvenlik Kaydı	12,05	13,60	17,39	15,51	17,53	20,55	24,56	24,01	27,99
Çalışma Durumu									
Ücretli	20,96	21,52	18,79	17,23	19,57	23,33	27,55	26,51	29,80
Yevmiyeli	24,37	23,07	24,52	20,09	21,54	23,30	23,43	24,20	22,62
İşveren	1,24	0,90	0,80	0,98	0,84	0,88	0,50	0,91	0,67
Kendi Hesabına	27,42	26,16	26,71	28,74	25,41	24,65	22,08	22,01	23,18
Ücretsiz Aile İşçisi	26,01	28,35	29,18	32,96	32,64	27,84	26,44	26,37	23,72
Meslek Durumu									
Kanun Yapıcılar, Üst Düzey Yöneticiler ve Müdürler	1,59	2,07	2,46	2,68	1,93	1,9	0,73	0,95	0,77
Prof. Meslek Mensupları	0,25	0,37	0,21	0,24	0,31	0,64	1,17	1,05	0,94
Yard. Prof. Meslek Mensupları	0,69	0,42	0,81	0,34	0,78	0,87	0,56	0,75	1,02
Büro ve Müşteri Hizmetlerinde Çalışan Elemanlar	0,86	1,14	0,56	0,73	0,81	0,78	0,91	0,84	0,56
Hizmet ve Satış Elemanları	5,23	6,94	6,72	7,96	7,25	9,07	11,46	11,3	13,70
Nitelikli Tarım, Hayvancılık, Av., Orm. ve Su Ürünleri Çalışanları	45,6	48,6	47,01	50,99	46,38	40,48	43,13	39,98	37,17
Sanatkarlar ve İlgili İşlerde Çalışanlar	16,58	13,79	12,87	10,85	12,43	14,52	13,31	14,19	15,10
Tesis ve Makine Operatörleri ve Montajcılar	7,33	5,28	5,83	4,32	5,17	5,57	6,38	5,86	5,41
Nitelik Gerektirmeyen İşlerde Çalışanlar	21,87	21,4	23,54	21,88	24,93	26,18	22,35	25,08	25,32
Sektörel Dağılım									
Tarım, Ormancılık, Avcılık ve Balıkçılık	54,71	55,97	55,4	60,08	56,64	50,61	50,61	48,25	44,24
Madencilik ve Taş ocakçılığı	0,23	0,59	0,49	0,49	0,56	0,93	0,80	0,36	0,28
İmalat Sanayii	11,89	9,63	8,71	7,91	10,10	9,84	9,56	9,79	10,49
Elektrik, Gaz ve Su	0,15	0,06	0,04	0,09	0,91	0,99	1,03	0,90	1,17
İnşaat ve Bayındırlık İşleri	10,63	10,76	11,74	8,73	10,33	12,30	12,28	13,94	15,00
Toptan ve Perakende Ticaret	8,51	7,41	8,34	7,2	7,29	8,39	7,40	8,38	9,03
Oteller ve Lokantalar	2,92	3,73	4,51	3,93	2,82	3,30	3,38	3,66	2,86
Ulaştırma, Haberleşme/ Depolama Hizmetleri	4,08	3,29	3,68	3,21	3,10	4,71	4,22	4,05	4,51
Mali Aracı Kuruluş Faaliyetleri	0,05	0,16	---	---	0,12	0,08	0,11	0,12	0,05
Gayrimenkul,Kir. ve İş Faaliyetleri	1,35	1,84	1,00	1,09	0,02	0,35	0,14	0,07	0,24
Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik	0,96	1,61	1,39	1,62	2,30	2,65	1,61	1,74	1,75
Eğitim	0,24	0,35	0,42	0,40	---	---	1,11	1,46	1,82
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	0,1	0,48	0,18	0,15	0,15	0,21	2,15	1,54	2,30

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	4,18	4,13	4,11	5,08	5,64	5,63	5,60	5,76	6,27
--	------	------	------	------	------	------	------	------	------

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 8 - Yoksulluk Sınırı Üstündeki Bireylerin İşgücü Durumu, 2006-2014 (%)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Yoksulluk Çizgisinin Üstünde Kalanlar (%)	54.999	57.341	57.722	58.373	59.410	60.819	61.748	63.425	64.484
Örneklem Büyüklüğü									
İstihdam Durumu									
Tam Zamanlı Çalışan	90,58	91,52	90,62	90,33	89,58	91,24	91,63	91,20	91,84
Yarı Zamanlı Çalışan	8,77	8,04	9,04	9,35	10,02	8,76	8,37	8,80	8,16
Mevsimlik İşçi	0,65	0,45	0,34	0,32	0,40	---	---	---	---
Toplam İstihdam	45.32	45.89	46.08	44.96	46.51	47.33	48.61	48.90	47.56
Toplam İstihdam (kişi sayısı)	18.428	19.813	20.107	20.245	21.008	21.887	23.016	23.849	23.755
İş Arıyor									
İş arıyor (kişi sayısı)	7,27	6,58	7,21	10,26	7,94	6,92	6,14	6,68	6,87
Toplam İşgücü	48,87	49,12	49,66	50,09	50,52	50,85	51,79	52,39	51,07
Toplam İşgücü (kişi sayısı)	19.872	21.208	21.669	22.559	22.821	23.514	24.522	25.555	25.506
İşgücü Dışında Kalanlar (kişi sayısı)	20.788	21.968	21.965	22.474	22.350	22.730	22.823	23.219	24.442
Eğitime Devam Ediyor	13,24	13,70	12,60	14,63	15,24	16,04	16,39	16,53	16,85
Emekli	16,32	17,45	17,95	18,95	18,47	18,33	18,68	18,76	19,59
Engelli-Yaşlı ya da çalışamaz	9,31	8,41	8,23	9,68	10,01	9,75	9,84	10,30	9,77
Ev İşleri ile Meşgul	57,39	56,42	57,08	53,87	53,19	53,66	52,56	52,71	51,85
Diğer	3,74	4,01	4,14	2,87	3,09	2,21	2,53	1,70	1,94
Sosyal Güvenlik Kaydı Olanlar	52,01	55,71	59,52	58,37	58,54	61,49	63,37	64,73	67,72
Çalışma Durumu									
Ücretli	54,92	54,69	55,36	56,24	55,94	57,98	59,23	60,5	62,57
Yevmiyeli	7,28	8,45	8,26	7,14	7,54	6,97	7,03	6,83	6,38
İşveren	6,68	5,87	5,56	5,30	4,86	4,71	4,61	4,45	4,57
Kendi Hesabına	17,77	17,17	17,42	18,14	18,19	14,71	16,90	16,51	15,74
Ücretsiz Aile İşçisi	13,34	13,83	13,4	13,18	13,47	12,71	12,23	11,71	10,74
Meslek Durumu									
Kanun Yapıcılar, Üst Düzey Yöneticiler ve Müdürler	10,37	9,96	9,64	9,77	9,45	9,07	5,03	4,73	5,53
Prof. Meslek Mensupları	7,53	7,56	7,64	8,13	8,23	8,39	9,62	10,09	10,79
Yard. Prof. Meslek Mensupları	6,78	6,35	6,94	7,40	6,88	6,72	5,45	5,59	6,11
Büro ve Müşteri Hizmetlerinde Çalışan Elemanlar	5,87	6,19	6,31	6,44	6,34	6,47	6,1	6,15	6,08
Hizmet ve Satış Elemanları	11,61	12,01	12,08	12,26	12,6	13,35	18,76	19,18	19,29
Nitelikli Tarım, Hayvancılık, Av., Orm. ve Su Ürünleri Çalışanları	20,92	20,77	20,56	19,24	19,48	18,5	18,06	17,48	15,60
Sanatkârlar ve İlgili İşlerde Çalışanlar	15,12	14,99	14,76	13,46	13,89	13,81	13,64	13,78	13,36
Tesis ve Makine Operatörleri ve Montajcuları	11,41	10,83	11,15	10,63	10,52	10,67	10,19	10,07	10,14
Nitelik Gerektirmeyen İşlerde Çalışanlar	10,39	11,36	10,92	12,67	12,63	13,02	13,16	12,93	13,10
Sektörel Dağılım									
Tarım, Ormancılık, Avcılık ve Balıkçılık	22,21	22,2	22,17	21,76	22,26	21,24	20,98	20,40	18,00
Madencilik ve Taş ocakçılığı	0,39	0,39	0,43	0,37	0,46	0,67	0,56	0,62	0,56
İmalat Sanayii	22,28	21,94	21,87	19,90	19,17	18,70	18,65	18,97	18,95
Elektrik, Gaz ve Su	0,6	0,5	0,48	0,41	0,88	0,83	0,84	0,94	0,88
İnşaat ve Bayındırlık İşleri	5,2	5,86	5,92	5,40	5,79	6,20	6,43	6,72	6,87
Toptan ve Perakende Ticaret	16,78	16,97	16,08	16,7	15,44	15,31	14,67	13,73	13,95
Oteller ve Lokantalar	4,32	4,19	4,49	4,58	4,91	5,05	4,79	4,75	4,84
Ulaştırma, Haberleşme/ Depolama Hizmetleri	5,22	5,09	5,29	5,38	5,87	6,29	6,21	5,92	6,65
Mali Aracı Kuruluş Faaliyetleri	1,27	1,28	1,24	1,38	1,28	1,35	1,32	1,36	1,32
Gayrimenkul, Kir. ve İş Faaliyetleri	4,2	4,6	4,57	5,23	0,36	0,63	0,31	0,28	0,32
Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik	5,33	5,22	4,98	5,26	13,50	14,07	5,16	5,32	5,96
Eğitim	4,19	4,25	4,68	5,18	---	---	5,62	5,92	6,01
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	2,62	2,33	2,79	3,10	0,69	0,74	4,49	4,86	4,76
Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	5,4	5,2	5,01	5,36	9,39	8,91	9,97	10,20	10,92

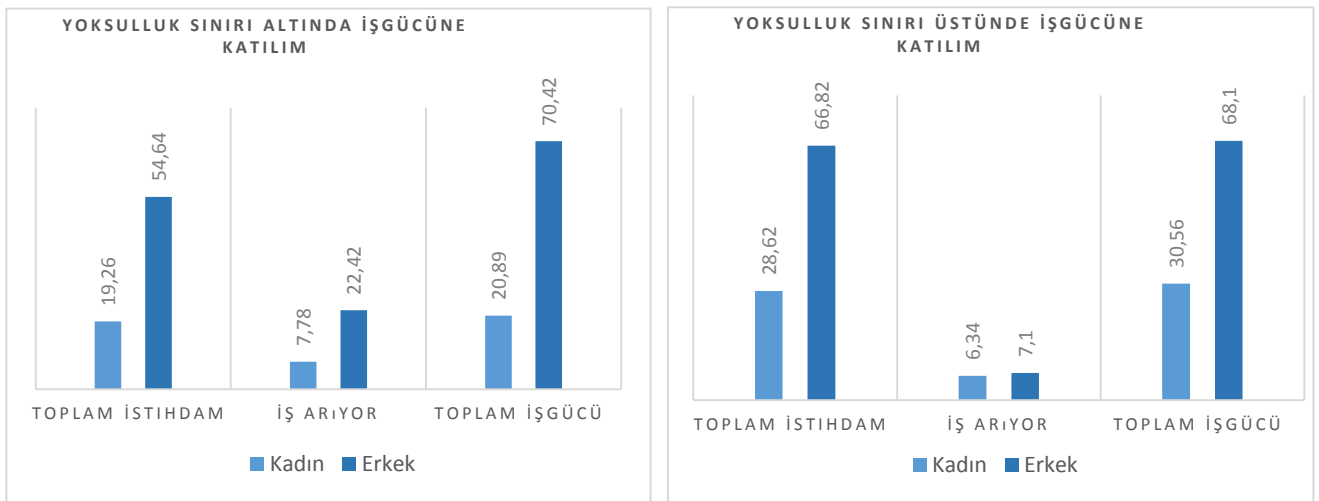

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye’de işgücüne katılım oranları ve örüntüleri kadınlar ve erkekler arasındaki büyük farklılaşma göstermektedir. 2014 itibarıyla işgücüne katılımında toplumsal cinsiyet uçurumu 41 yüzde puan ile dünyadaki en büyük farklardan biridir (kadınlarda işgücüne katılım oranı %30,3 iken erkeklerde %71,3’tür). Bunun yanı sıra işgücüne katılan kadın ve erkekler arasında işteki durum, sektörel ve mesleki dağılım, kısmi zamanlı çalışma, kayıtlı çalışma, vb. özellikler açısından da büyük farklılaşmalar söz konusudur. Bu çerçevede yoksul ve yoksul olmayan bireylerin işgücüne katılım örüntülerini cinsiyet ayrımında incelemek, yukarıdaki toplulaştırılmış gözden geçirmeye göre daha gerçekçi saptamaları mümkün kılacaktır.

Tablo 9a ve 9b, 2014 yılı itibarıyla yoksulluk sınırı altında ve üstünde olan bireylerin işgücü durumunu cinsiyet ayrımında göstermektedir. Tablo 9a’ya göre, yoksulluk sınırı altındaki 15 yaş ve üstü, yani yetişkin ve çalışabilecek yaşta 3,6 milyon kadın ve 3,3 milyon erkek, toplam 6,9 milyon yetişkin bulunmaktadır. Yetişkin kadınların sadece %20,89’ı işgücüne katılırken (758 bin kadın), yoksul erkeklerde ise işgücüne katılım oranı %70,42 ile çok daha yüksektir (2,3 milyonu). Cinsiyete göre ayrılaştırılmış bu işgücüne katılım oranları, yoksul kadınların 2014’te resmi verilere göre %30,3 olan Türkiye ortalamasının oldukça altında, erkeklerin %71,3 olan genel işgücüne katılım oranı ile benzer olduğuna işaret etmektedir.¹⁸ Yoksul olmayan kadınların işgücüne katılım oranı ise %30,56 ile yoksul kadınların takriben 10 puan üstündeyken, yoksul erkeklerinki ise %68,10 ile yoksul erkeklerinkinin az farkla da olsa altındadır (Tablo 9b). Dikkat çekici başka bir nokta da yoksul kadınlarda hanehalkı reisi olma durumunun %22,36 ile yoksul olmayan kadınların oldukça üstünde olmasıdır (%17,71).

Şekil 5: Yoksulluk Sınırı Altındaki ve Üstündeki Bireylerin İşgücü Durumu, 2014.

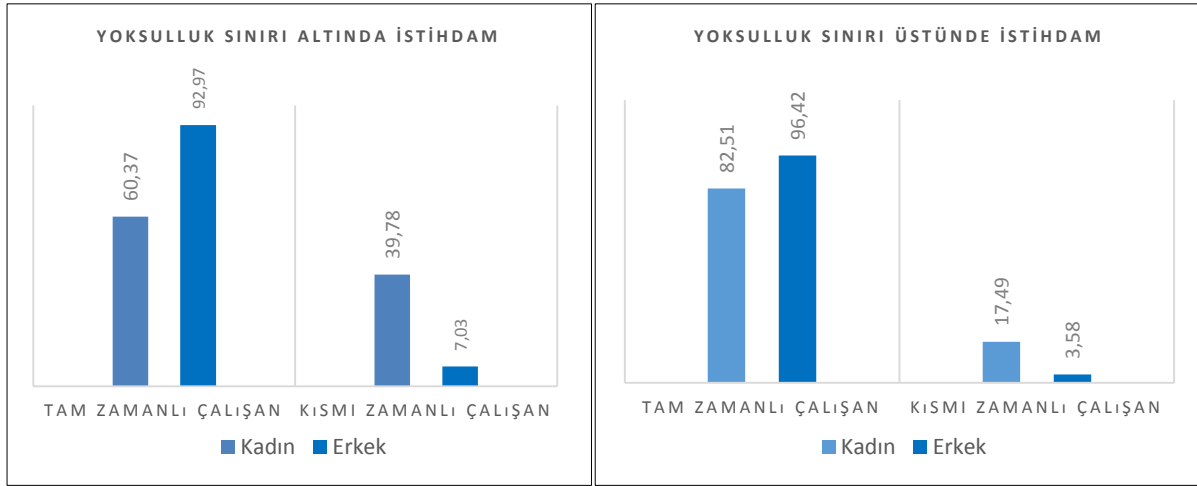
¹⁸ Resmi veriler TÜİK web sitesinden alınmıştır (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007).

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Yoksulluk sınırı altında olup istihdam edilen toplam 699 bin kadından %39,78'i (278 bini) kısmi zamanlı bir işte çalışmaktadır ki, bu yoksulluk sınırı üzerinde olup istihdam edilen kadınların kısmi zamanlı çalışma oranının (%17,49) iki katından fazladır. İstihdamdaki yoksul erkeklerde ise kısmi zamanlı çalışma oranı %7,03, yoksul olmayan erkeklerde ise sadece %3,58'dir.

Şekil 6: Yoksulluk ve İstihdam (2014)

İşsizlik oranı yoksul kadınlarda %7,78 ile yoksul

olmayan kadınların ve erkeklerin işsizlik oranlarının (%6,34 ve 7,10) kısmen üstündedir. Yoksul erkekler ise %22,42 ile yoksul olmayan kadın ve erkeklerin üç katından fazla işsizlik oranına maruz kalmaktadır.

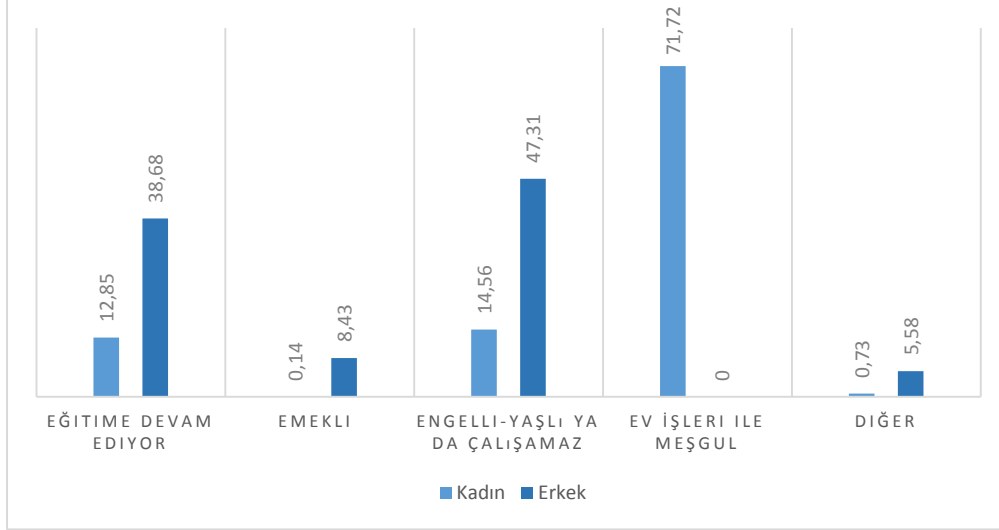
İşgücü dışında kalan yoksul kadınlardan (2,8 milyon kadın) %71,72'si (2 milyon 59 bin kadın) işgücü dışında olma nedeni olarak tam zamanlı "ev işleriyle" meşgul olmayı işaret etmektedir. Bu, işgücü dışında kalan yoksul kadınlardan eğitimine devam edenleri çıkardığımızda geriye kalan 2,5 milyon kadından %82'sine denk gelmektedir. Bu oranlar yoksul olmayan ama işgücü dışında olan kadınlarla benzeşmektedir. Ancak yoksul olmayan kadınlardan işgücü dışında kalma nedeni olarak emekliliği gösterenlerin oranı kendi içinde düşük olsa da (%6,07), yoksul kadınlardan çok daha fazladır (%0,14).

İşgücü dışında kalma nedenleri ise yoksul ve yoksul olmayan erkekler arasında büyük farklılık göstermektedir. Yoksul erkeklerde en önemli işgücü dışında kalma nedeni %47,31 ile engelli, yaşlı ya da çalışamaz durumda olmak, %38,68 ile eğitimine devam etmektir; yoksul erkeklerin emeklilik oranı ise %8,43'tür. Yoksul olmayan ve işgücü dışında olan erkeklerin ise yarısından fazlası (%53,58'i) emeklidir; %30,06'sı eğitimine devam etmektedir.

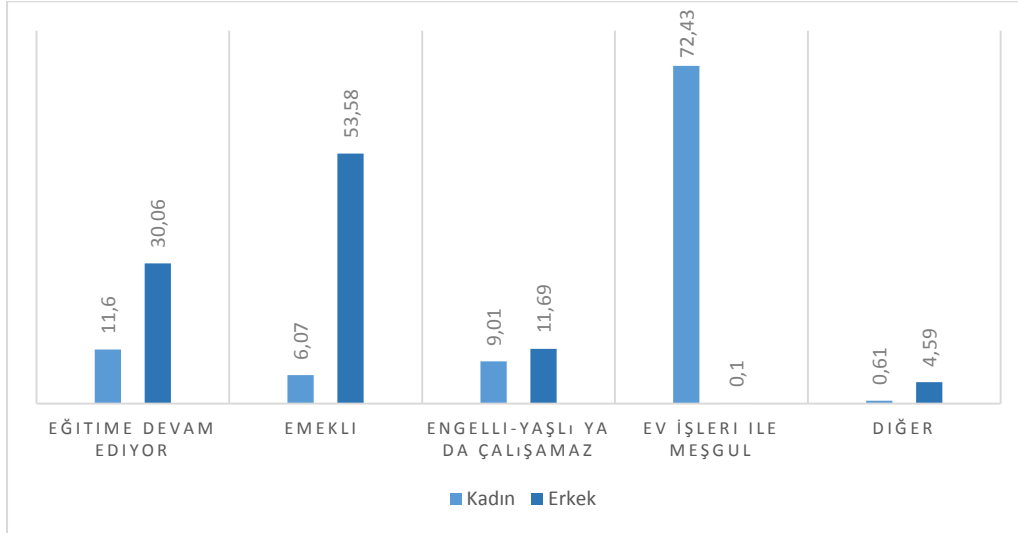

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Şekil 7a: Yoksulluk Sınırı Altında ve İşgücü Dışında Olanların İşgücüne Katılmama Nedenleri (2014)

Şekil 7b: Yoksulluk Sınırı Üstünde ve İşgücü Dışında Olanların İşgücüne Katılmama Nedenleri (2014)

İşteki durum açısından istihdamdaki az sayıdaki yoksul kadınların takriben üçte ikisi (%64,40'ı) ücretsiz aile işçisi statüsünde (sektörel ve mesleki dağılıma göre ağırlıklı tarım ve hayvancılık sektöründe 'nitelikli çalışan' meslek kategorisinde) çalışmaktadır. Yaklaşık onda biri (%9,43) yevmiyeli statüde çalışmaktayken, sadece %16,66'sı ücretli istihdam edilmektedir. Yoksul olmayan

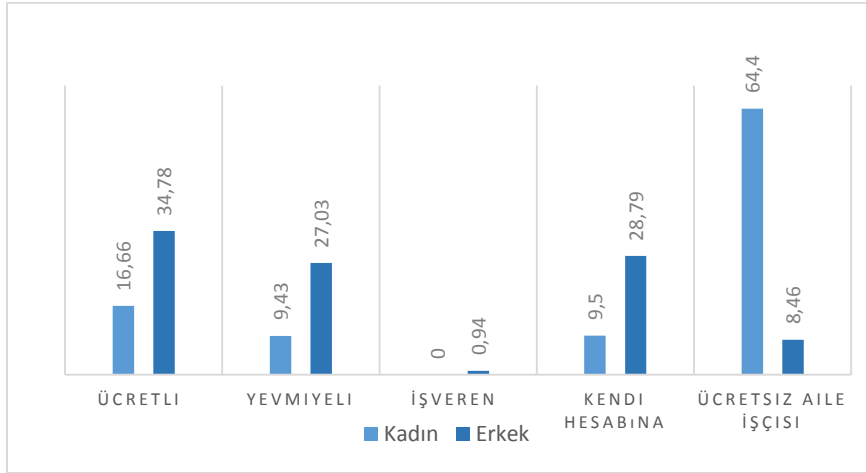

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

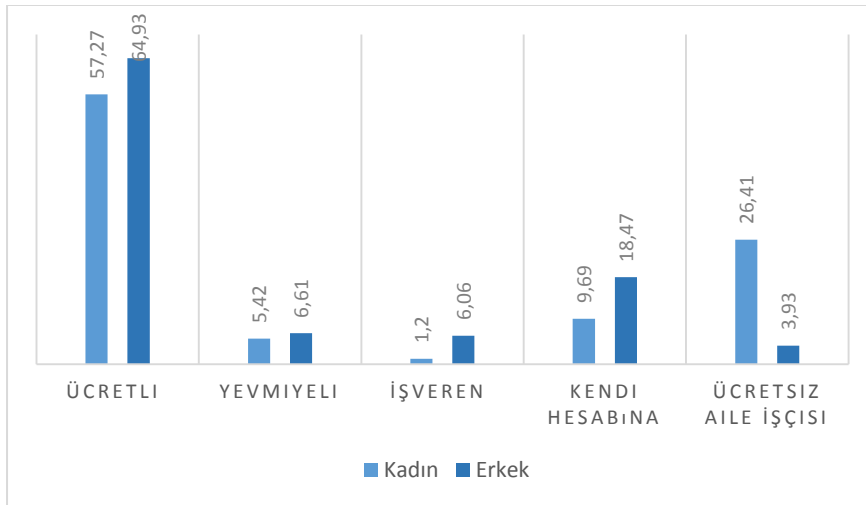
İstihdamdaki kadınların tersine yarısından fazlası (%57,27) ücretli konumundadır. Yadsınamayacak dörtte birinden fazlası ise (%26,41) ücretsiz aile işçisi konumunda çalışmaktadır. Bu da ücretsiz aile işçisi konumunda olmanın tek başına yoksulluğu açıklayıcı olmadığına işaret etmektedir. İstihdamdaki yoksul kadınların sadece %9,4'ü kayıtlı çalışırken, bu oran yoksul olmayan kadınlar için %52,21'dir.

İşteki durum açısından istihdamdaki yoksul ve yoksul olmayan erkekler arasında da büyük farklılıklar gözlemlenmektedir. Yoksul erkeklerin ise %34,8'i ücretli, %27'si yevmiyeli istihdam edilmektedir; %28,79'u ise kendi hesabına çalışan konumundadır. Yoksul olmayan erkeklerin ise %64,93'ü ücretli, sadece %6,61'i yevmiyeli, %18,47'si kendi hesabına çalışmaktadır. İstihdamdaki yoksul erkeklerin takriben üçte biri (%36,59'u) kayıtlı çalışırken, bu oran yoksul olmayan erkekler için %74,47'dir.

Şekil 8a: Yoksulluk Sınırı Altındaki Bireylerin İş Yerindeki Durumları, 2014

Şekil 8b: Yoksulluk Sınırı Üstündeki Bireylerin İş Yerindeki Durumları, 2014

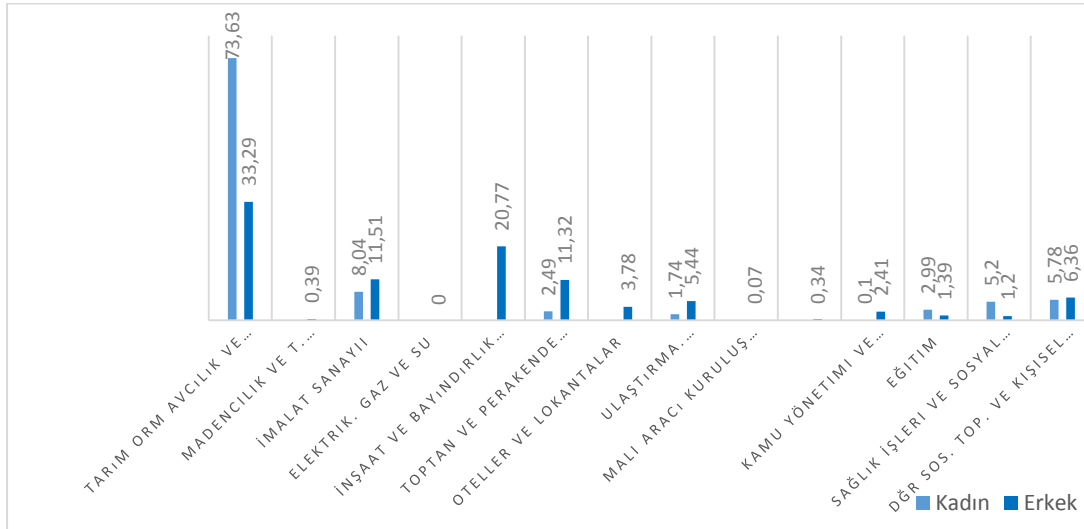

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Yoksul istihdamının sektörel dağılımına bakıldığında, kadınlar %73,63 ile tarımda yoğunlaşırken (515 bin yoksul kadın), erkeklerin %33,29'unu tarım, %20,77'sinin inşaat sektöründe istihdam edildikleri görülmektedir. Kadınlarda imalat sanayi ise %8 ile ikinci sırada ve ev hizmetlerini içeren “diğer sosyal ve kişisel hizmetler” %5,8 ile üçüncü sıradadır. İstihdamda olan yoksul erkeklerde ise tarım ve inşaatı, %11,5 ile imalat, %11,3 ile toptan ve perakende ticaret izlemektedir. Mesleki dağılımda, yoksulluk sınırı altındaki istihdamdaki kadınların iki meslek kategorisinde yoğunlaştıkları görülmektedir: Üçte ikisine yakını (%60,97) “nitelikli tarım, hayvancılık, avcılık, ormancılık ve su işlerinde çalışanlar”, takriben beşte biri (%20,65) ‘nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar’ kategorisindedir. Bunları üçüncü sırada %9,75 ile “hizmet ve satış elemanları” izlemektedir. Erkeklerin mesleki dağılımında gene “nitelikli tarım, hayvancılık, avcılık, ormancılık ve su işlerinde çalışanlar” birinci sıradadır ancak bu kategoride istihdam edilen erkeklerin oranı %28,61 ile kadınlarınkinden çok daha düşüktür. İstihdamdaki yoksul erkeklerde %26,73 ile “nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar” (ağırlıklı inşaat sektörü çalışanları), %19,23 ile “sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar”, % 15 ile “hizmet ve satış elemanları” yoğunlaştıkları diğer mesleklerdir.

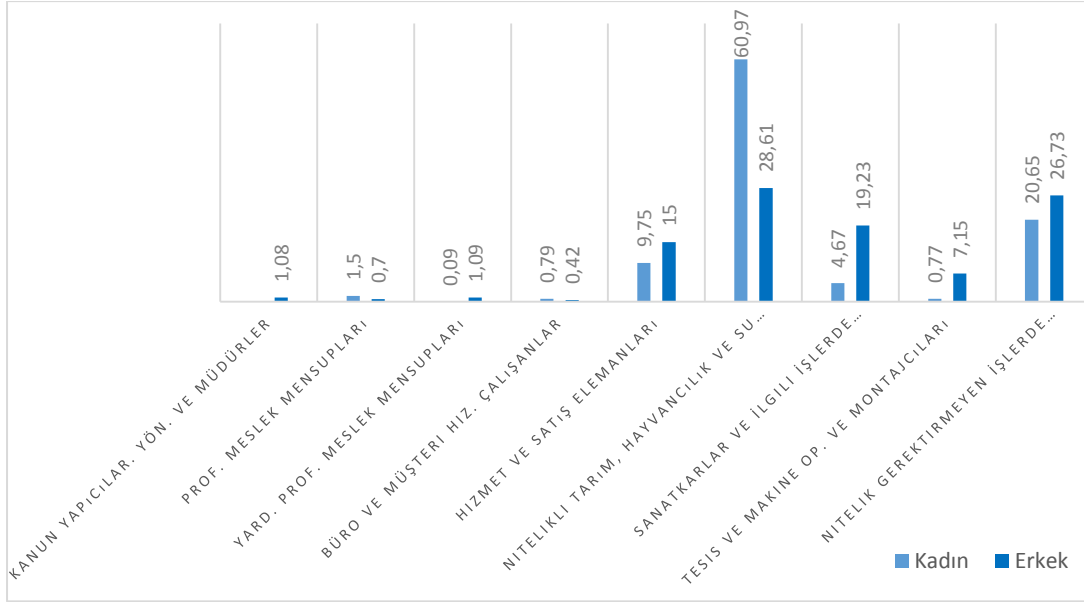
Şekil 9: Yoksulluk Sınırı Altında ve İstihdamda Olanların Sektörel Dağılımları (2014)

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Şekil 10: Yoksulluk Sınırı Altında ve İstihdamda Olanların Mesleki Durumları (2014)

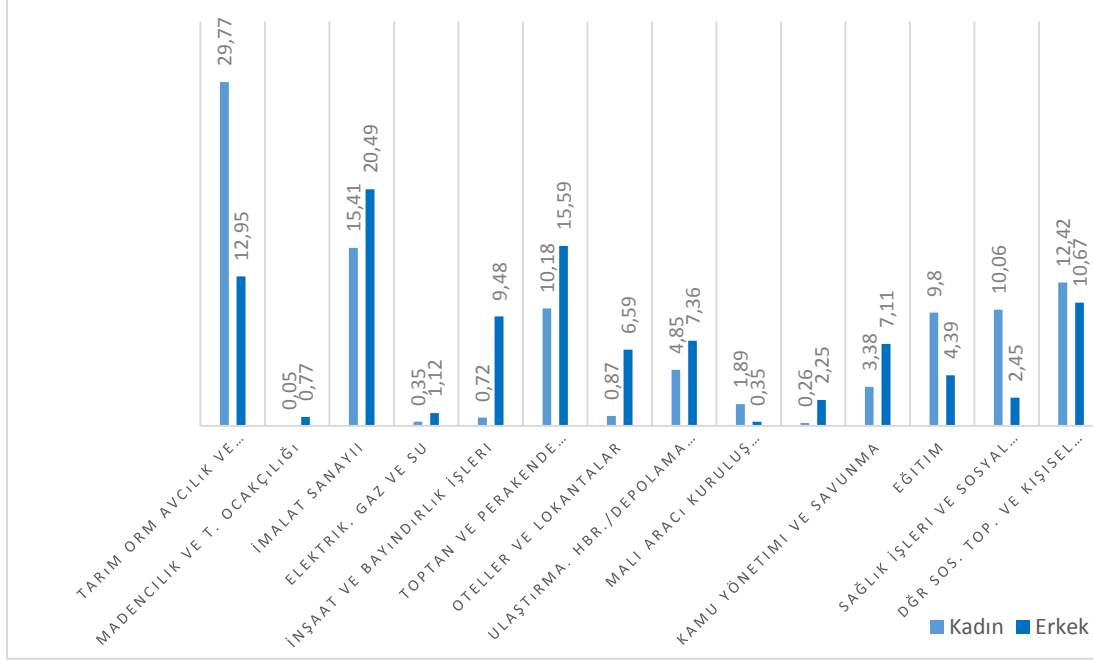

Yoksulluk sınırı üzerindeki istihdamının sektörel dağılımında ise, kadınlarda tarım sektörü gene başta gelirken bu %29,77 ile yoksul kadınlarınkinden çok daha düşük bir orandır. %15,41 ile imalat, %10,18 ile toptan ve perakende yoksul olmayan kadınların yoğunlaştığı diğer iki sektördür. Yoksul olmayan erkeklerin sektörel dağılımı daha dengeli bir görünüm sergilemektedir. %20,49 ile imalat ilk sıradayken, bunu %15,59 ile toptan ve perakende ticaret, %12,95 ile tarım, %9,48 ile inşaat takip etmektedir. Yoksul olmayan erkeklerin mesleki dağılımında ise %19,5 ile hizmet ve satış elemanları, %16,91 ile sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar, %12,93 ile tesis ve makine operatörleri ve montajcıları en yoğunlaştıkları mesleklerdir.

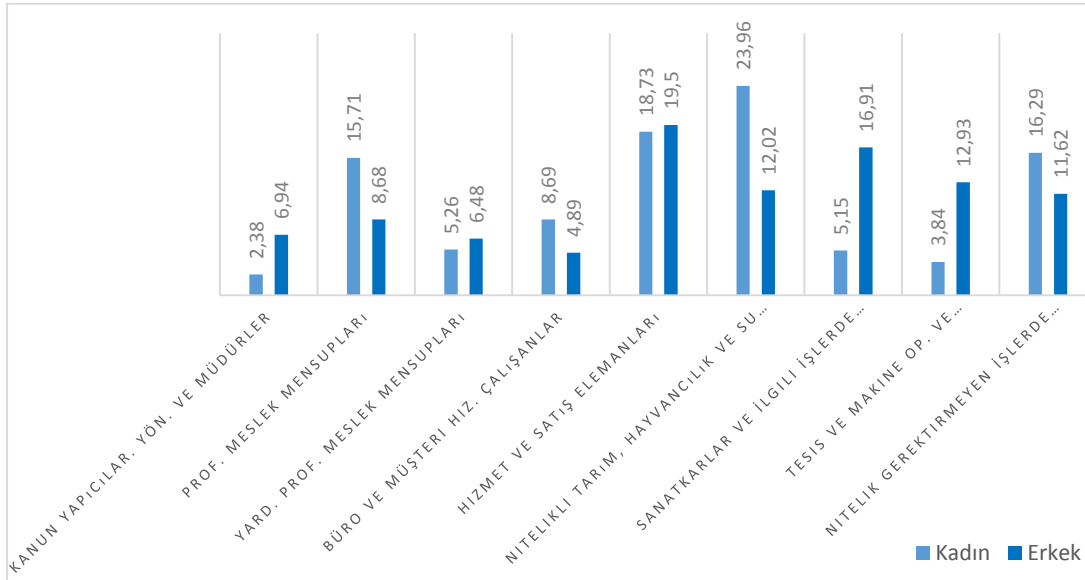

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Şekil 11: Yoksulluk Sınırı Üstünde ve İstihdamda Olanların Sektörel Dağılımları (2014)

Şekil 12: Yoksulluk Sınırı Üstünde ve İstihdamda Olanların Mesleki Durumları (2014)

Yoksul ve yoksul olmayan bireylerin cinsiyete göre ayrıştırılmış işgücüne katılım örüntülerinden yola çıkarak, iki önemli saptama yapılabilir. Birincisi, yoksulluk erkekler açısından işgücü piyasasına katılıp katılmamakla ilgili değildir; zira yoksul erkekler yoksul olmayan erkeklerle benzer oranda hatta daha yüksek işgücüne katılım oranına sahiptir. Ancak iki grubu ayrıştıran ve erkek

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

yoksulluğunun oluşmasına temel unsurlar bunun niteliğine ilişkindir. Yoksul erkekler benzer oranlarda işgücüne katılsalar da yoksul olmayan erkeklerin üç katı işsizlik oranına sahiptirler. Yani iş aramakta ama bulamamaktadırlar. Ayrıca istihdamdaki yoksul erkeklerin çalıştıkları işlerin niteliği yoksul olmayanlara göre çok daha zayıftır. Ücretli-kayıtlı işlerden ziyade, yevmiyeli-kendi hesabına statüsünde, kayıtsız işlerde çalışma, tarım ve inşaat sektöründe yoğunlaşma söz konusudur.

İkinci önemli saptama ise yoksulluğun kadınların işgücüne katılamamasıyla olan bağlantısıdır. Yoksul kadınların yoksul olmayanlara göre çok daha düşük işgücüne katılım oranına sahip olması, yoksul hanelerde tek erkek kazananlı yapının hâkim olduğuna – yani sadece erkek çalışanın getirdiği gelire bağımlılığa işaret etmektedir. Bu da bu raporun ilk bölümünde yazın taramasında ele alınan bazı ampirik çalışmaların bulgularını hatırlatmaktadır; bu çalışmalar kadın-erkek çifte kazananlı hanelerin yoksulluk riskinin tek erkek kazananlı hanelere göre çok daha düşük olduğuna işaret etmekteydi. Ayrıca erkeklerde olduğu gibi, yoksul kadınların istihdam koşulları yoksul olmayan kadınlara göre çok daha olumsuzdur; bu da düşük işgücüne katılımın arkasında yatan önemli bir faktördür.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 9a - Yoksulluk Sınırı Altında Kalan 15 Yaş ve Üstü Bireylerin Cinsiyete Göre İşgücü Durumu, 2014

	Kadın		Erkek	
	Frekans (bin kişi)	%	Frekans (bin kişi)	%
Toplam 15 Yaş ve Üstü Birey Sayısı	3.629	50,92	3.331	49,08
Hanehalkı Reisi Olma Durumu	459	22,36	1.594	77,64
İstihdam Durumu				
Tam Zamanlı Çalışan	422	60,37	1.692	92,97
Kısmi Zamanlı Çalışan	278	39,78	128	7,03
Mevsimlik İşçi	---	---	---	---
Toplam İstihdam	699	19,26	1.820	54,64
İş Arıyor	59	7,78	526	22,42
Toplam İşgücü	758	20,89	2.346	70,42
İşgücü dışında Kalanlar	2.871		985	
Eğitime Devam Ediyor	369	12,85	381	38,68
Emekli	4	0,14	83	8,43
Engelli-Yaşlı ya da çalışamaz	418	14,56	466	47,31
Ev İşleri ile Meşgul	2.059	71,72	---	---
Diğer	21	0,73	55	5,58
Sosyal Güvenlik Kapsamında İstihdam	66	9,44	666	36,59
Çalışma Durumu	699		1820	
Ücretli	116	16,66	633	34,78
Yevmiyeli	66	9,43	42	27,03
İşveren	--	--	17	0,94
Kendi Hesabına	66	9,50	524	28,79
Ücretsiz Aile İşçisi	450	64,40	154	8,46
Meslek Durumu	699		1820	
Kanun Yapıcılar, Üst Düzey Yöneticiler ve Müdürler	---	---	20	1,08
Prof. Meslek Mensupları	11	1,50	13	0,70
Yard. Prof. Meslek Mensupları	6	0,09	20	1,09
Büro ve Müşteri Hiz. Çalışanları	6	0,79	8	0,42
Hizmet ve Satış Elemanları	68	9,75	273	15,00
Nitelikli Tarım, Hayvancılık, Avcılık, Ormancılık ve Su Ürünleri Çalışanları	426	60,97	521	28,61
Sanatkarlar ve İlgili İşlerde Çalışanlar	33	4,67	350	19,23
Tesis ve Makine Op. ve Montajcılar	5	0,77	130	7,15
Nitelik Gerektirmeyen İşlerde Çalışanlar	14	20,65	486	26,73
Sektörel Dağılım				
Tarım, Ormancılık, Avcılık ve Balıkçılık	515	73,63	608	33,29
Madencilik ve Taş ocakçılığı	---	---	7	0,39
İmalat Sanayii	57	8,04	209	11,51
Elektrik, Gaz ve Su	---	---	30	1,624
İnşaat ve Bayındırlık İşleri	1	0,04	37	20,77
Toptan ve Perakende Ticaret	17	2,49	206	11,32
Oteller ve Lokantalar	---	---	69	3,78
Ulaştırma, Hbr./Depolama Hizmetleri	12	1,74	99	5,44
Mali Aracı Kuruluş Faaliyetleri	---	---	1	0,07
Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faal.	---	---	6	0,34
Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu	1	0,1	44	2,41
Sosyal Güvenlik	---	---	---	---
Eğitim	21	2,99	25	1,39

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	36	5,20	22	1.20
Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hiz. Faal.	40	5,78	116	6.36

Tablo 9b - Yoksulluk Sınırı Üstündeki 15 Yaş ve Üstü Bireylerin Cinsiyete Göre İşgücü Durumu, 2014

	Kadın		Erkek	
	Frekans (bin kişi)	%	Frekans (bin kişi)	%
Toplam 15 Yaş ve Üstü Birey Sayısı	25.182	50,0	24.76	50,0
Hanehalkı Reisi Olma Durumu	3.394	17,71	15.772	82,29
İstihdam Durumu				
Tam Zamanlı Çalışan	5.861	76,17	15.955	96,42
Kısmi Zamanlı Çalışan	1.346	17,49	593	3,58
Mevsimlik İşçi				
Toplam İstihdam	7.207	28,62	16.549	66,82
İş Arıyor	488	6,34	1.264	7,10
Toplam İşgücü	7.695	30,56	17.812	68,10
İşgücü dışında Kalanlar	17.487		6.956	
Eğitime Devam Ediyor	2.028	11,60	2.091	30,06
Emekli	1.062	6,07	3.727	53,58
Engelli-Yaşlı ya da çalışamaz	1.576	9,01	813	11,69
Ev İşleri ile Meşgul	12.665	72,43	7	0,10
Diğer	154	0,61	319	4,59
Sosyal Güvenlik Kaydı Olanlar	3.763	52,21	12.323	74,47
Çalışma Durumu				
Ücretli	4.128	57,27	10.745	64,93
Yevmiyeli	31	5,42	1.094	6,61
İşveren	87	1,20	1.004	6,06
Kendi Hesabına	698	9,69	3.056	18,47
Ücretsiz Aile İşçisi	1904	26,41	650	3,93
Meslek Durumu	7.207		16.549	
Kanun Yapıcılar, Üst Düzey Yöneticiler ve Müdürler	171	2,38	1.148	6,94
Prof. Meslek Mensupları	1.132	15,71	1.436	8,68
Yard. Prof. Meslek Mensupları	379	5,26	1.072	6,48
Büro ve Müşteri Hiz. Çalışanlar	626	8,69	810	4,89
Hizmet ve Satış Elemanları	1.350	18,73	3.227	19,50
Nitelikli Tarım, Hayvancılık, Avcılık, Ormancılık ve Su Ürünleri Çalışanları	1.72	23,96	1.995	12,02
Sanatkarlar ve İlgili İşlerde Çalışanlar	371	5,15	2.798	16,91
Tesis ve Makine Op. ve Montajcılar	277	3,84	2.14	12,93
Nitelik Gerektirmeyen İşlerde Çalışanlar	1.174	16,29	1.922	11,62
Sektörel Dağılım	7.207		16.549	
Tarım, Ormancılık, Avcılık ve Balıkçılık	2.145	29,77	2.142	12,95
Madencilik ve Taş ocakçılığı	4	0,05	128	0,77
İmalat Sanayii	1.110	15,41	3.391	20,49
Elektrik, Gaz ve Su	26	0,35	186	1,12
İnşaat ve Bayındırlık İşleri	52	0,72	1.569	9,48
Toptan ve Perakende Ticaret	734	10,18	2.579	15,59
Oteller ve Lokantalar	62	0,87	1.099	6,59
Ulaştırma, Hbr./Depolama Hizmetleri	349	4,85	1.219	7,36
Mali Aracı Kuruluş Faaliyetleri	136	1,89	179	0,35

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faal.	18	0.26	372	2.25
Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal				
Güvenlik	244	3.38	1.176	7.11
Eğitim	706	9.8	727	4.39
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	725	10.06	405	2.45
Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet				
Faaliyetleri	895	12.42	1.516	10.67

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

3.4. Sosyal Transferlerin Yoksulluk Oranları Üzerindeki Etkisi

GYKA’de hanelerin ve bireylerin nakdi ve ayni gelir kaynaklarına ve miktarlarına ilişkin ayrıntılı bilgiler sorulmaktadır. Fert soru kâğıdı ile elde edilen bireysel gelir aşağıda listelenen (GYKA sıralamasına göre) sekiz grupta toplanmaktadır:

1. *Emek geliri (maaş, ücret, yevmiye geliri)*
2. *Müteşebbis geliri*
3. *İşsizlik yardımları*
4. *Emeklilik/yaşlılık/isteğe bağlı emeklilik geliri*
5. *Dul ve yetim maaşları*
6. *Ücretli hastalık izninden dolayı aldığı sosyal yardım niteliğindeki geliri (rapor parası)*
7. *Sakatlık, gazilik, malulen emeklilik geliri*
8. *Eğitim burs ve yardımları*
9. *Diğer fert gelirleri (2006-2008 yılları arasında uygulamada olan katma değer vergisi iadesine dayalı transferleri içeriyor; 2009’dan itibaren yok)*

Hanede yaşayan fertlerin bireysel gelirlerinin yanı sıra, haneye ait gelir kaynakları ise aşağıda listelenen (gene GYKA sıralamasına göre) diğer sekiz grupta toplanmaktadır:

1. *Nakdi ve ayni çocuk yardımları*
2. *Konut yardımları*
3. *Nakdi ve ayni sosyal yardımlar*
4. *Başka kişi ya da haneden düzenli alınan nakdi ve ayni yardımlar*
5. *Nafaka*
6. *Gayrimenkul (kira) geliri*
7. *Menkul kıymet geliri*
8. *Hane tüketimine yönelik olarak üretilen bitkisel ve hayvansal ürünlerin piyasa fiyatı ile değeri*

Bu gelir kaynaklarından fert gelirleri arasında yer alan ve yukarıda eğri harflerle ayrıştırılan son altı (2006-08 dönemi için yedi) gelir tipi ile hane gelirleri arasında yer alan ve yukarıda gene eğri harflerle ayrıştırılan ilk beş gelir tipi, ‘transferler’ olarak değerlendirilen gelirleri oluşturmaktadır. Bu ve izleyen bölümde transfer geliri alan haneler tanımlanırken, emeklilik/yaşlılık/isteğe bağlı emeklilik gelirleri dışarıda bırakılmış, bunun dışında kalan diğer tüm transfer gelir kaynaklarından bir ya da daha fazlasına sahip haneler belirlenmişleridir. Yani fert gelir kategorileri kapsamında, işsizlik yardımı, dul ve yetim maaşı, ücretli hastalık izninden dolayı aldığı sosyal yardım niteliğindeki gelir, sakatlık, gazilik, malulen emeklilik geliri, eğitim burs ve yardımı, 2006-08 dönemi için ayrıca KDV iadesini içeren transfer gelirleri; ya da hane gelir kategorileri kapsamında, nakdi ve ayni çocuk yardımı, konut yardımı, nakdi ve ayni sosyal yardım, başka kişi ya da haneden düzenli alınan nakdi ve ayni yardım veya nafaka alan haneler transfer geliri alan haneler, bu hanelerde yaşayan kişiler ise transfer geliri alan hanelerde yaşayan kişiler olarak tanımlanmıştır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Transfer gelirlerinin yoksulluğu azaltıcı etkisini saptamak üzere en yaygın kullanılan yöntem, transfer geliri olmadığı takdirde yoksulluk oranı (ve açığı, derinliği) ölçümlerine dayalıdır. Tablo 10 bu yöntemi kullanarak Türkiye’de transfer geliri olmadığı durumda yoksulluk ölçütlerinin nasıl farklılaşacağını göstermektedir.

Tablo 10 - Türkiye’de Yoksulluk 2006-2014 (medyan gelirin %50’sinin altında kalanlar)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Mevcut Durum (transfer gelirleri ile birlikte)									
Yoksulluk Oranı	18,7	16,3	16,6	17,2	16,7	15,9	16,1	14,8	14,8
Yoksulluk Açığı	33,5	29,0	28,8	30,3	28,8	29,9	29,8	28,6	27,4
Foster-Greer-Thorbecke	2,9	2,0	2,0	2,3	2,0	2,1	2,1	1,8	1,6
Yoksulluk Sınırı (TL)	2.369	3.054	3.190	3.551	3.734	4.086	4.545	5.040	5.585
Yoksul sayısı (bin kişi)	12.632	11.135	11.511	12.168	11.932	11.559	11.859	11.031	11.209
Transfer Geliri Alınmadığı Durumda*									
Yoksulluk Oranı	20,4	18,8	18,6	20,0	19,8	18,6	18,6	17,7	18,1
Yoksulluk Açığı	39,6	35,7	36,4	37,5	36,9	36,1	35,6	35,5	34,2
Foster-Greer-Thorbecke	4,5	3,5	3,5	4,0	3,8	3,5	3,4	3,2	3,1
Yoksulluk Sınırı (TL)	2.193	2.858	2.936	3.318	3.428	3.797	4.193	4.673	5.176
Yoksul sayısı (bin kişi)	13.736	12.890	12.791	14.032	14.074	13.351	13.625	13.152	13.621
Transfer Gelirine dayalı									
Yoksulluk Oranındaki Fark (% puan)	- 1,7	- 2,5	- 2,0	- 2,8	- 3,1	- 2,7	- 2,5	- 2,9	- 3,3
Transfer Gelirine dayalı									
Yoksulluk Açığındaki Fark (% puan)	- 6,1	- 6,7	- 7,6	- 7,2	- 8,1	- 6,2	- 5,8	- 6,9	- 6,8

* Toplam hanehalkı gelirinden transfer gelirleri çıkartılmış, eşdeğer kişi başı gelir ve medyan tekrar ölçeklendirilerek hesaplanmıştır.

Buna göre transfer gelirleri 2014 verilerine temelinde, göreceli yoksulluk oranını 3,3 yüzde puan, yoksulluk açığını ise 6,8 yüzde puan düşürmektedir. 2014’te, transfer gelirleri olmasaydı, yoksulluk oranının mevcut %14,8’lik düzeyinden %18,1’e, yoksulluk açığının ise %27,4’ten %34,2’ye kadar artma potansiyeli olduğu görülmektedir. Transfer gelirlerinin yoksulluk oranını azaltıcı etkisinin 2006’da 1,7 puanla en düşük düzeydeyken, zaman içerisinde artmış, ekonomik krizi takip eden 2010 yılında üç puanın üstüne çıkmıştır. 2014’te gözlemlenen etki ise bu dönemde gözlemlenen en yüksek etkidir.

Öte yandan Türkiye’de transfer gelirlerinin yoksulluğu azaltıcı etkisi AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmaktadır. AB-28 için yapılan yoksulluk ölçümleri, AB kriteri olan ortalama gelirin %60’ını yoksulluk çizgisi referansı olarak almaktadır. Buna göre 2014 yılı için sosyal transferler öncesi %26,1 olan göreceli yoksulluk oranının, transferler sonrası %17,2 düşerek, transferlerin 9,3 yüzde puan bir fark yarattığı görülmektedir.¹⁹ Bu çerçevede AB-28 genelinde sosyal transferlerin yoksulluğu azaltmadaki etkisi Türkiye’ye göre çok daha fazladır.

¹⁹ Bakınız: http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/People_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 11, 2006-2014 döneminde transfer geliri alan hanelerde yaşayan kişi oranını, yoksulluk sınırı altındaki kişiler, yoksul olmayan kişiler ve Türkiye geneli için ayrıca göstermektedir. Buna göre yoksulluk sınırı altındaki kişilerden yukarıda tanımlanan transfer gelirlerinden bir ya da daha fazlasını alan hanelerde yaşayanların oranı 2006'da %62,5 iken, düzenli bir yükselme trendi ile 2011'de %71,9 ile en yüksek seviyeye ulaşmış ve 10 puana yakın artmıştır. Ardından tekrar bir azalma eğilimi göstermiş ve 2014'de %68,5'e ulaşmıştır. Yoksulluk sınırı altında yaşayan hanelerin üçte ikisinden fazlasının transfer geliri almalarına rağmen yoksulluk sınırı altında kalmaya devam etmeleri dikkat çekicidir.

Yoksulluk sınırı altında olup transfer geliri alan hanelerin en yoğun bulundukları bölgeler tüm yıllarda Güneydoğu ve Orta Doğu Anadolu ve Akdeniz'dir. 2014 itibarıyla transfer alan hanelerde yaşayan kişilerin beşte birinden fazlası Güney Doğu Anadolu'da (%22,9), onda biri Orta Doğu Anadolu'da (%10,2) ve Akdeniz'de (%10,3) yaşamaktadır. Bu bölgelerden ikisi 2006'dan 2011'e transfer alan haneler arasında en yüksek artışları göstermiştir: Güney Doğu Anadolu 2006'da %21,2'den 3 puanlık bir artışla %24,2'ye, Orta Doğu Anadolu ise 2006'da %7,6'dan neredeyse 5 puanlık bir artışla %12,2'ye yükselmiştir. Ardından 2011 yılından 2014'e gelindiğinde ise, Güneydoğu Anadolu ve Ortadoğu Anadolu'da transfer alan hanelerin oranında azalma yaşanırken, Akdeniz bölgesinde bu oran %8,4'ten %10,3'e yükselmiştir.

Öte yandan, Tablo 11'in ikinci kısmında yer alan yoksulluk sınırı üzerindeki kişilerden transfer gelirlerinden bir ya da daha fazlasını alan hanelerde yaşayanların oranı ise 2006-2008 arasında %70-60 düzeyinde oldukça yüksektir. Bunun arkasında yukarıda da bahsedildiği üzere en son 2008 yılında uygulanan KDV iadesi uygulaması yer almaktadır. 2009'dan itibaren bu uygulamanın kalkması ile yoksul olmayan kişilerin takriben üçte birinin (%35-37) transfer geliri alan hanelerde yaşadıkları görülmektedir.

Yoksulluk sınırının üzerinde olup transfer geliri alan hanelerin bölgesel anlamda dağılımlarına bakıldığında ise, yoksul olmayan bireylerde olduğu gibi ön plana çıkan bir bölge göze çarpmamaktadır. İstanbul bölgesinin diğer tüm bölgelere kıyasla her yıl daha yüksek bir orana sahip olması dikkat çekmektedir. 2006 yılında %14,1 olan bu oran 2014 yılına gelindiğinde %6,2'ye gerilese de en yüksek oran olma niteliğini korumaktadır.

Toplam nüfus içerisinde transfer geliri alan bireylerin oranlarının gösterildiği Tablo 11'in üçüncü kısmında ise 2006'da Türkiye genelinde %69,8 olan bu oran, yoksul olmayan kişilerde gözlemlediğimiz düşüşe paralel olarak KDV iadesi uygulamasının kaldırıldığı 2009 yılında %41,3'e düşmüş, takip eden yıllarda da bu seviyede kalmaya devam etmiştir. 2014 itibarıyla toplam nüfusun %41,4'i (emeklilik geliri hariç) transfer geliri alan hanelerde yaşamaktadır. Bölgesel dağılım açısından ise, 2014'de transfer gelirinden en yüksek oranda faydalanan bireyler Güneydoğu Anadolu (%6,0), İstanbul (%5,8) ve Akdeniz'dir (%5,4).

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 11 – Transfer Geliri Alan Bireyler (%)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Yoksul bireyler içerisinde transfer geliri alanlar (%)									
İstanbul	2,2	0,4	2,0	1,5	2,4	2,1	2,4	2,2	3,4
Batı Marmara	1,6	1,6	1,7	1,9	2,3	2,0	1,8	1,3	1,2
Ege	3,8	4,0	4,7	4,1	4,2	3,2	3,2	2,9	3,3
Doğu Marmara	1,4	1,0	1,5	1,0	2,3	2,4	2,4	2,3	2,0
Batı Anadolu	2,8	2,1	2,6	2,9	3,1	2,9	2,7	2,5	3,3
Akdeniz	9,5	9,9	9,4	9,3	7,1	8,4	9,1	8,4	10,3
Orta Anadolu	2,2	3,1	3,4	3,8	3,5	3,6	2,9	3,1	2,6
Batı Karadeniz	4,6	4,3	4,1	4,1	4,3	4,2	2,9	2,7	3,2
Doğu Karadeniz	1,5	1,2	2,1	2,0	2,2	1,8	1,9	1,0	1,1
Kuzey Doğu Anadolu	4,3	4,3	4,7	5,2	5,4	4,9	5,7	5,1	5,1
Orta Doğu Anadolu	7,6	9,7	10,2	12,0	11,1	12,2	11,3	11,4	10,2
Güney Doğu Anadolu	21,2	22,7	22,2	21,6	23,0	24,2	24,5	24,7	22,9
Türkiye-Genel	62,5	64,2	68,2	69,3	71,0	71,9	70,7	67,6	68,5
Yoksul olmayan bireyler içerisinde transfer geliri alanlar (%)									
İstanbul	14,1	13,8	11,3	5,5	5,5	6,0	6,2	5,7	6,2
Batı Marmara	3,4	2,5	2,8	1,7	1,8	1,8	1,6	1,5	1,5
Ege	10,2	8,2	7,5	4,8	5,0	5,2	5,6	5,1	5,3
Doğu Marmara	7,6	7,0	6,4	3,4	4,1	3,5	3,8	3,8	3,6
Batı Anadolu	8,2	7,0	7,1	3,6	3,9	3,8	3,5	3,4	3,4
Akdeniz	7,6	7,0	7,9	5,7	5,9	4,8	4,6	4,7	4,5
Orta Anadolu	4,1	3,7	3,8	1,9	2,3	2,1	2,1	2,0	2,2
Batı Karadeniz	5,1	4,6	3,4	2,7	2,8	2,8	2,9	2,7	2,6
Doğu Karadeniz	2,9	2,8	2,3	1,5	1,6	1,4	1,6	1,2	1,4
Kuzey Doğu Anadolu	1,9	1,6	1,7	1,0	1,2	1,2	1,0	1,0	1,2
Orta Doğu Anadolu	2,7	2,6	2,7	1,7	2,1	2,0	1,9	1,8	1,7
Güney Doğu Anadolu	3,6	2,8	3,0	2,0	2,5	2,7	2,5	2,9	3,1
Türkiye-Genel	70,6	63,6	59,7	35,4	38,8	37,3	37,3	35,9	36,8
Toplam nüfus içerisinde transfer geliri alan bireyler (%)									
İstanbul	11,9	11,6	9,7	4,8	5,0	5,3	5,6	5,2	5,8
Batı Marmara	3,1	2,4	2,6	1,7	1,9	1,8	1,6	1,5	1,5
Ege	9,0	7,6	7,0	4,7	4,9	4,9	5,2	4,8	5,0
Doğu Marmara	6,4	6,0	5,6	3,0	3,8	3,3	3,6	3,6	3,4
Batı Anadolu	7,2	6,2	6,3	3,5	3,8	3,7	3,3	3,3	3,4
Akdeniz	7,9	7,5	8,1	6,3	6,1	5,4	5,4	5,3	5,4
Orta Anadolu	3,8	3,6	3,7	2,3	2,5	2,3	2,2	2,2	2,3
Batı Karadeniz	5,0	4,5	3,5	2,9	3,1	3,1	2,9	2,7	2,7
Doğu Karadeniz	2,7	2,5	2,3	1,6	1,7	1,5	1,6	1,2	1,3
Kuzey Doğu Anadolu	2,3	2,1	2,2	1,7	1,9	1,8	1,7	1,6	1,8
Orta Doğu Anadolu	3,6	3,8	3,9	3,5	3,6	3,6	3,4	3,2	3,0
Güney Doğu Anadolu	6,9	6,0	6,2	5,4	5,9	6,1	6,1	6,1	6,0
Türkiye-Genel	69,8	63,7	61,2	41,3	44,2	42,8	42,7	40,6	41,4

Tablo 12a ve b (2006 ve 2014 yılları için) transfer gelirleri alan bireylerin dağılımını cinsiyete ve transfer geliri türüne göre göstermektedir. Buna göre 2014'te transfer geliri alan hanelerde yaşayan kişilerin yarısından biraz fazlası (%52,9) kadınlardan oluşmaktadır. Bireysel transfer geliri alanların ise üçte ikisinden fazlası (%68,76) kadınlardır (Tablo 12b).

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Kadınlarda fertlere yapılan transfer gelirlerinde en ağırlıklı olan transfer geliri her iki yılda da “dul ve yetim geliri alanlar”dır. Bireysel fert geliri alan kadınların 2006’da %89,9’u, 2014’te is %81,4’ü dul ve yetim geliri almaktadırlar. Bunu 2014’te kadınlarda %6,2 ile “işsizlik geliri”, %6,1 ile “gazi ve malul geliri” ve %4,5 ile burs ve eğitim geliri izlemektedir. Erkeklerde ise en ağırlıklı kategoriler %36,1 ile “işsizlik geliri”, %32,2 ile “gazi ve malul geliri” ve %15,3 ile ücretli hastalık izni geliridir (Tablo 12b).

Hanelere yapılan transfer ödemeleri açısından cinsiyete göre dağılım beklendiği üzere benzerdir. 2014 yılı itibarıyla takriben 4,2 milyon kadın ve erkek (hanesine transfer geliri alan kadın ve erkeklerin %37-39’u) aynı sosyal yardım alan hanelerde; 3,9 milyon kadın ve erkek (%34-37’si) nakdi ve aynı çocuk yardımı alan hanelerde; 1,1 milyon kadın ve 1 milyon erkek (%10’u) ise nakdi sosyal yardım alan hanelerde yaşamaktadırlar (Tablo 12b). 2006 ile karşılaştırıldığında (Tablo 12a) haneye nakdi ve aynı çocuk yardımı alan hanelerdeki kişi sayısı yaklaşık iki katına çıkarken, aynı sosyal yardım alanların sayısı üçte bir oranında (3 milyondan 4 milyona) artmıştır. Nakdi sosyal yardım alanların sayısında az da olsa bir azalma vardır.

Sosyal yardımların yanı sıra “başka bir kişi veya haneden düzenli alınan nakdi veya aynı yardımlar” da yüksek orandadır. 4,5 milyon kadın ve 4 milyon erkek (%38-40’ı) diğer kişi veya hanelerden düzenli nakdi yardım alan hanelerde, 3,3 milyon kadın ve 3 milyon erkek (%28-29’u) diğer kişi veya hanelerden düzenli aynı yardım alan hanelerde yaşamaktadır. 2006 yılı ile karşılaştırıldığında (Tablo 12a) özel kişi veya kurumlardan hanelere yapılan aynı yardımlarda yarı yarıya bir artış gözlemlenmektedir. Diğer kişi ve hanelerden düzenli nakdi yardım alan kadınların sayısı çok değişmezken, erkeklerin sayısı kısmen artmıştır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 12a: Cinsiyet ve Gelir Türüne Göre Transfer Gelirlerinin Dağılımı, 2006

	Kadın		Erkek	
	Frekans (bin kişi)	%	Frekans (bin kişi)	%
<i>Hanehalkındaki Dağılım</i>	34.095	50,4	33.536	49,6
<i>Hanehalkı Reisinin Dağılımı</i>	2.123	12,3	15.160	87,7
<i>Toplam Transfer Geliri</i>	12,548	53,4	10,967	46,7
<i>Bireysel Transfer Geliri</i>	1.905	70,9	780	29,1
<i>Hanelere Transfer Geliri</i>	9.238	52,0	8.511	48,0
<u>Fert Transfer Gelirleri</u>				
<i>İşsizlik Geliri</i>	27	1,4	114	1,4
<i>Dul ve Yetim Geliri</i>	1.712	89,9	111	1,3
<i>Ücretli hastalık İzin Geliri</i>	30	1,6	158	1,9
<i>Gazi ve Malul Geliri</i>	79	4,1	304	3,6
<i>Burs Geliri</i>	77	0,4	101	1,2
<i>İsteğe Bağlı Emeklilik Primi</i>	33	34,0	64	66,0
<i>Emeklilik Geliri</i>	1.354	23,4	4.429	76,6
<u>Hane Transfer Gelirleri</u>				
<i>Nakdi Çocuk Yardımı</i>	2.392	25,9	2.215	26,0
<i>Ayni Çocuk Yardımı</i>	2.392	25,9	2.215	26,0
<i>Konut Yardımı</i>	5	0,1	6	0,1
<i>Nakdi Diğer Sosyal Yardımlar</i>	1.258	13,6	1.180	13,9
<i>Ayni Diğer Sosyal Yardımlar</i>	3.221	34,9	3.112	36,6
<i>Diğer Kişi/Hanelerden Düzenli Nakdi Yardımlar</i>	4.616	50,0	3.940	46,3
<i>Diğer Kişi/Hanelerden Düzenli Ayni Yardımlar</i>	2.779	30,1	2.524	29,7

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 12b: Cinsiyet ve Gelir Türüne Göre Transfer Gelirlerinin Dağılımı, 2014

	Kadın		Erkek	
	Frekans (bin kişi)	%	Frekans (bin kişi)	%
<i>Hanehalkındaki Dağılım</i>	37.948	50,13	37.744	49,87
<i>Hanehalkı Reisinin Dağılımı</i>	3.744	17,51	17.636	82,49
<i>Toplam Transfer Geliri</i>	16.596	52,90	14.777	47,10
<i>Bireysel Transfer Geliri</i>	3.316	68,76	1.506	31,24
<i>Hanelere Transfer Geliri</i>	11.390	51,46	10.745	48,54
<u>Fert Transfer Gelirleri</u>				
<i>İşsizlik Geliri</i>	205	6,2	543	36,1
<i>Dul ve Yetim Geliri</i>	2.699	81,4	111	7,4
<i>Ücretli hastalık İzin Geliri</i>	85	2,6	231	15,3
<i>Gazi ve Malul Geliri</i>	202	6,1	486	32,2
<i>Burs Geliri</i>	150	4,5	157	10,4
<i>İsteğe Bağlı Emeklilik Primi</i>	214	48,6	226	51,4
<i>Emeklilik Geliri</i>	1.801	22,5	6.215	77,5
<u>Hane Transfer Gelirleri</u>				
<i>Nakdi Çocuk Yardımı</i>	3,922	34,4	3,920	36,5
<i>Ayni Çocuk Yardımı</i>	3,922	34,4	3,920	36,5
<i>Konut Yardımı</i>	52	0,5	35	0,3
<i>Nakdi Diğer Sosyal Yardımlar</i>	1,112	9,8	1,037	9,7
<i>Ayni Diğer Sosyal Yardımlar</i>	4,246	37,3	4,223	39,3
<i>Nafaka Yardımı</i>	238	2,1	13	0,1
<i>Diğer Kişi/Hanelerden Düzenli Nakdi Yardımlar</i>	4,537	39,8	4,032	37,5
<i>Diğer Kişi/Hanelerden Düzenli Ayni Yardımlar</i>	3,329	29,2	2,965	27,6

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

3.4. GYKA Verileriyle NENİĞ ve Çocuklar

Bu bölüm GYKA verileri kapsamında iki özel grubun yoksulluk ve transferlerle ilişkisine odaklanmaktadır:

Tablo 13'e göre 2014 itibarıyla toplam 5,6 milyon ile NENİĞ toplam nüfusun %7,61'ini oluşturmaktadır. NENİĞ'lerin çoğunluğu (%74,5'i) kadınlardan oluşmaktadır. Bu grubun göreceli yoksulluk oranı 2014 yılı itibarıyla %21,60 ile Türkiye ortalamasının (%14,8) önemli ölçüde üstündedir. 852 bin kadın ve 359 bin erkekten oluşan toplam 1.2 milyon ne eğitimde ne de istihdamda olan genç yoksulluk sınırı altındadır. Erkek NENİĞ'lerin yoksulluk oranı %25,1 ile kadın yoksulluk oranından (%20,4) kısmen yüksektir. NENİĞ'lerden yarıya yakını (%47,4'ü) transfer geliri alan hanelerde yaşamaktadır. Transfer geliri alan hanelerde yaşayan NENİĞ'lerin üçte birine yakını (%31,7'si) yoksulluk sınırının altındadır. Bu durum bir kez daha transfer gelirlerinin yoksulluğu engellemekteki kısıtlı etkisine işaret etmektedir. Gerek transfer geliri alan hanelerde yaşayan gerekse yoksulluk sınırının altında kalan NENİĞ'lerin ezici çoğunluğu genel profile paralel olarak kadınlardan oluşmaktadır.

NENİĞ'lerin dörtte üçü 19 yaş üstündedir (kadınların %80'i, erkeklerin %66'sı); %70'inden fazlası lise altı eğitime sahiptir (kadınların %71'i, erkeklerin %61'i). Erkek NENİĞ'lerin ezici çoğunluğu (%90) bekar; tersine kadın NENİĞ'lerin sadece üçte biri (%35,36) bekar, üçte ikisine yakını ise (%62,97) evlidir. Bu çerçevede kadın NENİĞ'lerin önemli bir kısmı bekar olanları da kapsayan önemli bir kısmı işgücü piyasasında olmama nedenini 'ev işleriyle meşgul olmak' şeklinde ifade etmektedirler.

Bu çerçevede kadın NENİĞ'lerin en azından evli olan üçte ikilik önemli kısmı (2.63 milyon kadın) eğitimde ya da istihdamda olmamasına rağmen evde çalışmakta olduğundan tam olarak NENİĞ kavramıyla ifade edilmek istenen çerçevede ele alınmamalıdır. Bu şekilde düşünüldüğünde toplam kadın NENİĞ sayısı erkeklerinkiyle benzeşmektedir. Bunlar ne eğitimde ne istihdamda, ne de ev işleriyle meşgul (evli olmayan) kadınlardır. Bu 4.1 milyon kadının işgücü piyasasında olmama nedenlerine bakıldığında gene 'ev işleriyle meşgul olmak' (%86,19) ilk sırada gelmekte, ancak şimdi erkeklerinkine benzer şekilde 'işsizlik' de (%8,09) ön plana çıkmaktadır.

Erkek NENİĞ'lerin üçte ikisi (%66,21) ise işgücü piyasasında çalışmak istemektedir ancak işsizdir (iş aradığını belirtmektedir). Geriye kalan %15'i çalışamaz durumda ya da engelli olmayı işgücüne katılmama nedeni olarak belirtmekte, beşte birine yakını (%19'u) belirsiz olan 'diğer' kategorisine girmektedir. Diğer kategorisinin bu kadar yüksek olması zorunlu askerlik yükümlülüğü ile bağlantılı olabilir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 13: GYKA'da NENİG, Yoksulluk ve Sosyal Transferler, 2014

	NENİG					
	Toplam Nüfus		Kadın		Erkek	
	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%
Toplam Nüfus	75.693		34.094		33.536	
Toplam Birey Sayısı	5.606	7,61	5.275	15,47	1.606	4,79
Transfer Geliri Alan Birey Sayısı	2.660	47,45	3.482	14,42	1.192	5,17
Yoksulluk sınırının altındaki Birey Sayısı	1.210	21,6	1.151	17,57	362	5,9
Cinsiyet						
Kadın	4.179	74,54	---	---	---	---
Erkek	1.427	25,46	---	---	---	---
Yaş Grupları						
Yaş 15-19	1.310	23,38	1.336	25,32	701	43,66
Yaş 20-24	1.988	35,45	1.946	36,89	529	32,93
Yaş 25-29	2.308	41,16	1.993	37,78	376	23,41
Eğitim Durumu						
Okur-Yazar Olmama	433	7,74	486	9,21	72	4,48
Okur-Yazarlık	850	15,17	521	9,87	105	6,54
İlkokul	506	9,03	2.047	38,80	257	15,97
Ortaokul	2.029	36,20	873	16,56	391	24,32
Lise	692	12,34	732	13,87	475	29,60
Teknik Lise	459	8,19	446	8,46	173	10,79
Üniversite	635	11,33	171	3,24	133	8,31
Medeni Durumu						
Hiç Evlenmemiş	2.760	49,23	1.887	35,77	1.400	87,18
Evli	2.769	49,39	3.316	62,87	197	12,26
Ayrı Yaşıyor	19	0,34	22	0,42	5	0,30
Dul	5	0,09	6	0,12	---	---
Boşanmış	52	0,94	43	0,82	4	0,26
İstihdam Durumu						
İş Arıyor	1.283	22,88	239	4,53	1.009	62,85
Eğitime Devam Ediyor	---	---	---	---	---	---
Emekli	3	0,05	---	---	---	---
Engelli/Yaşlı/çalışamaz	306	5,47	74	1,40	122	7,61
Ev İşleri ile Meşgul	3.606	64,33	4.699	89,07	7	0,41
Diğer	407	7,27	263	4,99	468	29,14

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 14 çocuklara ilişkin verileri göstermektedir. 0-5 yaş arası 5,8 milyon çocuk toplam nüfusun %7,8'ini; 0-14 yaş arası toplam 18,3 milyon çocuk ise toplam nüfusun %24,9'unu oluşturmaktadır. Göreli yoksulluk oranı 2014 yılı itibarıyla 14 yaş altı çocuklarda ise %22,7 ile NENİG'lerde olduğu gibi Türkiye ortalamasının (%14,8) önemli ölçüde üstündedir.

Çocuklarda cinsiyet dağılımı beklendiği üzere dengelidir. 14 yaş altı çocuklardan ise %45,4'i transfer geliri alan hanelerde yaşamaktadır. Bu göreli yoksulluk oranından çok daha yüksektir. Transfer geliri alıp da yoksulluk sınırının altında kalanların oranı da oldukça yüksek düzeylerde (35,4).

0-5 yaş ve 0-14 yaş çocukların bölgesel dağılımı irdelendiğinde, 0-5 yaş arası 1 milyon çocuğun (%18,25) İstanbul bölgesinde yaşadığı görülmektedir. İkinci en yüksek oran ise 897 bin çocuğun (%15,59) yaşadığı Güney doğu Anadolu bölgesidir. Akdeniz ve Ege bölgeleri de sırasıyla 746 bin ve 619 bin 0-5 yaş arası çocuğu yaşadığı bölgeler olduğu gözlemlenmektedir. Bu 0-5 yaş arasındaki kız çocukların yoğun olarak yaşadığı bölgeler ise benzer şekilde sırasıyla İstanbul (514 bin kız çocuk), Güneydoğu Anadolu (443 bin kız çocuk) ve Akdeniz bölgeleri (361 bin kız çocuk)'dır. Aynı yaş grubundaki erkek çocuklar için de benzer bir eğilim olduğu anlaşılmıştır. 14 yaş altı çocukların bölgesel dağılımına bakıldığında ise, 3,2 milyon çocuk (%17,3) İstanbul bölgesinde yaşamaktadır. Bu bölgeyi, yine Güneydoğu Anadolu (%15,44) ve Akdeniz bölgeleri (%13,64) takip etmektedir. Bölgeler bağlamında cinsiyet arasındaki ayrım da genel nüfustaki eğilime paralellik göstermekte ve 1.6 milyon kız çocuğu ve 1.5 milyon erkek çocuğu İstanbul bölgesinde yer almaktadır. Elde edilen bulgular, 0-5 yaş ve 0-14 yaş arası çocukların yoğunluklu olarak yaşadıkları bölgelerin İstanbul ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri olduğunu göstermektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 14: GYKA'da Çocuklar, Yoksulluk ve Sosyal Transferler, 2014

	ÇOCUK											
	0-5 yaş		0-14 yaş		0-5 yaş				0-14 yaş			
	Toplam Nüfus				Kadın		Erkek		Kadın		Erkek	
	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%
Toplam Nüfus	75.693		75.693		37.949		37.745		37.949		37.745	
Toplam Birey Sayısı	5.756	7,81	18.314	24,85	2.792	7,36	2.963	7,85	8.907	23,47	9.407	24,92
Transfer Geliri Alan Birey Sayısı	2.562	44,5	8.320	45,4	1.225	7,38	1.337	9,05	4.037	24,33	4.283	28,98
Transfer Geliri alıp Yoksulluk sınırının altında kalan birey sayısı	867	33,8	2944	35,4	577	10,12	632	11,49	2.028	35,53	2.128	38,68
Cinsiyet												
Kadın	1.224	48,80	4.037	48,52	---	---	---	---	---	---	---	---
Erkek	1.337	52,20	4.282	51,48	---	---	---	---	---	---	---	---
Yaş Grupları												
Yaş 00-04	2.562	100,00	2.562	30,80	2.792	100,00	2.963	100,00	2.792	31,35	2.963	31,50
Yaş 05-11	---	---	3.963	47,64	---	---	---	---	4.220	47,38	4.451	47,31
Yaş 12-14	---	---	1.795	21,57	---	---	---	---	1.894	21,27	1.994	21,19
Bölgeler												
İstanbul	1.050	18,25	3.160	17,26	514	18,41	536	18,10	1.631	18,31	1.530	16,26
Batı Marmara	179	3,12	558	3,05	88	3,16	91	3,07	269	3,02	289	3,07
Ege	619	10,75	1.967	10,74	314	11,23	305	10,29	935	10,50	1.031	10,96
Doğu Marmara	462	8,02	1.462	7,98	220	7,89	241	8,15	724	8,13	738	7,84
Batı Anadolu	499	8,67	1.644	8,98	244	8,75	255	8,60	817	9,18	826	8,78
Akdeniz	746	12,97	2.498	13,64	361	12,94	385	13,00	1.201	13,49	1.296	13,78
Orta Anadolu	325	5,65	958	5,23	146	5,23	179	6,04	452	5,07	507	5,39
Batı Karadeniz	286	4,97	953	5,20	135	4,83	151	5,11	437	4,91	516	5,48
Doğu Karadeniz	139	2,42	531	2,90	50	1,80	89	3,00	245	2,75	286	3,04
Kuzeydoğu Anadolu	224	3,89	691	3,77	105	3,76	119	4,01	332	3,73	359	3,81
Ortadoğu Anadolu	328	5,70	1.064	5,81	171	6,12	157	5,31	519	5,82	546	5,80
Güneydoğu Anadolu	897	15,59	2.828	15,44	443	15,88	454	15,32	1.343	15,08	1.485	15,78

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

3.6. GYKA Verileri ile Yoksulluk – İstihdam İlişkisine İlişkin Özet Sonuç

Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi verileri temelinde yapılan yukarıdaki değerlendirmeler Türkiye’de yoksullukla ilgili olarak bize önemli bazı ipuçları sağlamaktadır. Türkiye’de yoksullar içerisinde çocukların orantısız payına dayalı olarak, bu olgunun özellikle çok çocuklu hanelere özgü olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca NENİG’ler arasındaki ortalamanın çok üzerinde olan yoksulluk oranı yoksulluk olgusunun gençleri de orantısız etkilediğini göstermektedir. Nüfusun nispeten düşük bir kısmının yaşadığı Doğu ve Güney Doğu Anadolu’da ve bu bölgelerden yoğun göç alan Akdeniz bölgesinde yoksulların ezici çoğunluğunun yoğunlaşması, bu olgunun kuvvetli bir bölgesel karaktere sahip olduğuna da işaret etmektedir. Yoksulluk sınırı altında kalan hanelerin %70’inden fazlasının transfer geliri alan haneler olması ise sosyal yardımların tek başına (burada kullanılan göreceli yoksulluk ölçütü çerçevesinde) yoksulluk riskini azaltmaya yeterli olmadığına işaret etmektedir.

GYKA verilerinin işgücüne katılım-istihdam ve yoksulluk arasındaki ilişki üzerine sağladığı bulgular temel olarak üç faktöre işaret etmektedir: kadınlarda işgücüne katılım engelleri, erkeklerde işsizlik hem erkek hem kadınlarda istihdam koşulları ve çalışan yoksulluğu. Yoksul erkeklerin işgücüne katılım oranının yoksul olmayan erkeklerinkinin kısmen üzerindeyken, yoksul kadınların işgücüne katılım oranının yoksul olmayan kadınlarınkinin 10 puan altında olması da çarpıcıdır. İşgücüne katılım ve yoksulluk ilişkisi cinsiyete göre önemli farklılıklar sergilemektedir. Yoksul kadınlarda işgücüne katılım önündeki emek arzı engelleri, yoksul erkeklerde ise yetersiz istihdam talebi sorunları ön plana çıkmaktadır. Yoksul kadınların ezici çoğunluğu işgücü piyasasına iş aramak için bile girememektedir; ezici çoğunluk için bunun nedeni ‘ev işleriyle meşgul’ olmaktır. Yoksul kadınlardaki tam zamanlı ev kadınlarının ağırlığı ise yoksul olmayan kadınlara göre çok daha yüksektir. Yoksul hanelerin çok çocuklu yapısı göz önüne alındığında bu daha da anlamlıdır. Yoksul erkekler ise yoksul olmayanlara göre daha da yüksek oranda işgücüne katılırlar da işsizlik oranları yoksul olmayan erkeklerin üç katıdır. Erkeklerde niteliksiz olmak, yeterli istihdam olanaklarının bulunmaması ön plana çıkmaktadır.

İşgücüne katılım ve istihdam talebi sorunlarının ötesinde, GYKA verileri yoksulluk-işgücü ilişkisini belirleyen üçüncü bir faktör olarak istihdamın niteliğine ve çalışan yoksulluğuna işaret etmektedir. Gerek yoksul kadınlar gerekse erkeklerde kayıt dışı çalışma, yevmiyeli çalışma, kendi hesabına çalışma yoksul olmayanlara göre çok daha yaygındır. Yoksulların istihdam yapısı kadınlarda ağırlıklı tarımda ücretsiz aile işçiliği, ya da kişisel hizmetler ve kısmen imalat sektöründe niteliksiz işçilik olarak şekillenmektedir. Erkeklerde ise ağırlıklı inşaat sektöründe, kısmen imalat ve toptan ve perakende ticarete niteliksiz işçiliktir. Çalışan yoksulluğu tarım ve inşaat sektörlerindeki olumsuz çalışma koşulları, kayıt dışı çalışmanın yaygınlığı, ‘ücretli’den ziyade erkeklerde ‘yevmiyeli’ ve ‘kendi hesabına’ çalışma, kadınlarda ise ücretsiz aile işçiliği ile şekillenmektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bu çerçevede yoksulluk ile istihdam arasındaki önemli bir bağlantının hanenin emek arzı ve demografik yapısı üzerinden kurulduğu söylenebilir. Yoksulluk sınırı altındaki haneler daha yoğun olarak çok çocuklu, (tek) erkek çalışanlı ve tam zamanlı ev kadını çiftlerden (ya da tam zamanlı erkek-kısmi zamanlı kadın çalışanlı çiftlerden) oluşmaktadır. Buradan hareketle yoksulluk olgusunun kısmen tek (erkek) kazancına bağımlı olmanın, çok çocuklu hanelerde kadınların işgücü piyasasından dışlanmasına dayalı bir karakteri olduğu söylenebilir. Erkeğin işgücü piyasasında tek çalışan ve haneye tek gelir getiren olmasının yanı sıra yüksek işsizlik, çalışma koşulları da (tarım-inşaat ve niteliksiz işler) yoksulluğun kaynakları arasındadır. Yoksulluk sınırı üzerindeki hanelerde ise erkek istihdam oranı benzer olmasına rağmen, kadın istihdam oranı çok daha yüksek – yani karı-koca çifte çalışanlı hane yapısı daha yaygın – ve çocuk sayısı daha düşüktür.

4. Sosyal Yardım Alan Haneler ile Saha Araştırması

Bu araştırma projesi kapsamında GYKA verilerine dayalı yukarıda yer alan ön incelemeye dayalı olarak ASPB bünyesindeki Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Genel Müdürlüğü'nün (SYDGM) sosyal yardımlarından faydalanicısı olan haneler ile nicel ve nitel saha araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Bu rapor saha araştırmasının nicel bileşeni altında gerçekleştirilen anket çalışmasının bulgularına odaklanmaktadır.

Herhangi bir nicel saha anket çalışmasının en önemli ilk adımı, araştırmanın konusu olan hedef kitleyi istatistiksel olarak en iyi temsil edecek örneklemin seçilmesidir. Hatta eğer mümkünse temsili bir örneklem seçimi yerine, hedef kitlenin tamamını (istatistik terminolojisindeki diğer bir deyişi ile “evren”i) içeren bir veri tabanı üzerinden yapılacak analizler hata oranını sıfıra indirecektir.

Bu araştırmanın hedef kitlesi olan SYDGM sosyal yardım yararlanıcısı hanelere ilişkin ASPB'nin elinde kapsamlı bir veri tabanı mevcuttur. Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi adı verilen veri tabanında “kayıtlı yaklaşık 3 milyon sosyal yardım yararlanıcısının demografik bilgileri, sosyal güvenlik ve sosyal yardımlardan yararlanma durumları”na ilişkin bilgiler bulunmaktadır (ASPB 2016). Herhangi bir anket çalışması yapılmadan, doğrudan bu veri tabanında yer alan bilgiler üzerinden sosyal yardım-eğitim-istihdam ilişkisine yönelik, temsiliyet açısından hata payı asgariye indirgenmiş birtakım bulgulara ulaşmak mümkündür. Veri tabanında yer almayan daha detaylı bilgilerin toplanması için, 3 milyon gözlemi içeren bu evrenden temsili bir örneklem seçilme yoluyla bir anket çalışması yapılabilir ve ilk etaptaki analizler desteklenebilir. Ancak projenin yararlanıcısı olan ASPB, veri tabanında birtakım aksaklıklar olduğunu öne sürerek doğrudan kullanımına izin vermemiştir. Bunun yerine bu veri tabanından seçtiği 50.000 hanelik bir alt veri tabanı üzerinden bazı değişkenleri elemek suretiyle kısıtlı erişim sağlanmıştır. Anket çalışmasının uygulanacağı

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

örneklemin seçimi için de başka bir olanak olmadığından mecburen bu alt veri tabanı kullanılmıştır.

Bu çerçevede, sosyal yardım faydalanıcısı 50.000 haneyi içeren veri tabanı, kentler arasındaki dağılımı bakımından incelenmiş ve başvuruların şehir nüfusuna oranını temel alan bir çeşitlendirme planlanmıştır. Anket çalışması için bölgeler ve şehirlerarasındaki çeşitliliği değerlendirmek amacıyla farklı özellikleri açısından örnek teşkil eden iller seçilmiştir: İstanbul, Ankara, Şanlıurfa ve Van. Seçilen bu iki grup il Türkiye'de yoksulluk riski en yüksek ve en düşük iller olmakla birlikte Bakanlık'ın sağladığı hizmetlerden yararlanan nüfusun il nüfusuna oranı açısından da çeşitlilik göstermektedir. Birinci grup, İstanbul-Ankara illeri Bakanlık tarafından sağlanan yardımlara başvuranların il nüfusuna oranının en düşük olduğu illerdir. Bir önceki bölümde sunulan istatistikler de ayrıca yoksulluk oranının ve riskinin bu şehirlerin bulunduğu bölgelerde en düşük olduğunu göstermektedir.

İkinci grupta Şanlıurfa ve Van yer almaktadır; bu illerde başvuranların il nüfusuna oranı yüksek olmakla birlikte aynı zamanda yoksulluğun en yüksek oranda gözlemlendiği ve yoksulluk riskinin en yüksek olduğu iller arasındadır. Ayrıca Türkiye'de demografik değişim oranlarının görece yüksek olduğu şehirlerdir. Özellikle Şanlıurfa'nın saha çalışmalarına dâhil edilmesi, ülkede nüfus artış oranının en yüksek, medyan yaşın en düşük ve genç bağımlılık oranının en yüksek olması nedeniyle önemlidir. Ayrıca Şanlıurfa'nın istihdamın en düşük ve okur-yazar olmayanların oranının en yüksek illerden biri olması yoksulluk riskinin yüksek olmasını beraberinde getirmektedir. Van ise, çok yüksek işsizlik oranının ve orta öğretimde en düşük okullaşma oranının olduğu üç ilden biridir. Van ili de göç veren ve bunlara bağlı olarak yoksulluk riski 'çok yüksek' iller arasındadır (Yavuzkanat, 2013).

Her bir il içerisinde ilçelere ve sosyal yardım alan hanelere göre tabakalandırılmış örneklem tasarımı yapılmıştır. Seçilmiş ilçeler bazında ASPB'den alınan izinle yararlanıcıların adres bilgisi talep edilmiştir. Yararlanıcı listeleri sağlanan yardımlara göre gruplandırılmış ve tabakalı sistematik örneklem seçimi benimsenerek her yardım türünden her ilçede en düşük 30 haneye ulaşılacak biçimde örneklem seçilmiştir. Her il için 250 hane ile görüşme hedeflenip, il içinde ikili (ilçe ve yardım türü) katman üzerinden amaca dayalı bir dağılım yapılmıştır. Her il altında yardım türleri açısından mümkünse gelen listeye göre orantısız dağılım yapılmıştır. Bazı durumlarda il içinde bazı listeler çok az geldiği için onlara minimum 30 baz sağlamayı hedefleyerek kalan örnek orantısız dağıtılmıştır. Aile yardımları, eğitim yardımları, sağlık yardımları, özel amaçlı yardımları, yaşlı ve engelli yardımları hedeflenmiştir. Proje destekleri ve istihdam yardımları için liste sağlanamadığı için kapsam dışı bırakılmıştır. Gelen listeler içinde seçim aşamasında devam eden yardımlara öncelik verilmiş ve bir sefere mahsus verilmiş yardımlar hedef dışı bırakılmıştır.

Uygulama için yeterli bilgi paylaşan tüm ilçeler için ayrı ayrı çekim işlemi gerçekleştirilmiştir. Dağılım yaparken gelen liste oranları gözetilmiş fakat bazı ilçeler

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

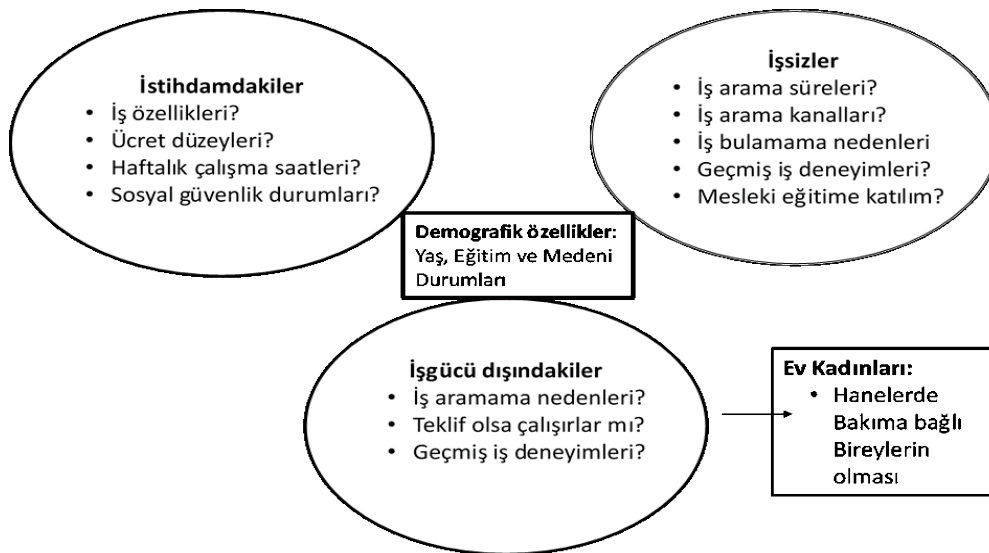
arasındaki liste sayıları çok farklı olduğu için orantısal dağıtılamamıştır. Dolayısıyla liste sayısı az olan ilçelere pay ayırabilmek için kademeli bir ilçe anket sayısı belirlenmiştir. İlçeler altında önce seçilme ihtimallerini (yardım alan hane sayısına göre) eşitleyerek mahalleler belirlenmiştir. Seçilen mahallelerin altında yardım alan haneleri aldıkları yardım sayısına göre kademelendirip yoğunlukları oranında türel dağılım kotasına göre örneklem seçimi gerçekleştirilmiştir. Örneklem tasarımına ilişkin ayrıntılı bilgiler ASPB projesi altında hazırlanan dördüncü raporda yer almaktadır.

Anket çalışması Ocak-Nisan 2017 döneminde SYDGM'nin mevcut yararlanıcılardan oluşan 1.025 hane ile MENTA araştırma şirketi tarafından yapılmıştır. Her ilden en az 250 hane ve her ilde her yardım türünden (aile, eğitim, sağlık, engelli-yaşlı ve özel yardımlar) en az 30 hane ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu hanelerde yaşayan toplam 5.238 bireye ilişkin demografik özellikler, yararlandıkları sosyal yardımlar, işgücüne katılım durumları ve araştırmanın istihdam dışında diğer ana temalarına ve hedef gruplara (yaşlılar, engelliler, çocuklara) ilişkin bilgiler toplanmıştır.

Bu bölümde saha araştırmasından elde edilen niceliksel veriler Şekil 13'te gösterilen çerçevede üç grup için incelenmektedir:

1. İstihdamdaki bireyler (çalışan yoksullar);
2. İşsizler (işgücü piyasasında aktif olarak iş arayıp çalışmaya hazır olanlar ancak iş bulamayanlar) ve
3. İşgücü piyasası dışındakiler (istihdamda olmayan, iş de aramayan ancak potansiyel olarak çalışabilecek durumda olanlar).

Şekil 13: Sosyal Yardım Alan Hanelerin İşgücü Durumuna Göre Profili

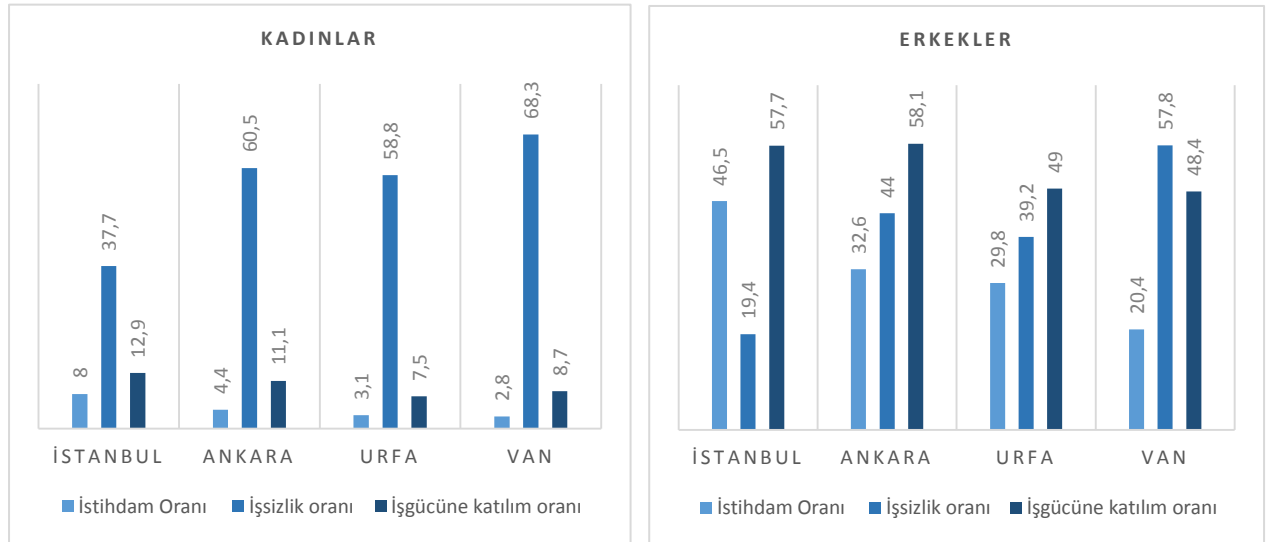

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

4.1. Sosyal Yardım Alan Hanelerde Eğitim ve İşgücü Durumu

Sosyal yardım alan hanelerde yaşayan 15 yaş ve üstü bireylerin işgücü durumu Şekil 14'te gösterilmektedir. Tüm illerde yetişkin erkeklerin en az yarısı işgücüne katılmaktadır. Erkek işgücüne katılım oranı İstanbul, Ankara, Urfa ve Van'da sırasıyla %57,7, %58,1, %49,0 ve %48,4'tür. Ancak bunların önemli bir kısmı aktif iş aramasına rağmen iş bulamadığını belirtmektedir; işsizlik oranları en düşük olan İstanbul'da bile %19,4'ten, Urfa'da %39,2'ye, Ankara'da %44'e ve Van'da %57,8'e kadar yükselmektedir. Erkek istihdam oranları İstanbul'da %46,5, Ankara'da %32,6, Urfa'da %29,8, Van'da ise %20,4'tür.

Şekil 14: Sosyal Yardım Alan Hanelerde İşgücüne Katılım

Kadınlarda ise işgücüne katılım oranının en yüksek olduğu İstanbul'da bile ancak %12,9 iken, bu oran Ankara'da %11,1, Van'da %8,7 ve en düşük olduğu Urfa'da %7,5'tir. Kadınların işgücüne katılım oranları erkeklere göre daha düşük olmasına rağmen işsizlik oranları çok daha yüksektir: İşgücüne katılan kadınlardan Van'da %68,3'ü, Ankara'da %60,5'i, Urfa'da %39,2'si, İstanbul'da %37,7'si iş bulamadıklarını belirtmektedir. Kadın

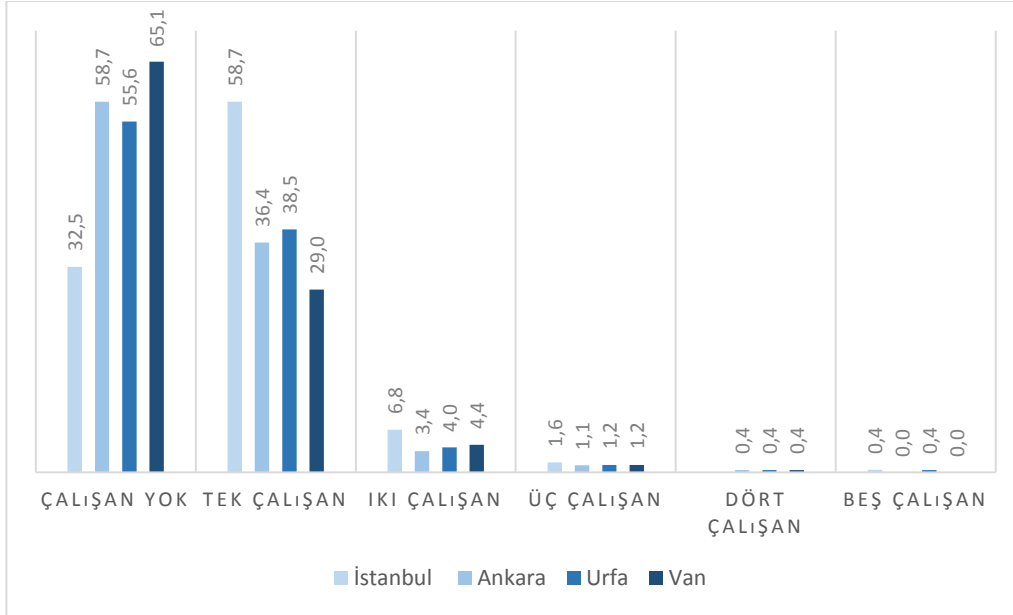

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

İstihdam oranı en yüksek olduğu İstanbul'da bile sadece %8 iken, Ankara'da %4,4, Urfa'da %3,1 ve en az olduğu Van'da %2,8'e kadar düşmektedir.

İstihdamdakilerin hanelere göre dağılımına bakıldığında (Şekil 15) İstanbul'da sosyal yardım alan hanelerin üçte ikisinden fazlasında (%67,5) istihdamda olan en az bir kişinin bulunduğu dikkat çekmektedir. Ankara'da ise hanelerin %41,7'sinde, Urfa'da %44,5'inde, Van'da %35'inde istihdamda olan en az bir kişinin bulunduğu gözlemlenmektedir.²⁰ Yani sosyal yardım alan hanelerin önemli bir kısmı için, özellikle de İstanbul'da çoğunluğu için çalışan yoksulluğu olgusundan bahsetmek mümkündür. Hanede istihdam edilen birey sayısına göre dağılıma bakıldığında, bunların ezici çoğunluğunun tek (erkek) çalışanlı haneler oldukları görülmektedir.

Şekil 15: Sosyal Yardım Alan Hanelerin İstihdam Durumu

Şekil 16, sosyal yardım alan hanehalkı üyelerinin eğitim durumunu göstermektedir. Kadınlarda eğitimsizlik erkeklere göre çok daha yüksektir. İki doğu ilinde kadınların yarısına yakını (%43,7'si) okur yazar ya da herhangi bir okul mezunu değildir. İki metropol ise birbirinden farklılaşmaktadır; Ankara'da gerek kadın gerekse erkeklerin eğitim düzeyleri

²⁰ İstihdamda en az bir hanehalkı üyesinin olduğu hanelerin oranı Şekil 15'teki kümülatif toplamı ifade etmektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

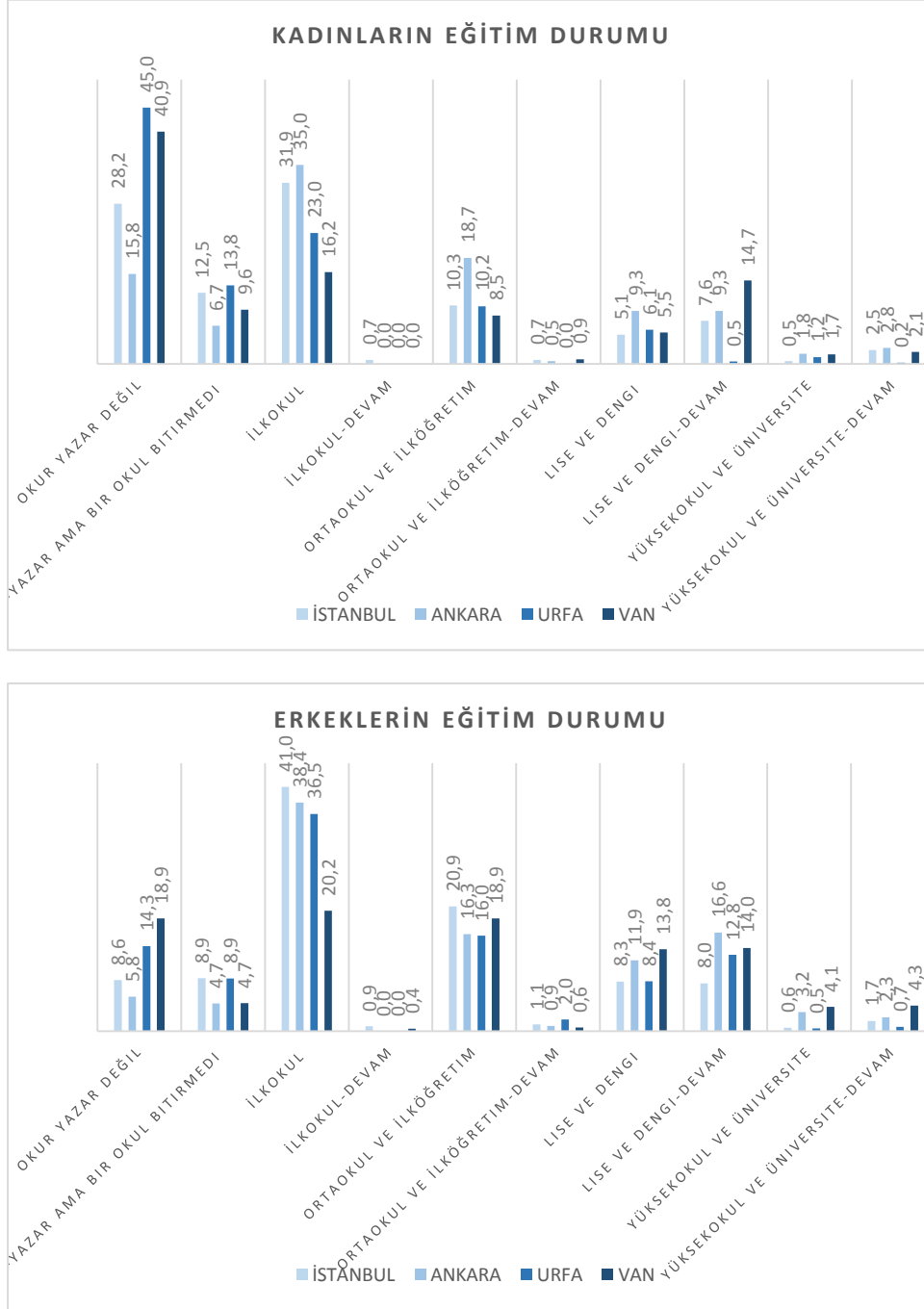
İstanbul'dan daha yüksektir. İstanbul'da kadınların üçte birinden fazlası (%34,6) okur yazar ya da herhangi bir okul mezunu değilken, bu Ankara'daki kadınların %16,8'i için geçerlidir. Okur yazar olmayan ya da herhangi bir okul bitirmeyen erkeklerin oranı Van'da %30,3 ile en yüksektir. Bu oranlar Ankara ve Urfa'daki erkekler için takriben beşte bir (%16,8 ve 17,3), İstanbul'daki erkekler için ise %13,4'tür. Lise ve üstü eğitilmiş olan kadınların oranı %11,1 ile Ankara'da en yüksektir. İstanbul'da kadınların %5,6'sı, Urfa'da %11,1'i, Van'da ise %7'si lise ve üstü eğitilmiştir. Erkeklerde lise ve üstü eğitilmiş olanların oranı Ankara ve Van'da takriben %15, İstanbul ve Urfa'da ise %8'dir. İlkokul veya ortaokul-ilköğretim mezunu olmak, Ankara'da gerek kadın gerekse erkekler (%50,9 ve 52,8), İstanbul ve Urfa'da ise erkekler için (%50,1 ve 45,9) ağırlıklı eğitim profilidir. Urfa'da kadınlar, Van'da ise gerek erkekler gerekse kadınlar için ağırlıklı eğitim profili ilköğretim altıdır.

İstanbul'da kadınların %7,4'ü, erkeklerin %11,9'u, Ankara'da sırasıyla %6,2'si ve %3,7'si, Urfa'da %11'i ve %9,7'si, Van'da ise %10,4'ü ve %11'i eğitimlerini terk ettiklerini belirtmektedirler. Eğitimini terk etme nedeni olarak maddi yetersizlikleri gösteren kadınların (erkeklerin) oranı İstanbul'da %42,5'i (%36,2'si), Ankara'da %87,9'u (%78,9'u), Urfa'da %64,7'si (%67,2'si), Van'da ise %51,5'i (%66,2'si)'dir. "İmkân olsa eğitiminize devam etmek ister miydiniz?" sorusuna ise İstanbul'daki kadınların (erkeklerin) %22,5'i (%20,7'si), Ankara'da %9,1'i (%26,4'ü), Urfa'da %16,2'si (%17,2'si), Van'da ise %23,5'i (%31,1'i) evet diye yanıtlamışlardır (Ek 1).

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Şekil 16: Sosyal yardım Alan Hanelerde Eğitim Durumu (15 yaş ve üstü)

Sonuçta sosyal yardım alan hanelerde yaşayanların, özellikle de kadınların eğitim düzeyi çok düşüktür. Bir önceki bölümde, GYKA verileri bazında yoksulluk sınırı altında ve üstünde olan haneler arasında yaptığımız karşılaştırmada da eğitimin demografik profil açısından önemli bir ayrışma özelliği teşkil ettiğini saptamıştık (Tablo 5 ve 6). Öte yandan, geleceğe

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

yönelik bir perspektif ile, zorunlu eğitimin 1997’de 8 yıl, 2012’de ise 12 yıla çıkarıldığı göz önünde bulundurularak, bu ayrışmanın zaman içerisinde ortadan kalkarak, yoksulluğun azalmasında önemli rol oynayacağı öngörülebilir. Ancak sosyal yardım alan hanelerde yaşayan genç kohortlara baktığımızda, halen okuma-yazma bilmeyen ya da bir okul bitirmeyenlerin bulunduğu tespit edilmektedir. Anket çalışmasının gerçekleştiği 2017 yılı itibarıyla, 8 yıllık zorunlu eğitime tabi olan 15-32 yaş grubunda, kadınların %26,3’ü okur-yazar değildir ya da bir okul bitirmemiştir; bu oran erkekler için %9,8’dir. Oysa bu grup 8 yıllık zorunlu eğitim kapsamındaki yaş grubu olduğundan en azından 8 yıllık eğitime sahip olmaları beklenirdi. 2017 yılı itibarıyla, 12 yıllık zorunlu eğitime tabi olan 19-20 yaş grubunun eğitim dağılımına bakıldığında ise, okur-yazar olmayan ya da bir okul bitirmeyenlerin oranında önemli bir düşüş olmasına rağmen, kadınların %9,4’ü, erkeklerin %7,2’si okur-yazar değildir ya da bir okul bitirmemiştir. 12 yıllık zorunlu eğitim kapsamındaki bu yaş grubunun en azından lise mezunu olması gerekirken, kadınların %15,1’i, erkeklerin 13,7’i sadece ilkokul mezunu, kadınların %33,7’si, erkeklerin %48,9’u ilköğretim mezunu olup, liseye devam etmemişlerdir (Ek 2).

4.2. Sosyal Yardım Alan Hanelerde İstihdam Edilenler²¹

Sosyal yardım alan hanelerde istihdamda olan bireylerin iş özellikleri çalışan yoksulluğunun belirleyenleri açısından önem taşımaktadır. Tablo 15 sosyal yardım alan hanelerle araştırma yapılan dört ilde istihdam edilen kadın ve erkeklerin iş profillerini göstermektedir. **İstanbul’da** istihdamdakilerin büyük çoğunluğu ücretli istihdam edilmektedirler (erkeklerin %62,1’i, kadınların %78,8’i). Geriye kalanlar ise yevmiyeli çalışmaktadırlar (erkeklerin %34,3’ü, kadınların %18,2’si). Kendi hesabına çalışanların oranı oldukça düşüktür (%3-4 civarı). Erkeklerin %63,9’u, kadınların ise %57,6’sı kayıt dışı çalışmaktadır. İstihdamdaki erkek ve kadınların takriben üçte ikisi sürekli sözleşmeli işlerde çalışırken, geriye kalanlar geçici işlerde çalışmaktadır. Mesleki dağılım açısından ezici çoğunluk (erkeklerde %77,7, kadınlarda %87,9) nitelik gerektirmeyen işlerde istihdam edilirken, sektörel dağılım açısından hizmet sektörü (ticaret hariç) istihdamın yarısını teşkil etmekte, bunu erkeklerde %34,9 kadınlarda %42,4 ile sanayi izlemektedir. Erkeklerde istihdamın %11,5’i inşaat sektöründedir. Çalışılan işyeri ezici çoğunlukla özel işyeridir (erkeklerde %91,6, kadınlarda %84,9). Seyyar/pazar çalışma erkeklerde %7,2 ve kadınlarda %9,1 ile azınlıktadır. Kadınların %3’ü evde çalışmaktadır.

Erkeklerin %40,4’ü, kadınların %27,3’ü 55 saatin üstünde, sırasıyla %36,1’i ve %39,4’ü ise 46-55 saat arası çalıştıklarını belirtmektedir. Kısmi zamanlı (30 saat ve altında) çalışma erkeklerde %9,6, kadınlarda ise %21,2’dir. Çoğunluğunun çalışma sürelerinin uzun olmasına

²¹ Kadınların istihdam ve izleyen bölümde işsizlik profillerine ilişkin dağılımlar, işgücündeki kadın sayısının çok düşük olduğu göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

rağmen kazanılan gelir çok düşüktür. Erkeklerin %30,9'unun, kadınların ise %56'sının asgari ücret altında çalıştıklarını beyan etmeleri çarpıcıdır. Takriben beşte biri ise asgari ücret ile çalışmaktadırlar. Eksik istihdam oranı ise (istihdam edildiği bir işi olmasına rağmen ek iş arayanlar) erkeklerde %14,5, kadınlarda %9,1'dir.

Ankara'da istihdamdaki erkekler ve kadınlar için de ücretli çalışma en yaygın statüdür (%65,2 ve %58,8). Erkeklerin %24,1'i, kadınların %29,4'ü yevmiyeli istihdam edilmektedirler. Kendi hesabına çalışanların oranı İstanbul'a göre nispeten daha yüksektir (%11-12 civarı). Kayıt dışı çalışma ise erkeklerde %39,3 ile İstanbul'a göre çok daha düşüken; kadınlarda %58,8 ile İstanbul'la benzeşmektedir. Ankara'da istihdamdaki erkeklerin üçte ikisi kayıtlı çalışmalarına rağmen hanelerinin sosyal yardım alan yoksul haneler olması dikkat çekicidir. İstihdamdaki erkek ve kadınların İstanbul'a benzer şekilde takriben üçte ikisi sürekli sözleşmeli işlerde çalışırken, geriye kalanlar geçici işlerde çalışmaktadır. Mesleki dağılım açısından ezici çoğunluk (erkeklerde %80,4, kadınlarda %88,2) gene nitelik gerektirmeyen işlerde istihdam edilmektedir. Sektörel dağılım açısından kadın istihdamında (ticaret hariç) hizmet sektörü %64,7 ile ön plana çıkarken, sanayinin payı %23,5, ticaretin payı ise %11,8'dir. Erkek istihdamı ise %58,9 ile gene (ticaret hariç) hizmet sektörü ağırlıklıyken, bunu %17,9 ile inşaat, %16,1 ile sanayi ve %7,1 ile ticaret izlemektedir. Çalışılan işyeri ağırlıklı (%82-83) özel işyeridir. İstihdam edilenlerin %6-8'inin kamu işyerinde çalışması dikkat çekicidir. Kadınların %11,8'i, erkeklerin ise %8,9'u seyyar/pazar yerinde çalışmaktadır.

Çok uzun çalışma saatleri (haftalık 55 saatin üstünde) İstanbul'da olduğu gibi Ankara'da da istihdamdaki erkeklerin yarıya yakını (%42'si), kadınların takriben dörtte biri (%23,5) için geçerlidir. Kısmi zamanlı çalışma erkeklerde %8,9, kadınlarda ise %23,5 ile yine İstanbul'dakine benzer oranlardadır. Asgari ücret altında çalıştıklarını beyan eden erkekler %28 ile İstanbul'a yakındır. Ankara'da istihdamdaki kadınların ise yadsınamayacak bir kısmı (%38,5) asgari ücret altında çalışmaktayken, bu gene de İstanbul'a göre çok daha düşüktür. Erkeklerin %20'si, kadınların gene %38,5'i ise asgari ücret ile çalışmaktadır. Eksik istihdam oranı ise (istihdam edildiği bir işi olmasına rağmen ek iş arayanlar) erkeklerde %15,2 ile İstanbul'a benzerken, kadınlarda %23,5 ile oldukça yüksektir.

Urfa'da ücretli istihdam iki metropole ve Van'a göre çok daha düşüktür: Erkeklerin takriben üçte biri, kadınların dörtte biri ücretli istihdam edilmektedir. Yevmiyeli çalışma erkeklerde %55,4, kadınlarda %71,4 ile en yaygın çalışma biçimidir. İstanbul, Ankara ve Van'da ücretli çalışma biçimi yaygın iken, Urfa'da yevmiyeli çalışma ön plana çıkmaktadır. Buna paralel olarak kayıt dışı çalışma erkeklerde %85,9, kadınlarda %71,4 ile çarpıcı şekilde yaygındır. İstihdamdaki erkeklerin %53,7'si, kadınların %21,4'ü sürekli sözleşmeli işlerde çalışırken, geriye kalanlar geçici işlerde çalışmaktadır. 'Nitelik gerektirmeyen işler' Urfa'da da ezici çoğunluğun (erkeklerin %81,8'i, kadınların %78,6'sı) istihdam edildiği meslek dalıdır. Kadınlarda büro hizmetlerinde çalışanlar (%14,3) ve nitelikli tarım işlerinde çalışanlar (%7,1) de gözlemlenmektedir. Sektörel dağılım açısından erkeklerde %62,8 ile (ticaret hariç) hizmet

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

sektörünü, %12,4 ve 11,6 ile tarım ve inşaat, %9,1 ile ticaret, %4,1 ile sanayi izlemektedir. Diğer illerden farklı olarak kadınlarda %50 ile tarım en büyük paya sahiptir. Bunu %35,7 ile hizmet sektörü, %7,1'şerlik pay ile sanayi ve inşaat izlemektedir. Çalışılan işyeri erkeklerde ezici çoğunlukla (%74,4) özel işyeridir; kadınlarda ise tarla ve özel işyeri %50 ile eşit ağırlıktadır.

Erkeklerin %55,4'ü, kadınların %64,3'ü 55 saatin üstünde çalıştıklarını belirtmektedir. Bu oranlar İstanbul ve Ankara'ya göre çok daha yüksektir. Kısmi zamanlı çalışma erkeklerde %9,9 iken, kadınlarda gözlemlenmemektedir. Erkeklerin %44,4'ü asgari ücret altında, %28,9'u ise asgari ücret ile çalıştıklarını beyan etmektedirler. Kadınların ise %66,7'si asgari ücret ile çalışırken asgari ücret altında çalıştığını beyan eden kadın bulunmamaktadır. Eksik istihdam oranı ise (istihdam edildiği bir işi olmasına rağmen ek iş arayanlar) erkeklerde %9,1, kadınlarda %7,1'dir.

Van'da ise istihdamdaki erkeklerin %51,6'sı, kadınların %61,5'i ücretli, sırasıyla %35,8'i ve %23,1'i yevmiyeli istihdam edilmektedirler. Diğer iş statüsü olarak erkeklerde %11,6 ile kendi hesabına çalışma, kadınlarda ise %15,4 ile ücretsiz aile işçiliği söz konusudur. Erkeklerin %72,6'sı, kadınların %61,5'i kayıt dışı çalışmaktadır. İstihdamdaki erkeklerin %38,9'u, kadınların %46,2'si sürekli sözleşmeli işlerde çalışırken, geriye kalanlar geçici işlerde çalışmaktadır. Mesleki dağılım açısından ezici çoğunluk (erkeklerde %67,4, kadınlarda %76,9) diğer tüm illerde olduğu gibi nitelik gerektirmeyen işlerde istihdam edilirken, erkek istihdamının %13,7'si vasıflı işçi, kadın istihdamının %15,4'ü ise hizmet ve satış elemanları kategorisindedir. Sektörel dağılım açısından kadınlarda %84,6 ile (ticaret hariç) hizmet sektörünü %15,4 ile ticaret sektörü izlemektedir. Erkeklerde ise %64,2 ile (ticaret hariç) hizmet sektörünü %17,9 ile ticaret ve %14,7 ile inşaat sektörleri izlemektedir. Çalışılan işyeri çoğunlukla özel işyeriyken, gerek erkek (%23,2) gerekse kadınlarda (%30,8) kamu işyerinde çalışanların da bulunması dikkat çekicidir. Kadınların %23,1'i evde çalışmaktadır.

55 saatin üstünde çalışan erkek ve kadınların oranı %83-83 ile tüm iller arasında en yüksektir. Kısmi zamanlı çalışma yok denecek kadar azdır. Asgari ücret altında çalıştığını beyan edenlerin oranı da gene tüm iller içerisinde en yüksektir (erkeklerin %70,6'sı, kadınların ise %87,5'i). Eksik istihdam oranı ise erkeklerde %8,4 iken, kadınlarda ek iş arayan bulunmamaktadır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 15: İstihdamdakilerin İş Profili

	İSTANBUL		ANKARA		URFA		VAN	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Toplam 15 Yaş ve Üstü Kişilerin oranı	62,3	80,6	39,5	56,0	41,2	60,8	31,7	42,2
Çalışma Durumu								
Ücretli	78,8	62,1	58,8	65,2	28,6	35,5	61,5	51,6
Yevmiyeli	18,2	34,3	29,4	24,1	71,4	55,4	23,1	35,8
İşveren	---	---	---	---	---	2,5	---	1,1
Kendi Hesabına	3,0	3,6	11,8	10,7	---	6,6	---	11,6
Ücretsiz Aile İşçisi	---	---	---	---	---	---	15,4	---
Kayıt dışı (Sosyal Güvenlik Kapsamında olmayanlar)	57,6	63,9	58,8	39,3	71,4	85,9	61,5	72,6
İşin Sürekliliği								
Sürekli İş	66,7	65,7	64,7	60,7	21,4	53,7	46,2	38,9
Geçici Sözleşmeli İş	12,1	15,7	5,9	17,9	14,3	16,5	53,9	47,4
Geçici Sözleşmesiz İş	21,2	18,7	29,4	21,4	14,3	29,8	---	13,7
Meslek Durumu								
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	87,9	77,7	88,2	80,4	78,6	81,8	76,9	67,4
Hizmet ve satış elemanları	6,1	3,6	---	2,7	---	2,5	15,4	4,2
Vasıflı İşçi	---	11,5	5,9	7,1	---	5,8	---	13,7
Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar	3,0	1,2	5,9	4,5	14,3	1,7	---	---
Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünlerinde çalışanlar	---	---	---	---	7,1	2,5	---	---
Sanatkârlar vb işler çalışanlar	---	---	---	---	---	---	---	1,1
Tesis ve makine op. ve montajcıları	---	---	---	---	---	0,8	---	---
Prof. Meslek Mensupları	---	1,8	---	4,5	---	0,8	7,7	5,3
Teknisyenler, teknikerler ve yard.prof. meslek mensupları	---	---	---	0,9	---	0,8	---	---
Esnaf / tüccar	---	0,6	---	---	---	3,3	---	---
Cevap Vermedi	3,0	3,6	---	---	---	---	---	7,4
Sektörel Dağılım								
Tarım, Orm., Avcılık ve Balıkçılık	---	---	---	---	50,0	12,4	---	2,11
Sanayi	42,4	34,9	23,5	16,1	7,1	4,1	---	1,1
Hizmet (Ticaret dışı)	51,5	48,2	64,7	58,9	35,7	62,8	84,6	64,2
İnşaat	---	11,5	---	17,9	7,1	11,6	---	14,7
Ticaret	6,1	5,4	11,8	7,1	---	9,1	15,4	17,9
Çalışılan Yerin Tanımı								
Tarla	---	---	---	---	50,0	12,4	---	2,1
Devlet/Kamu	3,0	1,2	5,9	8,0	---	5,0	30,8	23,2
Özel	84,9	91,6	82,4	83,0	50,0	74,4	46,2	68,4
Pazar Yeri/Seyyar	9,1	7,2	11,8	8,9	---	8,3	---	5,3
Evde	3,0	---	---	---	---	---	23,1	1,1
Haftalık Çalışma Saati								
0-30 saat	21,2	9,6	23,5	8,9	---	9,9	---	1,1
30-45 saat	12,1	13,9	23,5	23,2	28,6	14,9	---	7,4
45-55 saat	39,4	36,1	29,4	25,9	7,1	19,8	15,4	8,4
55 saat ve üzeri	27,3	40,4	23,5	42,0	64,3	55,4	84,6	83,2
Aylık Ücret								
Asgari Ücretin altında	56,0	30,9	38,5	28,0	---	44,4	87,5	70,6

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Asgari Ücret	20,0	20,3	38,5	20,0	66,7	28,9	---	9,8
Asgari Ücretin Üstünde	24,0	48,8	23,1	52,0	33,3	26,7	12,5	19,6
Başka/Ek İş Arayanlar	9,1	14,5	23,5	15,2	7,1	9,1	---	8,4

İstihdamdakilerin demografik profillerine bakıldığında ise kadınlar ve erkekler arasında belirgin bazı farklılıklar dikkati çekmektedir (Tablo 16). İstihdamdaki kadınlar ağırlıklı olarak hiç evlenmemiş ya da boşanmış-dul-ayrı yaşayan kategorisinde olup evli olanlar azınlıktadır. İstanbul'da istihdamdaki kadınların %39,4'ü, Ankara'da %47,1'i, Urfa'da sadece %7,1'i Van'da ise %30,8'i evliyken, tüm illerde tersine istihdamdaki erkeklerin en az dörtte üçü evli kategorisindedir. Urfa ve Van'daki istihdamda olan kadınların sırasıyla %92,9'u ve %69,2'si hiç evlenmemiş kadınlardır. Medeni duruma paralel olarak yaş dağılımı açısından da istihdamdaki kadınlar arasında gençlerin (25 yaş altı) oranı erkeklerle göre daha yüksektir. İstanbul ve Ankara'da istihdamdaki kadınların takriben beşte biri (sırasıyla %21,2'si ve %17,4'ü) 25 yaş altı gençlerden oluşurken, bu istihdamdaki erkekler için daha düşüktür (%16,3 ve %9,8'). İstihdamdaki kadın-erkek yaş dağılımı farkı Urfa ve Van'da daha da çarpıcıdır: Urfa'da istihdamdaki kadınların %85,7'si, Van'da ise %61,5'i 25 yaş altı genç kadınlardan oluşurken bu oranlar erkekler için sırasıyla sadece %18,2 ve %11,6'dır. İstanbul ve Ankara'da istihdamda olan 40 yaş ve üstü kadınlar da gözlemlenmektedir. Bu iki ilde genel olarak evlilik ve doğurganlık dönemi olan 25-39 yaş arasındaki kadınlar istihdamdakiler içerisinde azınlıktadır. Urfa ve Van'da ise yok denecek kadar azdır.

Eğitim seviyesi açısından istihdamdakiler arasında okuma yazma bilmeyenlerin ya da okur-yazar olup okul bitirmemiş olanların oranının tüm illerde yukarıda (Şekil 16'da) tüm örneklem üzerinden verilen ortalamalara göre çok daha düşük olduğu, önemli kısmının ilkökul ya da ilköğretim mezunlarından oluştuğunu gözlemlemekteyiz. İstanbul'da istihdamdaki kadınların takriben yarısı ilkökul, kadınların beşte biri, erkekleri dörtte biri ilköğretim ya da ortaokul mezunudur. Lise mezunlarının oranı %5-6 civarındadır. Ankara'da ise istihdamdaki kadın ve erkeklerde eğitim seviyesi nispeten İstanbul'dan daha yüksektir, kadınların %24'ü erkeklerin %19'u lise mezunudur. Urfa ve Van'da ise tarımda ücretsiz aile işçileri olduğuna dair yukarıdaki saptamalar paralelinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı özellikle kadınlarda İstanbul ve Ankara'dan oldukça yüksektir, ama genel il ortalamalarına göre düşüktür. Öte yandan Ankara'ya benzer şekilde bu iki doğu ilinde de sosyal yardım alan hanelerde istihdam edilen kadınlar arasında nispeten yüksek oranda lise mezunu olduğu da dikkati çekmektedir. Van'da istihdamdaki kadınların (erkeklerin) %38'i (%25'i), Urfa'da istihdamdaki kadınların (erkeklerin) %22'si (%10'u) en az lise mezunudur. Sonuçta lise mezunu olmak ve istihdamda olmak bu kişilerin yaşadığı hanelerde sosyal yardıma muhtaç olmayı önleyememektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 16: İstihdamdakilerin Demografik Profili

	İSTANBUL		ANKARA		URFA		VAN	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Yaş Grupları								
Yaş 15-19	18,2	3,6	5,9	6,3	57,1	10,7	15,4	5,3
Yaş 20-24	3,0	12,7	11,8	3,6	28,6	7,4	46,2	6,3
Toplam genç %	21,2	16,3	17,4	9,8	85,7	18,2	61,5	11,6
Yaş 25-39	33,3	47,0	58,8	50,0	14,3	43,0	23,1	60,0
Yaş 40-59	42,4	40,4	23,5	40,2	0,0	33,9	15,4	28,4
Yaş 60-64	3,0	---	---	---	---	4,1	---	---
Toplam çalışma yaşındaki %	78,8	87,4			14,3	81,0	38,5	88,4
Yaş 65+	---	1,2	---	--	---	0,8	---	---
Medeni Durumu								
Hiç Evlenmemiş	33,3	24,1	11,8	13,4	92,9	19,8	69,2	21,1
Evli	39,4	72,9	47,1	84,8	7,1	79,3	30,8	79,0
Boşanmış/Dul/Ayrı	27,3	3,0	41,2	1,8	---	0,8	---	---
Eğitim Durumu								
Okur Yazar değil	7,4	4,7	13,3	1,9	25,0	12,2	20,0	15,5
Okur-yazar ama okul bitirmedi	7,4	6,2	---	1,0	---	1,0	---	5,6
İlkokul	55,6	55,0	26,7	48,1	33,3	56,1	10,0	32,4
Ortaokul veya İlköğretim	18,5	22,5	33,3	22,1	16,7	21,4	20,0	18,3
Lise ve Dengi	7,4	10,1	26,7	21,2	16,7	8,2	30,0	18,3
Yüksekokul veya Üniversite	3,7	1,6	0,0	5,8	8,3	1,0	20,0	9,9

4.3. Sosyal Yardım Alan Hanelerde İşsizler

Sosyal yardım alan hanelerde erkek işgücüne katılım oranlarının özellikle İstanbul ve Ankara'da nispeten yüksek olduğunu, ancak önemli bir kısmının iş aramasına rağmen bulamadığını gözlemlemiştik. Tablo 17 ve 18 dört ildeki kadın ve erkek işsizlerin demografik ve işsizlik profillerini göstermektedir. **İstanbul'daki** işsiz erkeklerin %30'u, kadınların %20'si 15-24 yaş arası gençlerden, sırasıyla %67,5'i ve %65'i esas çalışma yaşındaki yetişkinlerden oluşmaktadır. Erkeklerin %11,5'i, kadınların çarpıcı olarak %46,7'si okuryazar değil veya okul bitirmeyenlerden oluşmaktadır. İlkokul mezunlarının oranı erkekler ve kadınlar için sırasıyla %50 ve %33,3, ilköğretim-ortaokul mezunlarının oranı %13,3 ve %34,6, lise eğitimlilerin oranı ise %6,7 ve %3,8'dir.

İstanbul'daki işsiz erkeklerin %60'ı, kadınların ise %45'i bir yıldan uzun süredir iş arayan uzun dönemli işsizlerdir. İŞKUR ya da özel istihdam büroları aracılığıyla iş aradıklarını söyleyenler de azınlıktır (erkeklerde %27,5, kadınlarda %20). Doğrudan işveren kanalıyla (erkeklerde %30, kadınlarda %20) ya da eş-dost-tanidik kanalıyla (erkeklerde %27,5, kadınlarda %5) en çok kullanılan diğer iş arama kanallarıdır. Kadınların yarısından fazlası iş aradıklarını söylemelerine rağmen hangi yolla aradıkları sorusuna yanıt vermemişlerdir. Herhangi bir mesleki eğitim programına katıldığını söyleyenlerin oranı çok düşüktür (kadınlarda %10, erkeklerde %12,5).

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

İş bulamama nedenleri arasında ‘dilediği gibi bir iş bulamamak’ (erkeklerde %47,5, kadınlarda %25), engelli olmak (erkeklerde %12,5, kadınlarda %15), ‘düşük vasıflı olmak’ (erkeklerde ve kadınlarda %10) öne sürülen ilk üç nedendir. Kadınlarda cevapsızlık oranı gene yüksektir (%45). İşsiz erkeklerin %87,5’inin, kadınların ise %45’inin geçmiş iş deneyimi bulunmaktadır. Son işinden ayrılma nedenleri arasında erkekler için işten çıkarılmayı (%25,7), düşük maaş (%14,3), sağlık sorunları (%14,3) ve işverenle anlaşmazlık (%8,6) izlemektedir. Kadınlarda ise en önemli neden olan düşük maaşı (%33,3), evlilik ve evde bakım gerektiren aile bireyleri (%22,2), işverenle anlaşmazlık (%22,2) ve işten çıkarılma (%11,1) izlemektedir.

Ankara’daki işsiz erkeklerin %25’i, kadınların %26,9’u 15-24 yaş arası gençlerden, sırasıyla %72,7 ve 69,2’si esas çalışma yaşındaki yetişkinlerden oluşmaktadır. Erkeklerin %7’si, kadınların %4,8’i okuryazar değil veya bir okul bitirmemiştir. Ankara’daki işsiz erkeklerin %55,6’sı, kadınların %33,3’ü ilkokul mezunu, sırasıyla %23,6 ve %14,3’ü ilköğretim-ortaokul mezunu, %9,7 ve %33,3’ü lise mezunu, %4,2 ve %14,3’ü yüksek okul veya üniversite mezunudur.

Ankara’daki işsiz erkeklerin %50’si, kadınların ise %76,9’u 1 yıldan uzun süredir iş arayan uzun dönemli işsizlerdir. İŞKUR ya da özel istihdam büroları aracılığıyla iş aradıklarını söyleyenler İstanbul’daki gibi azınlıktadır (erkeklerde %22,7, kadınlarda %26,9). Doğrudan işveren kanalıyla (erkeklerde %38,6, kadınlarda %15,4) ya da eş-dost-tanidik kanalıyla (erkeklerde %28,4, kadınlarda %53,9) en çok kullanılan diğer iş arama kanallarıdır. Mesleki eğitime katılım gene İstanbul’daki gibi yok denecek kadar azdır. İşsiz erkeklerden herhangi bir mesleki eğitim programına katılan bulunmamaktadır; kadınlardan böyle bir programa katıldığını söyleyenlerin oranı çok düşüktür (%10).

İş bulamama nedenleri arasında ‘dilediği gibi bir iş bulamamak’ (erkeklerde %63,6, kadınlarda %80,8), yaşadığı yerde iş imkânının olmaması (erkeklerde %14,8, kadınlarda %7,7), ‘düşük vasıflı olmak’ (erkeklerde %12,5, kadınlarda %3,9) öne sürülen ilk üç nedendir. İşsiz erkeklerin %86,4’ünün, kadınların ise %38,5’inin geçmiş iş deneyimi bulunmaktadır. Son işinden ayrılma nedenleri arasında erkekler için geçici iş olması (%48,7), işyerinin kapanması (%15,7), işten çıkarılma (%10,5) ve sağlık sorunları (%7,9) ön plana çıkmaktadır. Kadınlarda ise gene geçici iş olması (%40) en başta gelen nedendir. Bunu evde bakım gerektiren aile bireyleri (%20) ve işyerinin kapanması (%20) izlemektedir.

Urfa’daki işsiz erkeklerin %21,7’si, kadınların %20’si 15-24 yaş arası gençlerden, sırasıyla %78,3 ve 80 ile çoğunluğu esas çalışma yaşındakilerden oluşmaktadır. Erkeklerin %10,2’si, kadınların %25,1’i okuryazar değil veya bir okul bitirmemiştir. İlkokul mezunu erkek ve kadınların oranı sırasıyla %52,5 ve %25, ilköğretim-ortaokul mezunlarının %20,3 ve %18,8, lise eğitimlilerin %15,3 ve %18,8, yüksek okul veya üniversite mezunlarının ise %1,7 ve %12,5’tir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Urfa'da uzun dönemli işsizlik iki metropole göre daha düşüktür. İşsiz erkeklerin %20,5'i, kadınların ise %40'ı 1 yıldan uzun süredir iş arayan uzun dönemli işsizlerdir. İŞKUR ya da özel istihdam büroları aracılığıyla iş aradıklarını söyleyenler İstanbul ve Ankara'ya göre çok daha yüksektir (erkeklerin %47,4'ü, kadınların %50'si). Doğrudan işveren kanalıyla (erkeklerde %19,2, kadınlarda %10) ya da eş-dost-tanidik kanalıyla (erkeklerde %19,2, kadınlarda yok) diğer iş arama kanallarıdır. Urfa'daki işsiz kadınların %40'ı iş aradıklarını söylemelerine rağmen (İstanbul'da da gözlemlendiği gibi) hangi yolla aradıkları sorusuna yanıt vermemişlerdir. Urfa'da da Ankara'daki gibi işsiz erkeklerden herhangi bir mesleki eğitim programına katılan bulunmamaktadır; kadınların %30'u mesleki eğitim programına katılmışlardır.

İş bulamama nedenleri arasında yaşadığı yerde yeterli iş imkânının olmaması hem erkeklerde (%42,3) hem de kadınlarda (%30) en çok işaret edilen nedendir. Bunu 'dilediği gibi bir iş bulamamak' (erkeklerde %37,2, kadınlarda %20) ve engelli olmak (erkeklerde ve kadınlarda %5) izlemektedir. Kadınlarda cevapsızlık oranı gene yüksektir (%40). İşsiz erkeklerin %76,9'unun geçmiş iş deneyimi bulunurken, bu oran kadınlarda sadece %25'tir. Son işinden ayrılma nedenleri arasında erkekler için geçici iş olması (%36,7), işyerinin kapanması (%16,7), düşük maaş ve işten çıkarılma (%10) ön plana çıkmaktadır. Kadınlarda ise işyerinin kapanması (%60), geçici iş olması (%20) ve düşük maaş (%20) son işinden ayrılma nedeni olarak belirtilmiştir.

Van'daki işsiz erkeklerin %15,4'ü, kadınların %60,7'si 15-24 yaş arası gençlerden, sırasıyla %83,8 ve 39,3'ü esas çalışma yaşındakilerden oluşmaktadır. Erkeklerin %28,6'sı, kadınların %41,2'si okuryazar değil veya bir ilkokul bitirmemiştir. İşsizler arasında ilkokul mezunlarının oranı erkeklerde %32,4, kadınlarda %29,4, ilköğretim-ortaokul mezunlarının %13,3 ve %5,9, lise mezunlarının %20 ve %11,8, yüksek okul veya üniversite mezunlarının ise %5,7 ve %11,8'dir.

Van'daki işsizlerin çoğunluğu 1 yıldan uzun süredir iş arayan uzun dönemli işsizlerdir (erkeklerin %54,6'sı, kadınların %71,4'ü). Erkeklerin yarısı (%49,2) İŞKUR ya da özel istihdam büroları aracılığıyla iş aradıklarını belirtirken, bu oran kadınlar için sadece %25'tir. Van'daki erkeklerin %29,2'si, kadınların %10,7'si işçi simsarları aracılığıyla iş aramaktadır. Doğrudan işveren kanalıyla (erkeklerde %17,7, kadınlarda %35,7) ya da eş-dost-tanidik kanalıyla (erkeklerde sadece %3,1, kadınlarda %14,3) diğer iş arama kanallarıdır. İşsiz kadın ve erkeklerin sadece %7'si mesleki eğitim programına katıldığını söylemektedir.

İş bulamama nedenleri arasında yaşadığı yerde yeterli iş imkânının olmaması Urfa'dan da daha yüksek oranda hem erkeklerde (%62,3) hem de kadınlarda (%50) en çok işaret edilen nedendir. Dilediği gibi bir iş bulamamak (erkeklerde %10,8, kadınlarda %14,3) ve düşük vasıflı olmak (erkeklerde %10, kadınlarda yok) öne sürülen diğer iş bulamama nedenleridir. İşsiz erkeklerin %37,7'sinin geçmiş iş deneyimi bulunmaktadır. İşsiz kadınlarda geçmiş iş deneyimi olan ise Urfa'daki gibi yok denecek kadar azdır (%3,6). İşsiz erkeklerin son işinden

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

ayrılma nedenleri arasında işyerinin kapanması (%36,7) ve işten çıkarılmak (%34,7) en çok söylenen nedenlerdir.

Tablo 17: İşsizlerin Demografik Profili

	İSTANBUL		ANKARA		URFA		VAN	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Yaş Grupları								
Yaş 15-19	10,0	25,0	11,5	13,6	10,0	11,5	32,1	3,9
Yaş 20-24	10,0	7,5	15,4	11,4	10,0	10,3	28,6	11,5
Toplam genç %	20,0	30,0	26,9	25,0	20,0	21,7	60,7	15,4
Yaş 25-39	45,0	22,5	53,8	36,4	55,0	53,8	32,1	48,5
Yaş 40-59	20,0	42,5	15,4	36,4	25,0	21,8	7,1	33,8
Yaş 60-64	---	---	---	---	---	2,6	---	1,5
Toplam çalışma yaşındaki %	65,0	67,5	69,2	72,7	80,0	78,3	39,3	83,8
Yaş 65+	15,0	2,5	3,9	2,3	---	---	---	0,8
Medeni Durumu								
Hiç Evlenmemiş	25,0	45,0	30,8	26,1	45,0	33,3	71,4	27,7
Evli	55,0	55,0	23,1	72,7	55,0	65,4	28,6	71,5
Boşanmış/Dul/Ayrı	20,0	0,0	46,2	1,1	0,0	65,4	0,0	0,8
Eğitim Durumu								
Okur Yazar değil	40,0	7,7	4,8	4,2	18,8	10,2	41,2	24,8
Okur-yazar ama okul bitirmedi	6,7	3,8	---	2,8	6,3	---	---	3,8
İlkokul	33,3	50,0	33,3	55,6	25,0	52,5	29,4	32,4
Ortaokul veya İlköğretim	13,3	34,6	14,3	23,6	18,8	20,3	5,9	13,3
Lise ve Dengi	6,7	3,8	33,3	9,7	18,8	15,3	11,8	20,0
Yüksekokul veya Üniversite	---	---	14,3	4,2	12,5	1,7	11,8	5,7

Dört ilde de işsizlerin takriben onda birinin ya da daha da azının “vasıfsızlığı” iş bulamama nedeni olarak göstermesi dikkat çekicidir. İki metropoldeki işsizlerin, özellikle de erkeklerin, çoğunluğunun temel iş bulamama nedeni olarak “dilediği gibi bir iş bulamamayı” göstermesi (İstanbul’daki işsiz erkeklerin %47,5’i; Ankara’daki işsiz erkeklerin %63,6’sı) bulabildikleri tiplerdeki işlerin olumsuz çalışma koşullarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Nitekim yukarıda istihdamdakilerin çalışma koşullarına ilişkin saptamalar bunu desteklemektedir. Öte yandan bu bir yandan da sosyal yardımlara bağımlılığa işaret etmektedir. “Dilediği gibi iş bulamama” iki doğu ilinde daha az sayıda erkek tarafından iş bulamama nedeni olarak gösterilmektedir (Urfa’da %37,2; Van’da sadece %10,8); ancak bir sonraki bölümde göreceğimiz üzere Doğu’da erkeklerde “bir iş bulamayacağını düşündüğü için iş aramama” yaygındır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 18: İşsizlerin İş Arama Süreçleri ve Geçmiş İş Deneyimi

	İSTANBUL		ANKARA		URFA		VAN	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
<i>İş Arama Süresi</i>								
1 yıldan az	55,0	40,0	23,1	50,0	60,0	79,5	28,6	45,4
1-2 yıl arası	35,0	42,5	30,8	15,9	25,0	16,7	50,0	44,6
2 yıldan daha uzun süre	10,0	17,5	46,2	34,1	15,0	3,9	21,4	10,0
<i>İş Arama Yolları</i>								
İŞKUR veya özel istihdam ofisleri başvurusu ile	20,0	27,5	26,9	22,7	50,0	47,4	25,0	49,2
İşçi simsarları yolu ile	---	---	3,9	10,2	---	3,9	10,7	29,2
Doğrudan işverenler kanalıyla	20,0	30,0	15,4	38,6	10,0	19,2	35,7	17,7
Arkadaş, akraba veya diğer kişiler aracılığıyla	5,0	27,5	53,9	28,4	---	19,2	14,3	3,1
Gazete dergi veya internet kanalıyla	---	7,5	---	---	---	1,3	---	---
Cevap Vermedi	55,0	7,5	---	---	40,0	9,0	14,3	0,8
<i>Mesleki Eğitime Katılım</i>	10,0	12,5	10,0	---	30,0	---	7,1	7,0
<i>İş Bulamama Nedenleri</i>								
Dilediği gibi bir iş bulamaması	25,0	47,5	80,8	63,6	20,0	37,2	14,3	10,8
Düşük vasıflı olmak	10,0	10,0	3,9	12,5	5,0	1,3	---	10,0
Engelli olmak	15,0	12,5	---	1,1	5,0	5,1	3,6	0,8
Yaşının yüksek olması	---	5,0	---	2,3	---	1,3	3,6	2,3
Kendi mesleğinde iş olmaması	5,0	2,5	---	2,3	---	---	3,6	3,9
Yaşadığı yerde yeterli iş imkânının olmaması	---	5,0	7,7	14,8	30,0	42,3	50,0	62,3
Mevsimin uygun olmaması	---	---	3,9	1,1	---	1,3	---	---
Sağlık sorunları nedeniyle	---	5,0	---	1,1	---	---	---	---
Cevap yok	45,0	12,5	---	1,1	40,0	11,5	25,0	10,0
<i>Geçmiş İş Deneyimi</i>	45,0	87,5	38,5	86,4	25,0	76,9	3,6	37,7
<i>Geçmiş İşten Ayrılma Nedeni</i>								
İşyerinin Kapanması	---	5,7	20,0	15,8	60,0	16,7	---	36,7
İşten Çıkarılma	11,1	25,7	10,0	10,5	---	10,0	---	34,7
Geçici/Dönemsel İş Olması	---	5,7	40,0	48,7	20,0	36,7	---	6,1
Nedeniyle								
Düşük Maaş	33,3	14,3	---	2,6	20,0	10,0	---	6,1
Sigortanın Olmaması	---	5,7	---	4,0	---	---	---	---
Çalışma Saatlerinin Uzunluğu	---	2,9	---	---	---	1,7	---	---
Çalışmak İstememesi	---	5,7	---	1,3	---	5,0	---	2,0
İşveren/Çalışanlarla Anlaşamama Durumu	22,2	8,6	10,0	6,6	---	8,3	---	2,0
Evlilik-Eşinin Çalışmasını İstememesi	11,1	---	---	---	---	---	---	---
Evlilik-Çocuk Sahibi Olunması	---	---	10,0	---	---	---	---	---
Çocuk, hasta, yaşlı gibi ilgilenilmesi gereken kişilerin varlığı	11,1	---	10,0	1,3	---	---	100,0	2,0
Eğitim öğretime devam ediyor	---	---	---	---	---	1,7	---	---
Emeklilik Sebebiyle	---	5,7	---	---	---	---	---	4,1
Sağlık Sorunları	---	14,3	---	7,9	---	3,3	---	4,1
Askerlik Nedeniyle	---	2,9	---	---	---	---	---	2,0
Yaşından dolayı	---	---	---	---	---	3,3	---	---
Adres değişikliği	---	---	---	---	---	1,7	---	---

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Hava koşullarından dolayı	---	---	---	---	---	1,7	---	---
Cevap vermedi	11,1	2,9	---	---	---	---	---	---

4.4. Sosyal Yardım Alan Hanelerde İşgücü Dışındakiler

Sosyal yardım alan hanelerde istihdamdakiler ve işsizler altında yukarıda incelenen grupların çoğunluğu erkeklerden oluşurken, işgücü dışında kalanların, yani istihdam edilmeyen ve aktif olarak iş aramayanların ezici çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır. İstanbul'da görüşme yapılan sosyal yardım alan hanelerde işgücü dışındaki yetişkinlerin %71'i, Ankara'dakilerin %71'i, Urfa'da %67'si, Van'da %64'ü kadındır.

İşgücü dışında kalma nedenlerine cinsiyet ayrımında bakıldığında (Tablo 19), zaten nispeten az sayıda işgücündeki erkeğin önemli bir kısmının, öğrenimine devam etmek, engelli/hasta/yaşlı olmak, emeklilik ya da askerlik görevi gibi nedenlerle işgücü dışında olduğu gözlemlenmektedir. İstanbul'da işgücü dışındaki erkeklerin %80'i, Ankara'da %85'i, Urfa'da %63'ü ve Van'da %56'sı bu nedenlerle işgücü dışındadır. Bunlar işgücüne katılımı teşvik açısından müdahale alanı kısıtlı ya da hiç bulunmayan gerekçeler olarak değerlendirilebilir. Yani yetişkin erkeklerden öğrencileri, hasta/engelli/yaşlıları, emeklileri ve askerde olanları çıkardığımızda özellikle iki metropol ilde emek piyasasına aktif olarak katılmayan yok denecek kadar azdır. Kendisine uygun bir iş bulacağını düşünmediği için iş aramadığını söyleyen erkekler, İstanbul ve Ankara'da az sayıda olmasına rağmen, Urfa ve Van'da yadsınamayacak orandadır. Van'da işgücü dışındaki erkeklerin takriben üçte biri (%31,3'ü), Urfa'da ise erkeklerin beşte birine yakını (%18,8'i) kendisine uygun bir iş bulacağını düşünmediği için iş aramadığını belirtmektedir. Van'da işgücü dışındaki kadınların da %10,2'sinin de bu nedenle işgücü dışında olduğunu belirtmesi dikkat çekicidir (diğer illerde bu nedeni öne süren kadınların oranı yok denecek kadar azdır).

Tablo 19: İşgücü Dışındakilerin İşgücüne Katılmama Nedenleri

	İSTANBUL		ANKARA		URFA		VAN	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Eğitim-Öğretime devam ediyor	11,7	24,5	13,4	41,7	7,4	28,5	16,1	31,7
Emekli	0,3	2,7	1,2	11,1	0,5	0,5		2,9
Engelli veya hasta	12,9	34,4	9,9	18,8	7,2	20,3	7,2	15,0
Yaşı/65 yaş ve üstü	13,1	15,2	8,7	12,5	13,1	14,0	4,4	6,7
Askerlik	---	3,3	---	0,7	---	---	---	3,8
Müdahale alanı kısıtlı gerekçelerle - Toplam	38,0	80,1	33,2	84,8	28,2	63,3	27,7	60,1
Ev işleri ile meşgul	45,0		57,9	1,4	61,8	1,5	52,7	0,4
Ailedeki çocuklara bakıyor	8,9	0,7	3,2	---	1,7	---	3,7	---
Ailedeki bakıma muhtaç yetişkinlere bakıyor	3,1	5,3	1,5	0,7	1,2	1,0	0,7	1,3
Doğum nedeni ile	0,3	---	---	---	---	---	---	---
Diğer ailevi ve kişisel nedenler	0,6	---	0,6	1,4	0,5	3,9	0,7	3,3
Ücretsiz bakım ekonomisi nedeniyle - Toplam	57,9	6,0	63,2	3,5	68,7	6,4	57,8	5,0
Kendisine uygun bir iş	1,4	4,6	1,5	4,2	2,6	18,8	10,2	31,3

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

bulabileceğini düşünmüyor								
Çalışmaya ihtiyacı yok, istemiyor	0,6	5,3	---	2,8	1,7	6,3	0,2	0,8
Diğer	2,2	4,0	3,8	4,9	2,2	5,3	4,0	2,9

İşgücü dışındakilerden “uygun bir iş teklifi olsa, çalışmak ister miydiniz?” sorusuna olumlu yanıt verenlerin oranının düşük olması dikkat çekicidir (Şekil 17). İşgücü dışındaki kadınlarda olumlu yanıt verenlerin oranının en yüksek olduğu Ankara’da bile sadece %16,6’dır; İstanbul’da %4,7’ye kadar düşmektedir. Erkeklerin İstanbul (%13,2), Urfa (%18,9) ve Ankara’da (%18,1) ise beşte birinden azı olumlu yanıt verirken, bu oran Van’da %40’a sıçramaktadır.

Bu soruya yanıtlara, işgücü dışında kalma nedenine göre bakıldığında “iş bulacağına inancını yitirdiği için iş aramadığını” belirtenlerin iş teklifi olması durumunda çalışma istekliliklerinin genel ortalamaya göre çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu grup emek iktisadı terminolojisinde ‘ümidi kırık işsiz’ olarak adlandırılan olgu ile uyumludur. Ümidi kırık işsizler iş bulamayacağını düşündüğü için aktif iş aramayıp, iş bulsalar iş başı yapmaya hazır olanlar şeklinde tanımlanmaktadır. Van’da “iş bulacağına inancını yitirdiği için iş aramadığını” belirten erkeklerin %76’sı, kadınların %56,8’i “Kendinize uygun bir iş bulsanız işbaşı yapar mıydınız?” sorusuna olumlu yanıt vermişlerdir. İki metropolde ise erkeklerin takriben yarısı (İstanbul’da %57,1; Ankara’da %50), Urfa’da ise sadece %38’i olumlu yanıt vermiştir. Kadınlarda Ankara dışında diğer illerde özellikle de Doğu’da bu kategorideki kadınların gene takriben yarısı iş teklifi olsa bile çalışma konusunda isteksizlerdir. Yani şaşırtıcı bir biçimde işgücü dışında olup, iş aramama nedeni olarak iş bulamayacağını düşünmesini gösterenlerin pek çoğu uygun bir iş teklifi olsa bile çalışmak istemediklerini belirtmektedirler. Bu da sosyal yardımlara bağımlılık ve işgücü piyasasına girişte istekliliği azaltmasının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Öte yandan dikkat çeken başka bir bulgu da Van’da erkeklerde çalışma istekliliğinin genel olarak ve tüm kategorilerde daha yüksek olmasıdır. Burada engelli-hasta olma nedeniyle işgücü dışında kaldığını söyleyen erkeklerin bile %30,6’sı iş teklifi olsa çalışmak isteyeceklerini beyan etmesidir.

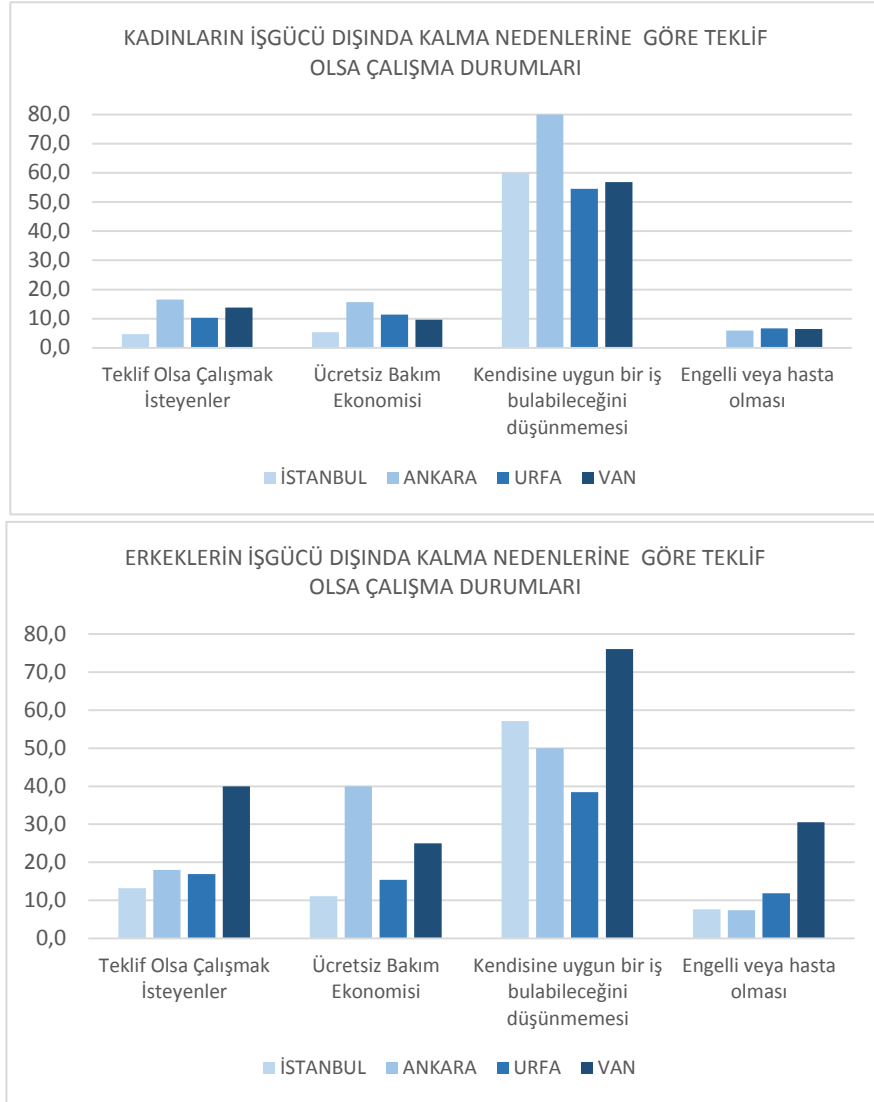
Kadınların çoğunluğu ise işgücü dışında olma nedeni olarak ev işleri ve ailede bakıma muhtaç küçük çocuk, engelli, yaşlı, hasta bakım işlerini göstermektedir (Tablo 19): İstanbul’da işgücü dışındaki kadınların %57,9’u, Ankara’da %63,2’si, Urfa’da %68,7’si, Van’da ise %57,8’i. Ev ve bakım işleriyle meşguliyet nedeniyle iş aramadığını söyleyen kadınların, uygun bir iş bulsa çalışır mıydınız soruna yanıtları büyük ölçüde olumsuzdur. Bu soruya ev ve bakım işleriyle meşgul olduğunu söyleyen kadınlardan İstanbul’da sadece %5,3’ü, Ankara’da %15,7’si, Urfa’da %11,4’ü, Van’da ise %9,7’si olumlu yanıt vermiştir. Bu kadınların önemli bir kısmının çocuk, hasta, engelli bakımı yanı sıra genel olarak evdeki yetişkin aile üyelerinin de bakımına katkı sağlayan ev işlerinden sorumlu oldukları göz önünde bulundurulursa, aslında ev içerisinde yoğun mesai yaptıkları ve bu nedenle işgücü piyasasında ikinci bir mesaiye zaman kısıtları nedeniyle sıcak bakmamaları anlaşılır bir

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

durumdur. Bu hanelerdeki kadınların önemli bir kısmı bakım aylığı (çocuk destekleri de dâhil) almaktadır. Yani kadınların önemli bir kısmı için emek piyasasına girişte istekliliği azaltan bir bileşim söz konusudur: Bir yandan evdeki bakım yükleri, öte yandan sosyal yardımlar ile kısmen de olsa maddi gereksinimleri karşılama olanağı ve alternatif seçeneklerin bulunmaması (sosyal bakım hizmetlerine erişim, işgücü piyasasında insana yaraşır iş imkânları). Bu bileşim esas çalışma çağındaki yoksul kadınlar için evde icra ettikleri bakım emeği karşılığı sosyal yardımlara bağımlılığı tek seçenek olarak sunmaktadır.

Şekil 17: İşgücü Dışında Kalma Nedenine Göre Teklif Olsa Çalışım Diyenler

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

4.4.1. Sosyal Yardım Alan Hanelerde İşgücü Dışında Çalışabilir Durumdaki Kadınlar

Sosyal yardım alan hanelerde ev ve bakım işleri nedeniyle işgücü dışında kalan kadınlar emek piyasasına entegrasyonu desteklemek için potansiyel bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira sosyal bakım hizmetlerine erişim sağlanması yoluyla kadınların emek arzı üzerindeki zaman kısıtlarını hafifletilebilir. Bu grubun demografik özelliklerine bakıldığında (Tablo 20) önemli bir kısmının esas çalışma yaşı olarak adlandırabileceğimiz 25-59 yaş aralığında olduğu görülmektedir: İstanbul'da %91,2'si, Ankara'da %87,5'i, Urfa'da %77,5'i, Van'da ise %82,8'i.

Eğitim durumu açısından istihdamda olan kadınlara göre eğitim seviyeleri belirgin şekilde daha düşüktür. İstanbul'dakilerin %33,2'si okur-yazar, okur-yazar değil ya da bir okul bitirmemiştir; %52'si ilkokul mezunu, %9,1'i ilköğretim ya da ortaokul mezunu, %5,7'si lise veya üstü eğitimlidir. Ankara'dakilerin %12,5'i okur-yazar, okur-yazar değil ya da bir okul bitirmemiştir; %55,2'si ilkokul mezunu, %22,9'u ilköğretim ya da ortaokul mezunu, %9,4'ü ise lise (veya az sayıda yüksekokul) mezunudur. Urfa ve Van'da okuma-yazma bilmeyen veya bir okul mezunu olmayanların oranı çarpıcı şekilde çok daha yüksektir (%51,9 ve %63). Urfa'dakilerin %30'u ilkokul mezunu, %9,5'i ilköğretim ya da ortaokul mezunu, %8,6'sı ise lise veya üstü eğitim sahibidir. Van'da ise bu oranlar sırasıyla %21,5 (ilkokul), %9,7 (ilköğretim-ortaokul) ve %5,6'dır (lise veya üstü).

Ev ve bakım işleri nedeniyle işgücü dışında kalan kadınların geçmiş iş deneyimi açısından İstanbul diğer illerden farklılaşmaktadır. İstanbul'da bu gruptaki kadınların dörtte birinin geçmiş iş deneyimi bulunmaktadır. Ankara'da ise bu gruptaki kadınların sadece %4'ünün, Urfa'da %8'inin, Van'da %2'sinin geçmiş iş deneyimi vardır. İstanbul'da geçmiş iş deneyimi olan kadınların takriben üçte ikisi (%64'ü) evlilik, doğum, evde bakıma muhtaç hasta/engelli/yaşlı olması nedeniyle işlerinden ayrıldıklarını belirtmektedirler. Geçmiş iş deneyimi olanların %80'i kayıt dışı bir işte çalışırken, %63'ü ücretli, %23'ü yevmiyeli bir işte çalıştıklarını belirtmektedir.

Tablo 20: Ev ve Bakım İşleriyle Meşguliyet Nedeniyle İşgücü Dışındaki Kadınların Demografik Profili

	İSTANBUL	ANKARA	URFA	VAN
Yaş Grupları				
Yaş 15-19	1,5	3,3	10,3	4,1
Yaş 20-24	3,4	4,2	8,9	9,8
Toplam genç %	4,9	7,5	19,2	13,9
Yaş 25-39	50,0	58,6	48,0	50,6
Yaş 40-59	41,2	28,9	29,5	32,2
Toplam esas çalışma yaşındaki %	91,2	87,5	77,5	82,8

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Yaş 60-64	2,5	2,3	1,5	1,2
Yaş 65+	1,5	2,8	1,9	2,0
Medeni Durumu				
Hiç Evlenmemiş	6,9	5,6	18,5	11,4
Evli	75,5	80,0	70,9	80,4
Boşanmış /Dul/Ayrı	17,6	14,4	10,7	8,2
Eğitim Durumu				
Okur Yazar değil	24,6	11,5	47,6	57,4
Okur-yazar olup bir okul bitirmedi	8,6	1,0	4,3	5,6
İlkokul	52,0	55,2	30,0	21,5
Ortaokul ve İlköğretim	9,1	22,9	9,5	9,7
Lise ve dengi	5,1	7,8	7,6	4,1
Yüksekokul ve Üniversite	0,6	1,6	1,0	1,5

4.4.2. Sosyal Yardım Alan Hanelerde Bakıma Muhtaç Olanlar

Ev ve bakım işleri nedeniyle işgücü dışında olduğunu söyleyen kadınların yüksek sayısı ve uygun bir iş olsa çalışır mıydınız sorusuna büyük ölçüde olumsuz yanıt verdikleri göz önünde bulundurulduğunda, sosyal yardım alan hanelerde bakıma muhtaç aile bireylerinin ne ölçüde bulunduğu konusu önem kazanmaktadır. Nitekim önceki bölümde GYKA verileri incelemesinde yoksul hanelerin yoksul olmayan hanelere kıyasla belirgin bir özelliği olarak dikkat çeken çocuk sayısına değinmiştik. Şekil 16 illere göre sosyal yardım alan hanelerde çocukların yanı sıra engelli ve hasta aile bireylerinin bulunmasına ilişkin verileri göstermektedir.

Tüm illerde hanelerin en az üçte birinden fazlasında 6 yaş altı çocuk, en az üçte ikisinde ise 15 yaş altı çocuk bulunduğu gözlemlenmektedir. İstanbul'da hanelerin %41,6'sında 6 yaş altı çocuk, %61,4'ünde 6-14 yaş arası çocuk bulunmaktadır. Ankara'da 6 yaş altı çocuk olan hanelerin oranı İstanbul'a kıyasla biraz daha düşükken (%35,3), 6-14 yaş arası çocuklu olan hanelerin oranı benzerdir (%63,9). Urfa ve Van'da ise metropole göre bu oranlar çok daha yüksektir: Urfa'da hanelerin %49,6'sında 6 yaş altı çocuk, %69,1'inde 6-14 yaş arası çocuk bulunmaktadır. Van'da ise bu oranlar sırasıyla %56 ve %73,8'e kadar çıkmaktadır.

Sosyal yardım alan hanelerde de üç ve daha çok çocuklu olan hanelerin Şekil 17'de gösterilmektedir. İstanbul ve Ankara'da sosyal yardım alan hanelerin takriben dörtte birinde (%24,2 ve %23), Urfa ve Van'da sosyal yardım alan hanelerin ise yarısına yakınında (%42 ve %46,7) üç veya daha fazla çocuk yaşamaktadır.

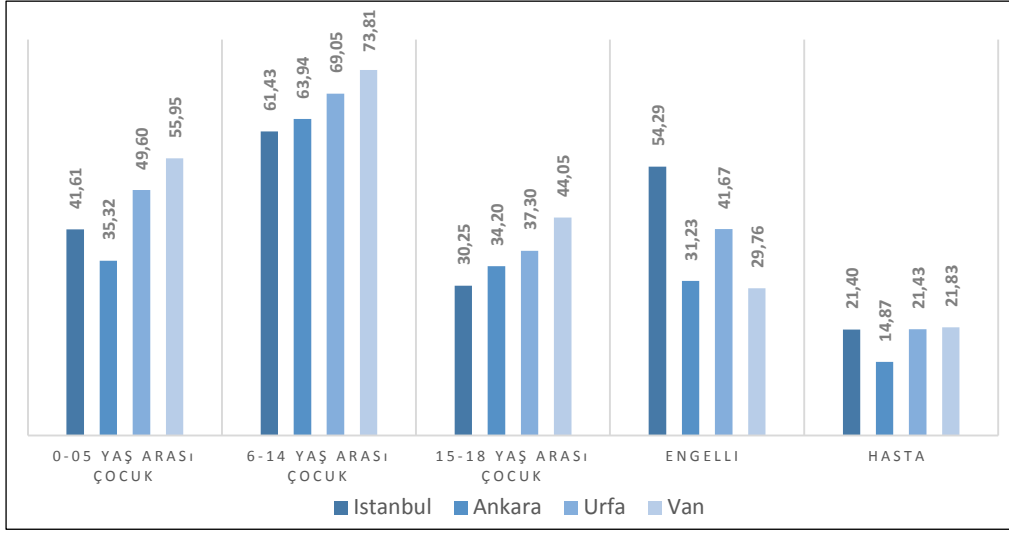
Engelli olan sosyal yardım faydalanıcısı hanelerin oranı %54,3 ile İstanbul'da en yüksektir (Şekil 16). Bunu sırasıyla Urfa (%41,7), Ankara (%31,2) ve Van (%29,8) izlemektedir. Sosyal yardım faydalanıcısı hanelerde bakıma muhtaç hasta bulunanların oranı İstanbul, Urfa ve Van'da %21-22, Ankara'da ise %15'tir. Sonuç olarak sosyal yardım alan hanelerin

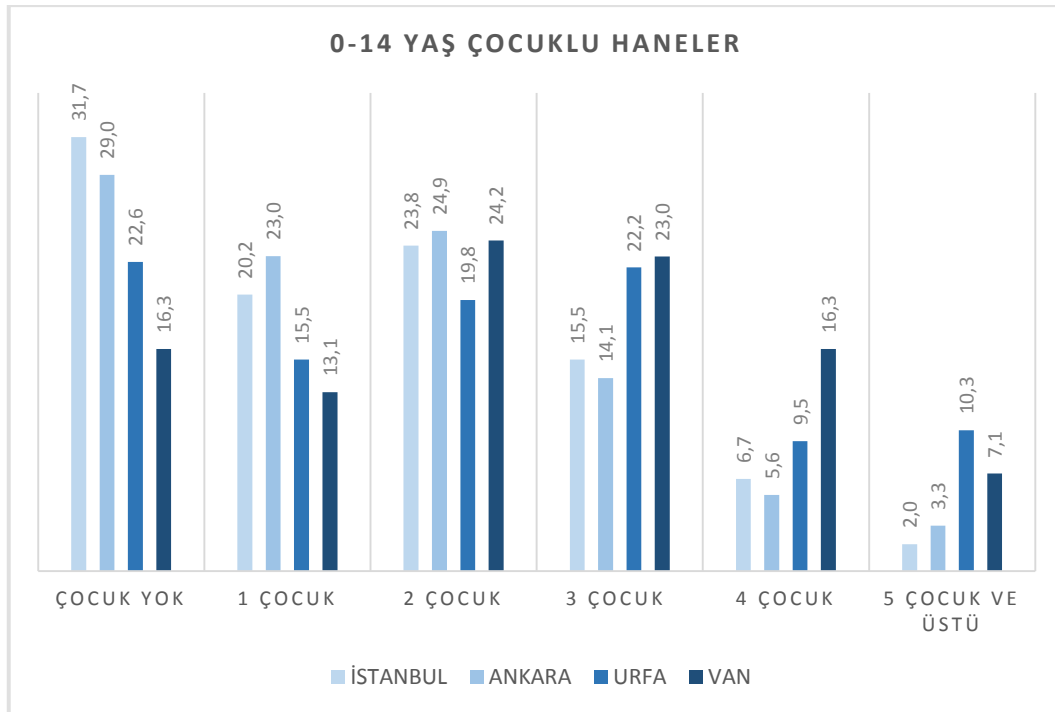
Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

neredeyse tamamında yoğun bakım gerektiren en az bir çocuk, engelli ya da hasta bulunduğu gözlemlenmektedir.

Şekil 16: Hanelerde Bakıma Bağımlı Bireyler

Şekil 17: Çocuk Sayısına Göre Haneler

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

5. Sonuç ve Politika Çıkarımları

5.1. Saha Araştırmasında Öne Çıkan Bulgular

Gerek GYKA gerekse sosyal yardım alan hanelerle yapılan saha araştırmasının verilerine dayalı olarak yapılan analizlerin yoksul-sosyal yardım faydalanıcısı hanelerin emek piyasası ile bağlantısına ilişkin bulguları, çalışan yoksullar, işsizler ve işgücü dışındakiler olmak üzere üç hedef grup çerçevesinde özetlenebilir.

- **Çok yüksek eğitimsizlik (özellikle kadınlarda); zorunlu eğitimin işleyişinde yetersizlikler**

Her şeyden önce bu bağlantının önemli bir belirleyeni beklendiği üzere eğitim düzeyidir. Sosyal yardım alan yoksul hanelerde eğitim düzeyi aşırı derecede düşüktür: Metropolde özellikle kadınlarda, ayrıca Doğu illerinde gerek kadın gerekse erkeklerde (ancak kadınlarda daha da yüksek oranlarda) okumaz-yazmazlık veya bir okul mezunu olmama yaygındır. İstihdamda olanların eğitim düzeyi ilköğretim ya da kısmen kadınlarda ilköğretim/orta okul ağırlıklıdır. Bu kendi içinde düşük olmasına rağmen, işgücü dışında kalanlarla karşılaştırıldığında, en düşük düzeyde bir okul mezunu olmanın bile işgücü piyasasına girişte fark yarattığı gözlemlenmektedir. 2000’li yıllarda kademeli olarak 8- ve 12-yıllık zorunlu eğitime geçişle birlikte önemli bir dönüşüm olacağı öngörülebilir. Ancak saha araştırmasının sonuçları, daha genç gruplarda eğitim düzeyinde yadsınamayacak bir artışa rağmen bunun zorunlu eğitimin öngördüğü seviyeye ulaşmaktan uzak kaldığına işaret etmektedir. Zorunlu eğitime tabi olan bu genç gruplarda da çoğunluğun ilköğretim ve altı eğitim düzeyinde eğitime sahip olduğu gözlemlenmektedir.

- **Sosyal yardım alan hanelerin yarısına yakınında istihdam edilen hanehalkı üyesi var; istihdamdakilerin ezici çoğunluğu erkekler**

İllere göre farklılık göstermekle birlikte sosyal yardımlardan faydalanan yadsınamayacak sayıda yoksul hanede istihdamda olan hanehalkı üyeleri bulunmaktadır. Bir diğer ifade ile çalışan yoksulluğu güçlü bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum özellikle sosyal yardım alan hanelerin üçte ikisinden fazlasında (%67,5) istihdamda olan en az bir kişinin bulunduğu İstanbul’da dikkat çekmektedir. Diğer üç ilde sosyal yardım faydalanıcısı hanelerin %40’ında istihdamda olan en az bir üye bulunmaktadır. İstihdamdakilerin ezici çoğunluğu erkeklerdir. Tek (erkek) çalışanlı, ayrıca bağımlılık oranları yüksek (çok çocuklu ve bakıma muhtaç hasta ve engelli bireylerin bulunduğu) hane yapısı baskındır.

- **Olumsuz çalışma koşulları ve tek erkek kazananlı hane yapısı çalışan yoksulluğunun belirleyenleri**

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Sosyal yardım alan hanelerde istihdam edilen bireylerin çoğunluğu, GYKA verilerinde de gözlemlendiğimiz üzere, nitelik gerektirmeyen işlerde ve büyük ölçüde olumsuz çalışma koşullarında istihdam edilmektedirler. İşteki statü (ücretli, yevmiyeli, kendi hesabına, ücretsiz aile işçisi olarak çalışma) iller arasında farklılık gösterse de, tüm illerde kayıtsız çalışma, asgari ücret altında çalışma ve uzun mesai saatleri (55 saat üstü) yaygındır. Bu olumsuz çalışma koşulları özellikle iki doğu ilinde istihdamdakilerin neredeyse tamamı için geçerlidir. Bu illerde çalışan yoksulluğunu, bir yandan emek piyasasındaki olumsuz koşullar, öte yandan yukarıda değindiğimiz yüksek bağımlılık oranı (tek erkek çalışanlı çok çocuklu hane yapısı) ile açıklamak mümkündür.

Bununla birlikte, iki metropolde sosyal yardım alan hanelerdeki erkek istihdamının takriben yarısının kayıtlı ve asgari ücretle veya üstünde gelir karşılığı olmasına rağmen, hanelerin sosyal yardımlara ihtiyaç duyması dikkat çekicidir. Bu da olumsuz çalışma koşullarının ötesinde, çalışan yoksulluğunu belirleyici iki unsura işaret etmektedir: Asgari ücret seviyesi (hatta biraz daha üzerindeki bir emek geliri bile), bir yandan metropollerdeki yüksek fiyat düzeyi, öte yandan tek erkek çalışanlı, kadının ücretli bir işte çalışmadığı, yüksek bağımlılık oranı olan hane yapısı ile başa çıkamamaktadır.

- **Çok yüksek işsizlik ve aktif işgücü piyasası programları ile zayıf koordinasyon**

İkinci önemli sonucumuz hem GYKA verileri hem de sosyal yardım alan hanelerle saha çalışması temelinde gözlemlendiğimiz çok yüksek işsizlik olgusudur. Tüm illerde sosyal yardım faydalanıcısı hanelerdeki yetişkin erkeklerin en az yarısı işgücüne katılmaktadır. Öte yandan işgücüne katılan erkeklerin Türkiye genelinin çok üstünde bir işsizlikle karşı karşıya oldukları dikkati çekmektedir. Bu durum, özellikle %40-44 bandındaki erkek işsizlik oranı ile Ankara ve Urfa'da ve %58 işsizlik oranı ile Van'da çarpıcıdır. Kadınların işgücüne katılım oranları çok düşük olmasına rağmen işsizlik oranları erkeklerinkinden yüksektir. İşsizlerin önemli kısmında uzun dönemli (1 yıldan uzun), kronik işsizlik görülmektedir. Bir diğer dikkat çekici unsur da, İŞKUR aracılığı ile iş aradığını veya herhangi bir mesleki eğitim programına katıldığını söyleyen işsizlerin oranlarının son derece düşük olmasıdır. Özellikle de 2010'dan bu yana ASPB ve ÇSGB arasında imzalanan muhtelif işbirliği protokollerine rağmen politika belgelerinde yer alan sistemin etkin işlemediğine işaret etmektedir.

- **Doğu'da işsizlik nedeni olarak ekonominin yeterli iş yaratamaması**

Öte yandan özellikle iki Doğu ilinde çarpıcı diğer bir bulgu da, İŞKUR aracılığı ile nispeten daha yüksek iş arama oranları gözlemlenmesine rağmen, iş bulamama nedenleri arasında 'vasıfsızlık' ya da 'istediği gibi bir iş bulamamaktan' çok, 'yaşadığı yerde yetersiz iş imkânlarının' ön plana çıkmasıdır. Ekonomik yatırımların yeterli istihdam yaratması, bu dezavantajlı bölgeler açısından özellikle önem taşımaktadır. Bu çerçevede kamu yatırımlarının istihdam yaratma kapasitesi açısından değerlendirilmesi, ayrıca kamu yararına çalışma programları gibi bölgeye özel uygulamalar göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

- **Metropolde işsizlik nedeni olarak olumsuz çalışma koşulları ve sosyal yardımlara bağımlılık**

İki metropoldeki işsizlerin, özellikle de erkeklerin, çoğunluğunun temel iş bulamama nedeni olarak “dilediği gibi bir iş bulamamayı” göstermesi hem bulabildikleri tiplerdeki işlerin olumsuz çalışma koşullarının, hem de sosyal yardımlara bağımlılığın bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

- **İşgücü dışında kalanların ezici çoğunluğu ev işleriyle meşgul kadınlar**

Sosyal yardım alan hanelerde işgücü dışında kalan ancak çalışabilecek durumda olan (yani eğitim öğrenime devam, sağlık-yaş gibi bir engeli bulunmayan) kitlenin ezici çoğunluğu ev işleri ve bakım işlerini üstlenen kadınlardır. Bunların çoğunluğu esas çalışma yaşında (25-49 yaş) ve önemli bir kısmı da en az ilkokul mezunudur. Öte yandan hanelerin %45’inde 6 yaş altı en az bir çocuk, %75’inde 15 yaş altı çocuk bulunması; yarıya yakınında bakıma muhtaç engelli, beşte birinde bakıma muhtaç hasta bulunması kadınlar için önemli bir emek arz kısıtını beraberinde getirmektedir.

- **Uygun iş teklifi olsa da çalışmak istemeyenler: Sosyal yardımlara bağımlılık**

Nitekim uygun iş olsa çalışır mıydınız sorusuna çoğu olumsuz yanıt vermektedir. Sonuçta yoksul kadınlar için tam zamanlı ev içi ücretsiz bakım işlerinde çalışırken, öte yandan maddi gereksinimlerini koşullu nakit transferleri ile karşıladıkları, yoksulluk sınırının civarında, belki biraz üstünde ancak sosyal dışlanmanın önlenemediği, sosyal yardımlara bağımlı bir yaşam tek seçenek olarak baskın çıkmaktadır.

“Uygun bir iş teklifi olsa çalışır mıydınız?” sorusuna işgücü dışında olup, iş aramama nedeni olarak “kendine uygun iş bulacağını düşünmediğini” belirten erkeklerin de önemli kısmının olumsuz yanıt vermesi gene sosyal yardımlara bağımlılığın başka bir göstergesidir.

5.2. Politika Önerileri

Yoksulluk ve sosyal yardımlar üzerine yakın dönem politika belgelerine ilişkin yukarıda yapılan gözden geçirme, sosyal yardımların istihdam bağlantısının güçlendirilmesine yönelik hedeflerin son yıllarda pek çok belgede açık şekilde yer aldığını göstermektedir. 10. Kalkınma Planı, 65. Hükümet Programı, ASPB 2016 Stratejik Planı, Ulusal İstihdam Stratejisi, vb. pek çok belgede sosyal yardımların istihdamla bağlantısının kurulması gerekliliği açık olarak belirtilmektedir. Sonuçta bu çerçevede oluşturulacak programlar için siyasi irade açısından önemli altyapı mevcuttur ve bu da somut uygulamalarda daha hızlı yol alınmasını kolaylaştırıcı bir unsurdur. Bu raporda özetlenen araştırma bulgularından yola çıkarak, sosyal yardımların istihdam bağlantısının güçlendirilmesine yönelik politika müdahale alanları ve önerileri aşağıdaki gibidir:

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

5.2.1. İşsizlere, Ümidi Kırık İşsizlere ve İşgücü dışındaki Kadınlara Yönelik Aktif İşgücü Politikaları

Raporun ikinci bölümünde açıklandığı üzere 2010’lu yıllarda ASPB ve ÇSGB arasında imzalanan çeşitli koordinasyon ve işbirliği protokolleri, sosyal yardım–istihdam ilişkisinin güçlendirilmesine yönelik aktif işgücü piyasası politikalarının uygulanmasını öngörmektedir. Bu çerçevede sosyal yardım alan hanelerde ‘çalışabilecek durumdaki kişilerin’ saptanması, bunların İŞKUR’a yönlendirilerek kayıt altına alınması, meslek danışmanlığından faydalanmaları ve mesleki eğitim kurslarına katılımlarının teşvik edilerek iş arama süreçlerinin desteklenmesi öngörülmektedir. Ancak bu araştırma projesi çerçevesinde elde edilen bulgular, politika belgelerinde öngörülen koordineli çalışmaların uygulamada yeterli olmadığına işaret etmektedir.

5.2.1.1.ASPB ve İŞKUR Arasındaki Koordinasyonun Etkinleştirilmesi

Sosyal yardım alan hanelerdeki çalışabilir durumdaki kişilerin saptanarak, İŞKUR tarafından yürütülen aktif işgücü piyasası program ve hizmetlerine yönlendirilmesi ASPB ve ÇSGB’nin yetki alanları içerisinde olan ve dolayısı ile görece kolaylıkla koordine edilebilecek önemli bir müdahale alanıdır. Protokollerde öngörülen koordinasyonun ne derecede gerçekleştiği araştırılmalı, bu koordinasyonun güçlendirilmesi ve daha etkin hale getirilmesi için bir eylem planı çıkarılmalıdır.

Buna yönelik olarak kurumlar arası koordinasyonun nasıl işlediği, karşılaşılan sorunların neler olduğu ve sosyal yardım alan hanelerde istihdamın artması ve yardımlara gereksinimin azaltılması açısından aktif işgücü programlarının ne derecede etkin olduğunun saptanmasına yönelik bir ön çalışmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Bu iki aşamada gerçekleştirilebilir. Öncelikle, ASPB Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi ve İŞKUR kayıtları kullanılarak, sosyal yardım alan hanelerde “çalışabilir” olarak saptanan kişilerin kimler olduğu, İŞKUR’a kayıt, meslek danışmanlığından faydalanma, meslek eğitimlerine (ve/veya İGP ve benzeri programlara) katılımları ve varsa hali hazırdaki istihdam durumları nicel istatistikler ile ortaya konulmalıdır. İkinci aşamada, birkaç pilot bölge belirlenerek, buralarda ASPB/SYDV sosyal yardım elemanları, İŞKUR meslek danışmanları ve faydalanıcı haneler ile yapılacak konsültasyonlar aracılığı ile sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin bir çalışma yapılmalıdır. İki kurum arasında koordinasyon açısından meslek elemanlarının deneyimleri, ayrıca faydalanıcı hanelerde çalışabilir durumdaki kişilerin İŞKUR hizmetlerine ilişkin deneyimleri araştırılarak, nasıl daha etkin hale getirilebileceğine dair bir yol haritası geliştirilmelidir.

Bu çerçevede bazı politika araçları olarak öneriler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- İki kurum çalışanlarına yönelik, bir oryantasyon ve eğitim programının geliştirilmesi,

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

- Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemine İŞKUR'a ilişkin kayıtların eklenmesi, böylece izlemeye ve denetlemeye olanak sağlayacak şekilde bir veri tabanının geliştirilmesi;
- Öncelikli hedef gruplar olarak yardım alan hanelerde, işgücüne entegrasyonu nispeten daha kolay olma potansiyeli taşıyan lise mezunları ve geçmiş çalışma deneyimi olan bireylerin belirlenmesi ve istihdam garantili kurslarla işe yerleştirilmesi; kurs istihdam garantisinin bitmesini takiben çalışma hayatları takip edilerek müdahalenin ne derece etkin olduğu izlenmesi ve değerlendirilmesi.

5.2.1.2. Aktif İşgücü Piyasası Politikalarının Hedefi Olan “Çalışabilir Durumda Kişiler” Tanımının, Ev İşleriyle Meşgul Olan Kadınları da Kapsayacak Şekilde Düzenlenmesi

2014 ve 2015 tarihli Sosyal Yardım-İstihdam Bağlantısının Etkinleştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslara Dair Genelgede²² sosyal yardım alan hanelerde 18-45 yaş arası engelli aylığı almayan kişilerden görüşme sonucu çalışabilir nitelikte olduğuna karar verilen kişilerin İŞKUR'a yönlendirilmesi öngörülmektedir. Ancak kişinin hanesinde bulunan yaşlı, engelli, çocuk vb. bakıma ihtiyacı olan kişi/kişiler için kendisi dışında bakabilecek bir bireyin bulunmaması şeklindeki bir koşulun “çalışabilir durumda olmanın” ölçütü olarak tanımlanması kadınların ezici çoğunluğunu tanım gereği kapsam dışında bırakmaktadır.

Çalışabilecek durumda olmaya ilişkin ölçütlerin ev ve bakım yükümlülükleri nedeniyle işgücüne katılamayan esas çalışma yaşındaki kadınları içerecek şekilde yeniden düzenlenmesi önem taşımaktadır. Kadınların aktif işgücü piyasası programlarına katılabilmeleri için hanelerin sosyal bakım hizmetlerine (çocuk kreşleri, gündüzlü yaşlı ve engelli merkezleri, evde bakım için profesyonel hizmetleri, vb.) erişiminin desteklenmesi büyük önem taşımaktadır. Raporun ikinci bölümünde de yer aldığı üzere, kadınların sosyal dışlanmasını engellemek üzere sosyal bakım hizmetlerine erişimin gerekliliği, ASPB Strateji Belgesi, Ulusal İstihdam Stratejisi, 10. Kalkınma Planı gibi pek çok ulusal politika belgesinde zaten yer almaktadır. Araştırma bulguları da sosyal yardım alan hanelerdeki bakım yükünü açıkça ortaya koymuştur. Sosyal bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması, kaliteli ve erişilebilir hizmetler olarak yoksul hanelerde ikamet eden çocuk, engelli, yaşlı ve hastalara sunulması, kadınların zaman kısıtlarını rahatlatacak, sadece ev içerisinde değil işgücü piyasasında da “çalışabilir” duruma gelmelerini ve İŞKUR'un aktif işgücü piyasası programlarına katılımlarını olanaklı kılacaktır. Bu konu bir sonraki bölümde (5.2.2) daha ayrıntılı ele alınmaktadır.

²² ASPB SYGM, Sosyal Yardım-İstihdam Bağlantısının Etkinleştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar, 14.4.2014 tarihli Genelge

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

5.2.1.3. Toplum Yararına Çalışma Programları

ASPB'nin ÇSGB ile koordinasyon içinde kullanabileceği önemli bir politika aracı toplum yararına çalışma programları ya da daha genel adıyla istihdam garanti programlarıdır. Bu programlara ilişkin raporun ikinci bölümünde ter alan değerlendirme hem kısa dönemli işsizlikle mücadele, hem de işgücü piyasası vasıfları körelmiş uzun dönemli işsizler ve işgücü dışındakilerin işgücü deneyimi kazanma, iş başında öğrenme ve vasıflarının geliştirilmesi için önemli bir politika aracı teşkil ettiğine dikkat çekmişti.

Araştırma bulguları özellikle az gelişmiş bölgelerde (iki Doğu ilinde) yetersiz istihdam olanaklarının önemli bir etkisine işaret etmektedir. Bu iki ilde yetersiz istihdam olanakları sonucu uzun dönemli işsizlik ve ümidi kırık işsizlik gözlemlenmektedir. Ayrıca düşük eğitim ve vasıfsızlık da bu bölgelerde önemli bir sorundur. Toplum yararına çalışma programları özellikle dezavantajlı bölgelerde sosyal yardımlar ile istihdam arasındaki bağlantıyı güçlendirici için iyi bir politika aracı olarak değerlendirilmelidir. Böylece gelir desteği sosyal yardımlar yerine toplum yararına çalışma programları aracılığı ile ücret olarak verilecektir. Bu şekilde faydalanıcı hanelerde çalışabilir durumdaki bireylerin iş başında eğitimi, deneyim kazanması, vasıflarının gelişmesi ve zaman içerisinde işgücü piyasasında bir iş bulma olanaklarının desteklenmesi sağlanacaktır.

İstihdam alanları olarak genelde öngörülen çevre düzenlemesi ve fiziksel altyapı çalışmaları yanı sıra yaşlılar, engelliler ve çocuklar için sosyal bakım hizmetlerinde istihdam sağlayan programlar da öncelikli olarak ele alınmalıdır. Böylece hem çalışabilir durumdaki kişiler için istihdam talebi yaratılacak, hem de kadınların aktif işgücü programlarına katılımı önünde engel teşkil eden zaman kısıtları hafifletilmiş olacaktır. Bu çerçevede Makedonya ve Yunanistan gibi komşu ülkelerde yakın zamanda uygulamaya konulan (ve bu raporun ikinci bölümünde bahsedilen) örnekler yerinde ziyaretler ile incelenebilir. Makedonya örneğinde olduğu gibi İŞKUR tarafından sosyal bakım hizmetlerine ilişkin iş garantili meslek eğitim kursları açılarak, özellikle ilköğretim ve lise mezunu kadın ve erkeklerin yardımcı meslek elemanı olarak yetiştirilmeleri sağlanabilir.

5.2.2. Sosyal Yardım Alan Hanelerde Ev İşleri Ve Bakım Sorumlulukları Nedeniyle İşgücü Dışında Kalan Kadınların İşgücü Piyasasına Entegrasyonunun Desteklenmesi

Araştırma sonuçları 10. Kalkınma Planı'nda yer alan "Sosyal yardım-istihdam bağlantısı güçlendirilerek yoksul kesimin istihdam edilebilirliğinin artırılması ve üretken duruma geçirilmesine yönelik programlar" için en kalabalık grubun tam zamanlı ev, aile, bakım işleriyle meşgul kadınlar olduğunu ortaya koymaktadır. Zira erkeklerin önemli bir kısmı

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

zaten istihdam edilmektedir; eğer edilmiyorlarsa öğrenimine devam etmek, engelli-hasta olmak gibi müdahale alanı bulunmayan nedenlerle istihdam dışındadırlar.

Bu çerçevede sosyal yardım – istihdam ilişkisini güçlendirmenin önemli bir mekanizması yoksul hanelerde yaygın olarak gözlemlenen tek erkek çalışanlı yapının karı-koca çifte çalışanlı yapıya dönüştürülmesi olarak ifade edilebilir. Araştırma bulgularında özellikle metropole ilişkin dikkat çeken bir nokta sosyal yardım alan hanelerde erkeklerin istihdam oranının oldukça yüksek olması, ancak erkeğin kayıtlı ve asgari ücretli çalışmasının bile çalışan yoksulluğunu engellemekte yetersiz kalmasıdır. Kadınların işgücü piyasasına katılımlarının desteklenmesi, çifte kazananlı haneleri olanaklı kılacak ve çalışan yoksulluğunu azaltmaya da olanak sağlayacaktır.²³

5.2.2.1. Sosyal Yardım Alan Hanelerin Kaliteli Sosyal Bakım Hizmetlerine Erişimi

Araştırma sonuçları sosyal yardım alan hanelerdeki bakım yükünün çok yüksek olduğunu, ancak bu hanelerin sosyal bakım hizmetlerine ulaşım ve kullanımın yok denecek kadar kısıtlı olduğunu, bakım işlerinin tamamının kadın aile üyeleri tarafından üstlenildiğini ve bunun da kadınlar tarafından temel işgücü piyasasına girmeme nedeni olarak gösterildiğini ortaya koymaktaydı. Bu çerçevede “engelli ve hasta bakımı için aylık” olarak adlandırılan sosyal yardımlar olumlu ve olumsuz etkileri bir arada getirmektedir. Evde bakım aylığı bakım yükümlülüğü yüksek olan hanelerde maddi gereksinimlere katkı sağlamakta ve gelir yoksulluğunu azaltmaktadır; ayrıca aylığın doğrudan bakımı yapan kadının hesabına ödenmesi ve kadının kontrolünde bir gelir sağlanması yoluyla güçlenmesini destekleme potansiyeline sahiptir. Ancak öte yandan kadınların aktif işgücü piyasası programlarına ve istihdama katılım yönünde istekliliğini azaltma ve sosyal dışlanmayı beraberinde getirme riski taşımaktadır. Nitekim bakım işleri nedeniyle işgücü dışında olduğunu belirten (ve bakım aylığı alan) kadınların ezici çoğunluğu, ‘uygun bir iş teklifi olsa çalışır mıydınız?’ sorusuna olumsuz yanıt vermişlerdir. Yani bakım aylığına dayalı sosyal yardımların, gelir yoksulluğunu azaltıcı, ancak sosyal dışlanmayı destekleyici bir işlev gördükleri söylenebilir.

Sosyal dışlanmanın ötesinde, bakım aylığına dayalı sosyal yardımlar iki açıdan – kadınlar açısından ve kamu bütçesi açısından – önemli sürdürülebilirlik riskleri taşımaktadır. Bakılan hastanın vefatı durumunda bu gelir kaynağı kesilmektedir. Aynı durum çocuk yardımları için de geçerlidir; çocukların büyümesi ile alınan çocuk aylıkları kesilmektedir. Bakım

²³ Nitekim Raporun ikinci bölümünde yazın taramasında değinildiği üzere Türkiye’de hanehalkı anketleri mikro verileri ile yapılan araştırmalar, sadece erkeğin gelir elde ettiği tek erkek kazananlı hanelerin yoksulluk riskinin, bu riski belirleyen eğitim, yaş, yaşanan bölge, hanedeki çocuk sayısı, vb. faktörleri kontrol ettikten sonra, karı-koca her iki yetişkinin de işgücüne katıldığı çifte-kazananlı hanelere göre iki kat daha fazla olduğunu göstermektedir (İlkaracan ve Değirmenci2013). Dünya Bankası (2009) da benzer şekilde Türkiye’de çocuklu hanelerde annenin istihdam edilmesinin çocuk yoksulluk riskini azalttığını bulgulamaktadır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

yükümlülüklerini yerine getirdikleri sürece bakıma muhtaç hane halkı bireyleri (çocuklar, hastalar-yaşlılar-engelliler) üzerinden nakit transferlerine erişimi olan ve buna dayalı olarak işgücü dışında kalmayı tercih eden kadınlar, bakıma muhtaç hane halkı bireylerinin evden ayrılması (çocuklar) ya da vefatı (hasta yaşlılar) durumunda muhtaç durumda kalmakta ve sosyal yardımlara bağımlılıkları sürekli hale gelmektedir. Yani bakım aylığı yaşam döngüsü içerisinde sürdürülebilir bir temelde kadınları gelir yoksulluğunun dışında tutma hedefini sağlayamamaktadır. Ayrıca kadınların işgücü piyasasına entegrasyonunu zayıflatmak yoluyla, yaşamları boyunca sosyal yardım desteğine muhtaç kadın sayısını arttırarak, kamu bütçesi üzerinde önemli ve artan bir yük yaratma riski taşımaktadır.

Sosyal yardım alan hanelerde kadınların hane içi bakım yükümlülüklerinin kısmen sosyal bakım hizmetlerine kaydırılması yoluyla işgücü piyasasına katılımlarının desteklenmesi, kadınların hem gelir yoksulluğunu azaltacak, eğitim, işgücü piyasası ve diğer toplumsal yaşam alanlarına katılımlarını destekleyerek sosyal dışlanmalarını engelleyecek, ayrıca yaşam döngüsü içerisinde sürdürülebilir şekilde güçlenmelerini sağlayacaktır. Öte yandan hem kamu bütçesi üzerindeki sosyal yardım yükünü hafifletme hem de kadınların işgücü piyasasındaki üretici rollerini destekleme yoluyla ekonomik gelişme ve büyümeyi tetikleyecektir.

Bu proje kapsamında hazırlanan ve saha araştırmasının nitel bulgularını değerlendiren raporlar, sosyal bakım hizmetlerine ulaşımın yoksul haneler açısından başka önemli bir çıktısının, hizmetlerin yaralanıcısı olan çocuk, engelli, yaşlı ve hastalar açısından da yaşam kalitesini artırma potansiyeli taşıdığına işaret etmekteydi. Özellikle yoksul hanelerdeki çocuklar açısından kaliteli kreş ve okul öncesi eğitim olanaklarına erişim, zorunlu eğitim dönemine ve daha sonra işgücü piyasasında başarılarını arttırarak, yoksulluk döngüsünü kırmak için de bir araç olacaktır.²⁴

Bu araştırmanın çerçevesi içerisinde yer almamasına rağmen, sosyal bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılmasının diğer önemli bir ekonomik sonucu ve yoksulluk etkisi, yeni istihdam olanaklarının yaratılması üzerinden sağlanabilir. Emek yoğun bir sektör olan sosyal bakım hizmetlerine yapılacak kamu yatırımlarının istihdam yaratma potansiyeli pek çok diğer sektöre göre daha yüksektir. Raporun ikinci bölümünde yazın taramasına dayalı arka planda sosyal bakım hizmetleri sektörünün istihdam yaratma ve yoksulluğu azaltma etkisi üzerine yapılan uygulamalı çalışmalardan bahsedilmişti. Türkiye için yapılan bir politika simülasyon çalışması sosyal bakım hizmetleri sektörüne (başta çocuk yuvaları ve anaokulları olmak üzere, yaşlı, engelli ve hasta bakım hizmetleri sektörlerine) yapılacak kamu yatırımlarının yoksulluğu azaltmada önemli bir rol oynayabileceğini bulgulamaktadır (İlkkaracan vd. 2015). Türkiye’de çocukların kreş ve anaokuluna devam oranlarının OECD ortalamasını

²⁴ ABD ‘de işgücü iktisadı üzerine uzman olan James Heckman ve arkadaşları tarafından erken çocukluk dönemi bakım ve okul öncesi eğitim programlarına ilişkin yapılan çalışmalar, erken çocukluk döneminde sağlanan erişimin yetişkinlik döneminde işgücü piyasası kazancını önemli ölçüde arttırdığını ortaya koymaktadır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

yakalayacak şekilde kamu harcamalarında sosyal bakım hizmetleri sektörüne yönelik bir artış öngören bu simülasyon ile şu sonuçlar elde edilmiştir: Çocuk bakımı ve okul öncesi eğitim sektöründe ve geri bağlar aracılığı ile ilgili diğer sektörlerde 720 bin iş yaratılacaktır. Bu işlerin %90'ına yakınının sosyal güvenceli ve süresiz işlerdir, %75'inde kadınlar istihdam edilecektir. Kreşlerde ve anaokullarında açılacak yerlerin öncelikli olarak yoksul hanelerdeki çocuklar için ayrılması ve ortaya çıkacak iş olanaklarında ise becerilerine göre yoksul hanelerdeki çalışabilir durumdaki kadınların istihdam edilmesi ile göreceli yoksulluk oranında en az 1.5 yüzde puanlık bir düşüş sağlanacaktır. Ayrıca çocuklarını gündüz kreş ve anaokullarına yollama olanağı bulan annelerin eğitimlerine geri dönmeleri, meslek eğitim kurslarına katılarak emek piyasasına girecekleri de göz önünde bulundurulursa, kısa vadede yoksulluk üzerinde daha da olumlu etkiler beklenmelidir. Çalışma, uzun vadede okul öncesi eğitim olanağına kavuşan yoksul çocukların eğitim ve iş yaşamında olumlu geri dönüşleri deneyimleyecekleri ve bunun da uzun vadeli yoksulluğu engelleyici ve eşitsizlikleri azaltıcı bir strateji olacağına da dikkat çekmektedir. Benzer sonuçlar yaşlı, engelli ve hasta bakımı konusunda gündüzlü merkezler ve evde profesyonel bakım hizmetleri için de geçerlidir. Sonuçta erişilebilir ve kaliteli ulusal bir sosyal bakım hizmetleri altyapısının kurulması, bir yandan kadınların emek arzı üzerindeki kısıtları rahatlatırken, öte yandan güçlü istihdam talebi yaratarak yoksul hanelerdeki kadınların ve erkeklerin emek piyasasına entegrasyonunu talep yönlü de destekleyecektir.

Sosyal bakım hizmetlerine erişimi sağlayacak bir altyapının kurulması tek başına ASPB'nin yetki alanı dışına çıkmaktadır. Uygulama için ASPB'nin yanı sıra Millî Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile koordinasyon gerekmektedir. Ayrıca gerekli kaynakların yaratılması için kamu yatırımlarından sorumlu olan Kalkınma Bakanlığı ve kamu bütçesini hazırlayan Maliye Bakanlığı ile koordinasyon çerçevesinde, kamu yatırım ve harcamalarında sektörel önceliklerin istihdam yaratma kapasitesi yüksek sosyal bakım hizmetlerine yönlendirilerek kadınlar ve düşük vasıflı çalışanlar için istihdam yaratılması ve yoksulluğun azaltılması hedefi desteklenmelidir.

5.2.2.2. Kadınların İşgücü Piyasasına Entegrasyonunu Destekleyici Diğer Önlemler

Sosyal bakım hizmetlerine erişimin sağlanması tek başına kadın emek arzı kısıtlarını ortadan kaldırmak için yeterli değildir. Gündüzlü bakım hizmetlerine erişimin yanı sıra iş ve aile dengesini sağlamaya yönelik işgücü piyasası regülasyonları da önem taşımaktadır. Kayıt dışı çalışmanın engellenmesi, kayıtlı çalışanlar için ebeveyn ve babalık izni ve diğer bakım izinlerine yönelik düzenlemeler, kendi hesabına çalışanlara özel bakım sigortası programlarının oluşturulması, tam zamanlı mesai saatlerinin iş-aile dengesini sağlayacak şekilde kısaltılması, yaşam döngüsü içerisinde bakım yükümlülükleri olan erkekler ve kadınlar için eşit teşviklerle geçici esnek çalışma uygulamaları, işgücü piyasasında işe alım,

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

ücret ve terfilerde cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi, cinsiyete dayalı mesleki ayrışmayı azaltıcı programlar, vb. tamamlayıcı uygulamalardır.

İşgücü piyasasında fırsat eşitliğinin artırılması, istihdam olanaklarına daha zor erişen kadınlar, engelliler, yoksullar, gençler, kırsalda yaşayanlar gibi özel politika gerektiren kesimlere eğitimden başlayarak sağlanacak destekler ve ayrımcılığı önleyici uygulamalar geliştirilmesi 2014-2023 Ulusal İstihdam Stratejisinde belirtilen hedefler arasında yer almaktadır.²⁵ Sosyal bakım hizmetlerine erişimin sağlanması ve iş-aile yaşamı dengesini sağlayıcı işgücü piyasası düzenlemeleri bu raporda önerilen araçlar ve göstergeler arasındadır. Ulusal istihdam stratejisinde kadın istihdamına yönelik yer alan bu ve diğer araç ve göstergeler kullanılarak sosyal yardım alan hanelerde yaşayan kadınların işgücü piyasasına entegrasyonu desteklenmelidir.

Yardım alan ailelerde kadınlar kayıtlı istihdama ulaşmada ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Kadınların evlerinden gerçekleştirdikleri ekonomik faaliyetleri ve girişimcilik faaliyetlerinin benzer durumdaki kadınların bir araya gelerek yürütebilecekleri kooperatif benzeri oluşumlar ve bu konuda kadınlara eğitim, kredi ve pazar konusunda destekleyecek uygulamalar gerçekleştirilmelidir.²⁶ Kırsalda yaşayan kadınlara çiftçilik²⁷ ve ürün değerlendirme eğitimleri, kadınların yaşadıkları illerin tarımsal ekonomisi ve diğer ekonomik potansiyeli dikkate alınarak kooperatifçilik, girişimcilik, liderlik, ürün geliştirme, organik tarım ve gıda alanında ortaya çıkan son dönüşümleri içeren eğitimler verilmelidir.

Öte yandan sosyal yardım alan hanelerde kadınların ekonomik olarak güçlendirilmeleri, sosyal yardımlara bağımlılıklarının azaltılması ve yoksulluk döngüsünün kırılması salt ekonomik politikalarla mümkün olmayacaktır. Ekonomik güçlenme için sosyal açıdan da güçlenmeyi destekleyen politikalar bir ön koşuldur. Kadına yönelik şiddeti önlemeye yönelik politikalar, kadınların aile içinde, çalışma yaşamında, siyasette hak ve özgürlükleri konusunda bilinçlendirici eğitimler ve güçlendirici politikalar da önem taşımaktadır. Bu çerçevede İŞKUR meslek eğitimlerine katılan kadınlara yönelik olarak İŞKUR, ILO Türkiye ve bir sivil toplum kuruluşu olan Kadının İnsan Hakları Derneği tarafından bir pilot uygulama olarak dört ilde yürütülen Kadının İnsan hakları Eğitim Programı (KİHEP) olumlu bir örnek teşkil etmektedir.²⁸ Öte yandan çocuk sayısı ve zamanlama üzerinde kadınların ve ailelerin iradesini destekleyen, bilinçlendirici ve güçlendirici doğurganlık hakları programları ve ilgili sağlık hizmetleri de yoksulluk döngüsünü kırmak açısından önemli önleyici bir sosyal politika alanıdır.

²⁵ 2014-2023 Ulusal İstihdam Stratejisi

²⁶ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İle Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı İşbirliği Protokolü 10.02.2012

²⁷ Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Ziraat Odaları Birliği Arasında İmzalanan Kadın Çiftçi Eğitimi İşbirliği Protokolü Uygulama Esasları

²⁸ Bakınız <http://www.kadinininsanhaklari.org/programlar/kihep/kihep-nedir/>

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

5.2.3. Çalışan Yoksulluğu ile Mücadele Politikaları

Saha araştırması bulguları sosyal yardım alan hanelerde çalışan yoksullara da önemli bir hedef grup olarak işaret etmektedir. Kayıt dışı çalışma ve düşük ücretler, ayrıca tek erkek çalışanlı ve yüksek bağımlılık oranı çalışan yoksulluğunun altında yatan önemli faktörler olarak değerlendirilmiştir.

Hâlihazırda sosyal yardım alan hanelerde aktif işgücü piyasası programlarına yönlendirilenler istihdamda olmayan işsizlerdir. İstihdamda olmasına rağmen olumsuz çalışma koşulları ile karşı karşıya olanlar için de aktif işgücü piyasası yönlendirmeleri yapılabilir. Bu çerçevede işgücü piyasası denetimi ile kayıt dışı çalışanların kayıt altına alınması, çalışma koşullarının başta ücretler ve çalışma saatleri olmak üzere denetlenmesi ve iyileştirilmesi desteklenebilir. Ayrıca meslek eğitimlerinin katılımcıların işgücü piyasası vasıflarını yükseltici yeterli etkinlikte olup olmadığı izlenerek gerekli iyileştirmeler yapılmalıdır.

Yukarıda yer alan politika önerilerinden bazıları çalışan yoksulluğu ile mücadele açısından da önem taşımaktadır. Sosyal bakım hizmetlerine erişimin ve bu yolla kadınların işgücü piyasasına entegrasyonunun sağlanması, böylece evli çiftlerde tek erkek çalışanlı hane yapısından çifte çalışanlı (karı-koca çalışan) hane yapısına dönüşümün desteklenmesi, çalışan yoksulluğu ile mücadeleye katkı sağlayacaktır. Ayrıca çocuk sayısı ve zamanlaması üzerinde ailelerin iradesini destekleyen güçlendirici, doğurganlık hakları politikaları hanelerin bağımlılık oranlarını azaltarak çalışan yoksulluğunu hafifletecektir.

Çalışan yoksulluğu ile mücadelenin önemli bir ayağı ise ASPB'nin yetki alanı dışında olan makroekonomik politikalarda yatmaktadır. Kaliteli ve güçlü istihdam yaratma öncelikli büyüme stratejileri çalışan yoksulluğu ile mücadeleyi destekleyici müdahale alanlarıdır.

5.2.4. Eğitim ve Öğrenime İlişkin Öneriler

Sosyal yardım – istihdam ilişkisini güçlendirmede önümüze çıkan önemli bir yapısal kısıt eğitim düzeyinin düşük olması ve vasıfsızlıktır. Uzun vadede yoksulluk döngüsünü kırmaya yönelik eğitim politikaları önem taşımaktadır.

Her şeyden önce yaşam döngüsü yaklaşımına dayalı çocukluktan başlayarak bireyin sağlıklı gelişimi sağlayacak yardım, destek, eğitim ve sağlık müdahaleleri bileşenli program ve uygulamaların yaygınlaştırılması gerekmektedir. SED uygulaması bu açıdan iyi bir örnektir ve daha da geliştirilmeye müsaittir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Zorunlu eğitimin zorunlu olması denetlenmeli ve örgün eğitimin niteliği geliştirilmelidir. Çocukların okul terk durumları takip edilmeli, denetlenerek örgün eğitimde kalmalarının teşvik edilmeli ve ödüllendirilmelidir.

Kaliteli erken çocukluk bakım ve okul öncesi eğitimin olanaklarının dezavantajlı çocuklar öncelikli olarak yaygınlaştırılması, yoksul hanelerdeki çocukların gelişimlerini destekleyerek uzun vadede yoksulluk döngüsünün kırılmasına katkı sağlayacaktır.

5.2.5. ASPB Veri Tabanına İlişkin Öneriler

SYDGM sosyal yardım yararlanıcısı hanelere ilişkin ASBP'nin elinde kapsamlı bir veri tabanı mevcuttur. Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi adı verilen veri tabanında “kayıtlı yaklaşık 3 milyon sosyal yardım yararlanıcısının demografik bilgileri, sosyal güvenlik ve sosyal yardımlardan yararlanma durumlarına” ilişkin bilgiler bulunmaktadır (ASPB 2016). Yukarıda açıklandığı üzere Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi veri tabanı birtakım kısıtları ve eksiklikleri nedeniyle bu araştırmada kullanılamamıştır. Bu ver tabanının eksikliklerinin giderilerek araştırmalarda kullanımının sağlanması mevcut politikaların etkilerinin izlenmesi, değerlendirilmesi ve uygulamada gerekli revizyonların yapılabilmesi açısından önem taşımaktadır.

Sosyal yardımların istihdam bağlantısının güçlendirilmesi açısından Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemine İŞKUR'a ilişkin kayıtların eklenmesi, aktif işgücü piyasası programları ile koordinasyonun izlenmesi ve denetlenmesine izin verecektir.

5.2.6. Makroekonomik Çerçeve

Araştırma bulguları özellikle az gelişmiş bölgelerde yetersiz istihdam olanaklarının uzun dönemli işsizlik ve ümidi kırık işsizlik gibi olguları ortaya koymuştu. Bu çerçevede makroekonomik politikaların güçlü ve kaliteli istihdam yaratmayı öncelikli hedef olarak belirlemesinin, yerelde, mikro düzeyde yoksullukla mücadeleyi destekleyen önemli bir araç olduğunu vurgulamak gerekir. Bu her ne kadar ASPB'nin görev alanının dışında kalsa da Bakanlıklar arası iletişim ve koordinasyonda gündeme getirilecek bir konu olarak değerlendirilebilir. Özellikle dezavantajlı bölgelere göre tasarlanmış istihdam yaratan büyüme stratejileri ve programlar önem taşımaktadır.

Yukarıda önerilen politikalar yoksulluk ve dışlanma sorunu bir kez tezahür ettikten sonra soruna müdahale eden, *iyileştirici* politikalarlardır. Ancak yoksulluk ve sosyal dışlanmanın en başından ortaya çıkmasını engellemeye yönelik *önleyici* politikaların da en az sosyal

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

yardımlar kadar önemlidir. Gelirin daha yüksek gelirli kesimlerden daha düşük gelirli kesimlere doğru yeniden dağılımını sağlayan vergilendirme ve kamu harcamalarına dayalı maliye politikaları, kaliteli ve erişilebilir kamu sağlık, eğitim, ulaşım ve iletişim hizmetleri, dezavantajlı dışlanmış grupların topluma entegrasyonunu destekleyici sosyal hizmetler, verimliliği arttırıcı, insana yaraşır işler yaratan büyüme politikaları, işgücü piyasasının insana yaraşır işler için denetimi, genel olarak sürdürülebilir kalkınma ve kapsayıcı büyümeyi sağlayan makroekonomik politikalar yoksulluk ve sosyal dışlanma riskini önleyici politikalar bütünüdür.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Kaynakça

- Adaman, F. ve Keyder, Ç. (2006),** “Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, Avrupa Komisyonu, Sosyal Dışlanma ile Mücadelede Mahalli Topluluk Eylem Programı 2002-2006.
- Ahmed, A., M. Adato, A. Kudat, D. Gilligan, ve R. Colasan. (2007),** “Impact evaluation of the conditional cash transfer program in Turkey: Final report”. Washington, DC: International Food Policy Research Institute.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ASPB, (2016),** *2016 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara: ASPB.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ASPB, (2014),** “Improving Conditional Cash Transfers Programme in Turkey”, Policy Paper, Ankara: ASPB.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ASPB, (2012),** “Qualitative And Quantitative Analysis of Impact of Conditional Cash Transfer Program in Turkey”, Project Report.
- Akder, H. A. ve Güvenç, M. (2000),** Yoksulluk: Bölgesel Gelişme ve Kırsal Yoksulluk, Kentsel Yoksulluk, TESEV Yayınları, 21, ISBN: 975-8112-24-4.
- Altay, A. (2005),** “Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme”, Sosyo-Ekonomi.
- Alıcı, S., (2002),** "Türkiye’de Yoksulluğun Sosyoekonomik Analizi", C.C. Aktan (Ed.), in Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu, Ankara.
- Angel-Urdional, D. F., Haimovich F. ve Robayo, M. (2009),** “Is Social Assistance Contributing to Higher Informality in Turkey?”, MPRA Paper 27675, University Library of Munich, Germany.
- Antonopoulos, R., S. Adam, K. Kim, T. Masterson ve D. Papadimitrou, (2014),** “Responding to the Unemployment Challenge: A Job Guarantee Proposal for Greece”, New York: Levy Economics Institute.
- Antonopoulos, R. (2013),** “Expanding Social Protection in Developing Countries: A Gender Perspective”, Levy Economics Institute at Bard College Working Paper, (757).
- Antonopoulos, R., ve Kim, K. (2011),** “Public job-creation programs: The economic benefits of investing in social care? Case studies in South Africa and the United States”, Levy Economics Institute Working Paper, (671).
- Aran, A. M., Demir, S., Sarıca, Ö., and Yazıcı, H., (2010),** "Poverty and Inequality Changes in Turkey (2003–2006)," State Planning Organization and World Bank Welfare and Social Policy Analytical Work Program Working Paper Number 1.
- Arslan, N. (2014),** “Sosyal Yardımlar ve İstihdam İlişkisinin İncelenmesi: Sivas İlinde bir Alan Araştırması”, LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran.
- Ayhan, S. ve S. Pelek. (2017).** “State Dependence in Welfare benefits in a Non-Welfare Context”, IZA Working Paper, Germany.
- Barrientos, A ve Niño-Zarazúa, M., (2011),** "Social transfers and chronic poverty: objectives, design, reach and impact," MPRA Paper 30465, University Library of Munich, Germany
- Başlevent, C. (2014),** “Social Transfers and Income Inequality in Turkey: How Informative is the Survey of Income and Living Conditions?”, Ekonomik-Tek, Cilt, 3, No, 3, syf 23-42.
- Başlevent, C. ve Onaran, Ö. (2003)** “Are Turkish Wives More Likely to Become Added or Discouraged Workers?”, Labour, 17 (3), pp. 439-58

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bayar, A. A. ve Değirmenci (2014), “Do Transfer Payments be a Panacea for Regional Poverty Alleviation in Turkey?” Uluslararası Ekonomi Konferansı, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ekim 18-20, Antalya, Turkey.

Barbier, J.-C. (2005). *The European Employment Strategy. A Channel for Activating Social Protection*. In: Zeitlin, J. et al. (Ed.): *The Open Method of Coordination in Action. The European Employment and Social Inclusion Strategy*. Brussels: Lang.

Bilici, O. (2016), “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun Etkileri: Aybastı Örneği”, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Boushey, H. ve Vaghul, K. (2016), “Women have made the difference for family economic security”, Retrieved from <http://equitablegrowth.org/research-analysis/women-have-made-the-difference-for-family-economic-security/>

Buğra, A. ve Keyder, Ç., (2003), “New Poverty and The Changing Welfare Regime of Turkey”, Ankara: UNDP.

Buğra, A. ve Sınmazdemir, N.T. (2003), “Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği” Boğaziçi Üniversitesi Araştırma Fonu Projesi.

Caminada, K., Goudswaard, K. ve Koster, F., (2010), "Social Income Transfers and Poverty Alleviation in OECD Countries," MPRA Paper No. 27345.

Canbay, T. ve Selim, S. (2010), “Türkiye’de Hanehalkı Yoksulluğu”, Ege Akademik Bakış, Cilt 10 (2), syf. 627-649.

Candaş, A., Yılmaz, V., Günseli, S. ve Çakar, B. Y. (2010). Türkiye’de Eşitsizlikler: Kalıcı Eşitsizliklere Genel Bir Bakış, *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu*.

Celasun, M. (1986). Income Distribution and Domestic Terms of Trade in Turkey, 1978-1983: Estimated Measures of Inequality and Poverty, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Cilt 13, No: 1-2, Sf. 193-216.

Cural, M. (2009). OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımının 1980 Sonrası Gelişimi ve Eşitsizliği Azaltıcı Müdahaleler”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 73- 97 .

Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk, *Sosyal Siyaset Konferansları*, No: 59, Sf. 89–132.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB), (2007), “Yenileşme ve Değişim için Türkiye’de Sosyal Diyalogun Güçlendirilmesi Projesi - Aile ve İş Yaşamının Uyumlaştırılması Çalışma Grubu Raporu”, Ankara: ÇSGB.

Çavuşoğlu, B. (2011) “Türkiye’de Çalışan Yoksulluğunun Genel Görünümü”, *Sosyal Güvence*, 1(1), 22-33.

Çelik, A. (2004). AB Ülkeleri ve Türkiye’de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım, *Çalışma ve Toplum*, Cilt 3, Sf. 53-91.

Dağdemir, Ö. (1999), “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluk Analizi 1987-1994”, *H.Ü. İİBF Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1

Dayıoğlu, M. ve Kasnaçoğlu, Z. (1997). Kentsel Kesimde Kadın ve Erkeklerin İş gücüne Katılımları ve Kazanç Farklılıkları, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Cilt 24, No:3, Sf. 329-361.

Dayıoğlu, M. ve Başlevent, C., (2011) “Income Distribution and Poverty in Turkey: Recent Trends and Gender Aspects”, in *Gender and Society in Turkey: The Impact of NeoLiberal Policies, Political Islam and EU Accession*, S. Dedeoğlu and A. Y. Elveren (Eds.), London: I.B.Tauris, pp. 65-86.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

- Dansuk, E., (1997),** "Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla İlişkisi," SPO Expertise Thesis, State Planning Organization, Ankara.
- Dedeoğlu, S. (2008).** Women Workers in Turkey: Global Industrial Production in Istanbul. I.B.Tauris.
- Değirmenci S. ve İlkaracan, I. (2014),** “Economic Crises and the Added Worker Effect in the Turkish Labor Market” in R. Antonopoulos (ed.), Gender Perspectives and Gender Impacts of the Global Economic Crises, New York: Routledge, 2014, syf. 209-254.
- Demir-Şeker, S. ve Dayıoğlu, M. (2015),** “Poverty Dynamics in Turkey” Review of Income and Wealth, Vol. 61, Issue 3, syf. 477-493.
- Demir-Şeker S. ve Dayıoğlu, M. (2016),** “The Effect of The Global Financial Crisis on Household Income, Inequality and Poverty in Turkey”, ODTÜ Gelişme Dergisi, Cilt 43, Syf 361-390.
- Demir-Şeker, S. ve Jenkins, S. P. (2013),** "Poverty Trends in Turkey," Institute for Social and Economic Research Working Paper No. 2013-29.
- Doğan, C. ve Tek, M. (2007).** Türkiye’de Gelir Dağılımının Toplanma Oranı Yöntemiyle Analizi, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 3, No 2, Sf. 93-119.
- Dumanlı, R. (1996),** "Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları," SPO Expertise Thesis, State Planning Organization, Ankara.
- Dünya Bankası, (2009),** *Female Labor Force Participation in Turkey: Trends, determinants and Policy Framework*, Report No. 48508-TR, Washington, D.C.: The World Bank.
- Dünya Bankası, (2000),** "Turkey Economic Reforms, Living Standards and Social Welfare Study," Report No. 20029-TU, Washington DC : World Bank.
- Dünya Bankası, (2013),** The World Bank Annual Report 2013, End Extreme Poverty, erişim: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/16091/9780821399378.pdf>
- Eardley, T., Bradshaw, J., Ditch, J., Gough, I., and Whiteford, P., (1996),** Social Assistance in OECD Countries: Synthesis Report, London: HMSO.
- Erdoğan, G. (1996),** “Türkiye’de Bölge Ayrımında Yoksulluk Sınırı Üzerine Bir Çalışma”, DİE Uzmanlık Tezi, Ankara
- Erdoğan, G. (1998),** “Türkiye’de Yoksulluk: Boyutu ve Profili”, Ankara: DİE.
- Erdoğan, S. ve Kutlu, D. (2014),** “Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Yoksulluğu: İşgücü Piyasası ve Sosyal Koruma Politikaları Bağlamında Bir Değerlendirme”, Çalışma ve Toplum, Cilt 2, Syf 63-114.
- Esping-Andersen, G. ve Myles, J., (2009),** "The Welfare State and Redistribution," Unpublished paper.
- Eurostat, (2010),** Combating poverty and social exclusion. A Statistical portrait of the European Union, Luxembourg: Eurostat Statistical Books.
- Gökşen, F., Özertan, G., Sağlam, İ ve Zenginobuz, Ü. (2015),** “Impacts of the Tax System on Poverty and Social Exclusion: A Case Study on Turkey”, New Perspectives on Turkey, Cilt 38, syf 159-179.
- Güloğlu, T., Aydın, K., ve Güloğlu F. K., (2012),** "Relative Poverty in Turkey between 1994 and 2006," Economics and Management, 17 (1), p. 163–175.
- Gündoğan, N. (2007)** Yoksulluğun Değişen Yüzü Çalışan Yoksullar, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Güneş, M. (2012), “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası olarak Sürdürülebilirliği”, SÜ İİBG Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, syf 149-184.

Gürsel, S., Levent, H., Selim, R. ve Sarıca, Ö. (2000). *Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Avrupa Birliği ile Karşılaştırma*, TÜSİAD Çalışma Raporu, Yayın No: TÜSİAD-T/2000-12/295, Ankara.

Harkness, S. (2010). The contribution of women’s employment and earnings to household income inequality: a cross-country analysis. Centre for Analysis of Social Policy and Department of Social Policy Studies, University of Bath. Retrieved from <http://www.lisdatacenter.org/wps/liswps/531.pdf>

Hattatoğlu, D. (2001), “Ev Eksenli Çalışma Stratejileri”, Yerli Bir Feminizme Doğru (Ed. Ve A. İlyasoğlu ve N. Akgökçe), Sel Yayıncılık, İstanbul, ss.173-205.

Heady, C, Mitrakos, T. ve Tsakloglou, P., (2001), "The Distributional Impact of Social Transfers in the European Union: Evidence from the ECHP," IZA Discussion Paper Series No. 356.

Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. M. (2015), “Nöbetleşe Yoksulluk- Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği, 10. Baskı, İletişim Yayınları.

İlkaracan İ. , K. Kim and T. Kaya. (2015), “The Impact of Investments in Social Care Services on Employment, Gender Equality and Poverty: The Case of Turkey” (with K. Kim and T. Kaya), Istanbul Technical University Women’s Studies Center and the Levy Economics Institute, September 2015, Istanbul and New York.

İlkaracan, İ. ve Değirmenci S. (2013), “The Impact of Household Labor Supply Structure on Poverty and Income Inequality” Topics in Middle Eastern and North African Economies, Vol. 15 (2), syf 121-133.

İlkaracan, İ. (2012), “Why so Few Women in the Labor Market in Turkey?”, Feminist Economics, Cilt 18, No:1, Syf 1-37.

İlkaracan, İ. ve Tunalı, İ. (2010), “Agricultural Transformation and the Rural Labour Market in Turkey” Karapinar, B., F. Adaman ve G. Ozertan (derl.) içinde, *Rethinking Structural Reform in Turkish Agriculture: Beyond the World Bank’s Strategy*, New York: Nova Science Publishers.

İlkaracan İ. (2010), “Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine doğru: İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları (Towards Gender Equality in the Labor Market: Work and Family Life Reconciliation Policies)(edited volume), Women for Women’s Human Rights and ITU Women’s Studies Center, METIS Publications, İstanbul.

International Labor Organization ILO, (2012), “Fighting Inequality from the Basics: The social protection floor and gender equality,” San Jose, Cost Rica: ILO, UNDP and UN Women.

Kalaycıoğlu, S. ve Rittersberger-Tılıç, H. (2002), “Yapısal Uyum Programlarıyla Ortaya Çıkan Yoksullukla Baş etme Stratejileri”, Dikmen, A.A. (ed.), Kentleşme, Göç, Yoksulluk, Türk Sosyal Bilimler Derneği ve İmaj Yayınları, syf. 197 – 246.

Karaoğlu, D. ve Ökten, Ç., (2012), “Labor Force Participation of Married Women in Turkey: Is There an Added or a Discouraged Worker Effect?, IZA Discussion Paper, No. 6616.

Karanfil, F. ve Özkaya, A. (2013), “Indirect Taxes, Social Expenditures and Poverty: What Linkage?”, Ege Akademik Bakış, Cilt 13, No.3, syf 337-350.

Kardam, F. ve Alyanak, Ü. (2002), “Kadınların Yoksullukla Baş Etme Yolları”, Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı 2002 Bildirileri, 209–223.

Kızıllırmak, A. B. (2003). 2008 Explaining Wage Inequality: Evidence from Turkey, *AÜ SBF Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi Tartışma Metinleri*, Cilt 57, Sf. 1-18.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Koray, M. (2015) "AKP Dönemi: Neo-Liberalizm, Neo-Muhafazakarlık, NeoPopülizm Beşiğinde Sallanan Sosyal Devlet ve Sosyal Politika", Koray, M. Ve Çelik, A. (der.) Himmet, Fıtrat, Piyasa içinde, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 11-54

Korpi, W. ve Palme, J., (1998), "The Paradox of Redistribution and Strategies of Equality," American Sociological Review, 63, p. 661-87.

LeFebvre, M., (2007), "The Redistributive Effects of Pension Systems in Europe: a Survey of the Evidence," LIS Working Paper No. 457.

Masterson, T., E. Memiş and A. Zacharias, (2014), "Time Deficits and Poverty: The Levy Institute Measure of Time and Consumption Poverty for Turkey", *Ekonomik Yaklaşım*, 2014; 25(91): 1-28.

Nollmann, G. (2009). *Working Poor*. Eine vergleichende Längsschnittstudie für Deutschland und die USA. In: Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie 61(1): 33-55.

Mani, S, JR Behrman, S Galab ve PP Reddy (2014), 'Impact of the NREGS on Schooling and Intellectual Human Capital', Working Paper, Young Lives, Oxford Department of International Development (ODID), University of Oxford.

Minsky, M. (1986), The society of mind. New York: Simon, 84.

Mookherjee, D. (2014). MNREGA: Populist leaky bucket or successful anti-poverty programme? http://ideasforindia.in/article.aspx?article_id=292.

Morissens, A., ve Sainsbury, D., (2002), "European anti-poverty policies in the 1990s: toward a common safety net?" Maxwell School of Citizenship and Public Affairs. Syracuse University, NY. Working Paper No. 307.

OECD, (2008), Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries, OECD Publishing.

Özcan, Y. Z. ve Özcan, K. M. (2003), Measuring Poverty and Inequality in Turkey, *Topics in Middle Eastern and North African Economies*, electronic journal, Cilt 5, Middle East Economic Association and Loyola University Chicago.

Peña-Casas, R. ve Latta, M. (2004). *Working Poor in the European Union*. Luxembourg: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.

Pinar, A. (2004). *Vergileri Kim Ödüyor ve Kamu Harcamalarından Kimler Yararlanıyor?*, TESEV Raporu, Alındığı tarih: 02.11.2011, Adres: www.tesev.org.tr/rapor_kasim2004.pdf

Rawlings L. B. ve Rubio, G. M. (2005), "Evaluating the Impact of Conditional Cash Transfer Programs, World Bank Research Observer, Cilt 20, No:1, syf 29-55.

Sala-i Martin, X. ve Mohapatra, S. (2002), Poverty, Inequality and the Distribution of Income in the G20, *Columbia University Department of Economics Discussion Paper Series*, No: 0203-10.

Sarısoy, İ. ve Koç, S., (2010), "Türkiye'de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yolsulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi," Maliye Dergisi, 158, 326-348.

Selim, R., Günçavdı, O., ve Bayar, A. A. (2014), "Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı Eşitsizlikleri: Fonksiyonel Gelir Kaynakları ve Bölgesel Eşitsizlikler", TÜSİAD Raporu, Yayın No: TÜSİAD-T/2014-06/554. ISBN: 978-605-165-004-3.

Şahabettinoğlu, M., Uyanık, D., Ayhan, N., Bakır, A. ve Ataöv, A. (2002), "Çocukların Temel Eğitime Katılmasını Sosyoekonomik Engelleri ve Destekleri", Türkiye'de Çalışan Çocuklar Semineri, 29-31 Mayıs 2001, 105-123.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

- Şener, M. Y. (2016)**, “Conditional cash transfers in Turkey: A case to reflect on the AKP’s approach to gender and social policy”, Research and Policy on Turkey, Cilt 1, No:2.
- Tcherneva, P. R. (2012)**, “Employer of Last Resort”. Elgar Companion to Post Keynesian Economics, Northampton, MA: Edward Elgar,(forthcoming).
- Tcherneva, P. R. (2012)**, “Inflationary and Distributional Effects of Alternative Fiscal Policies: An Augmented Minskyan-Kaleckian Model.
- Toksöz, G. (2007)**, “Women’s Employment Situation in Turkey”, International Labor Organization Publication, ISBN 978-92-2-120551-7.
- Tokathoğlu, İ. ve Başaran, A. (2003)**, “Türkiye’de Yoksulluğun Dağılımı, Yapışkanlığı ve Transfer Politikaları”, Ekonomik Yaklaşım, Gazi Üniversitesi.
- T.C. Başbakanlık, (2016)**, 65. Hükümet Programı, Ankara: T.C. Başbakanlık.
- Ulriksen, M. S. (2012)**, “Questioning the Pro-Poor Agenda: Examining the Links between Social Protection and Poverty, Development Policy Review, Cilt. 30, No.3, syf 261-281.
- United Nations Development Programme UNDP Macedonia Country Office, (2016)**, “Community Works Programme: Building Communities, Chnaging Lives”, Üsküp: UNDP Ülke Ofisi.
- UN Women, (2015)**, “Making National Social protection Floors Work for Women”, UN Women Policy Brief No.1, <http://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/12/making-social-protection-floors-work-for-women>
- Uygur, S. ve Kasnakoğlu, Z. (1998)**, Estimation of Poverty Line: Türkiye 1994, Ankara, SIS.
- Watson, D., ve Maître, B., (2013)**, "Social Transfers and Poverty Alleviation in Ireland: An Analysis of the CSO Survey on Income and Living Conditions 2004 - 2011," Social Inclusion Report No. 4. Dublin: Department of Social Protection and Economic and Social Research Institute.
- Wray, L. R. (1998)**. Modern money. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=137409
- Wray, L. R., ve Forstater, M. (2004)**. Full employment and social justice. The Institutionalist Tradition in Labor Economics, 253–272.
- Yakut, A. M. (2015)**. “Labor Supply and Welfare Benefits in Turkey”, İktisat İşletme ve Finans, Cilt: 30, Sayı: 347, Syf.9-36
- Yakut, A. M. ve Voyvoda, E. (2017)**. “Internal Migration, Redistributive Policies and Income Distribution in Turkey: An Intertemporal CGE Analysis”, ERC Working Papers in Economics.
- Yakut-Cakar, B., Erus, B., ve Adaman, F. (2012)**. An inquiry on introducing a minimum income scheme in Turkey: Alternating between cost efficiency and poverty reduction. Journal of European Social Policy, 22(3), 305–318. <https://doi.org/10.1177/0958928712440199>
- Yentürk, N., (2013)**, “Türkiye’de Yoksullara yönelik Harcamalar”, ODTÜ Gelişme Dergisi, Cilt 40, Ağustos, syf 433-464.
- Yemstov, R., (2001)**, "Living Standards and Economic Vulnerability in Turkey between 1987 and 1994," IZA Discussion Paper No. 253.
- Yıldırım, J. ve Dal, S. (2016)**, “Social Transfers and Labor Force Participation Relation in Turkey: A Bivariate Probit Analysis”, Emerging Markets Finance & Trade, 52:1515–1527.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Yıldırım, J., Ozdemir, S., ve Sezgin, F. (2014), A Qualitative Evaluation of a Conditional Cash Transfer Program in Turkey: The Beneficiaries' and Key Informants' Perspectives. Journal of Social Service Research, 40(1), 62–79. <https://doi.org/10.1080/01488376.2013.845127>

Yükseler, Z., ve Türkan, E., (2008), "Türkiye’de Hanehalkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi," TÜSİAD, Koç Üniversitesi EAF ve TCMB Büyüme Dizisi No. 2.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

EK 1: Sosyal Yardım Alan Hanelerde Eğitimi Terk Edenler, Nedenleri ve Eğitime Devam İstekliliği

	İSTANBUL		ANKARA		URFA		VAN	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
15 yaş üstü birey sayısı	544	483	541	487	614	598	655	674
Eğitim Terk Edenler %	7,4	12,0	6,1	3,9	11,1	9,7	10,4	11,0
Eğitimi Terk Ettiği Okul								
Okur Yazar Değil	---	---	---	---	---	---	---	---
Okur-yazar ama bir okul bitirmedi	---	---	---	---	---	---	---	---
İlkokul	4,4	2,7	4,3	2,5	7,3	4,5	5,0	1,8
İlköğretim	---	---	---	---	---	---	---	---
Ortaokul	1,3	3,5	0,4	0,4	2,1	2,2	3,5	3,1
Orta dengi Meslek	---	---	---	---	0,3	0,7	0,3	0,2
Lise	1,3	0,6	1,5	0,8	1,3	2,3	1,4	4,3
Mesleki/Teknik Lise	0,4	4,1	---	---	---	---	---	---
2-3 Yıllık Yüksekokul	---	0,4	---	---	---	---	0,2	1,3
4 Yıllık Üniversite	---	0,2	---	---	---	---	---	0,3
Lisansüstü	---	0,4	---	---	---	---	---	---
Eğitimi Bırakma Nedeni								
Maddi yetersizlik	42,5	36,2	87,9	78,9	64,7	67,2	51,5	66,2
Hastalık	2,5	1,7	3,03	10,5	---	3,5	---	1,4
Engellilik	2,5	1,7	---	5,3	1,5	5,2	1,5	1,4
Aile İzin Vermediği için	22,5	1,7	3,03	---	11,8	3,5	22,1	2,7
Okumak istemediği için	17,5	41,4	6,1	5,3	8,8	15,5	7,4	9,5
Okul yoktu / uzaktı	2,5	5,2	---	---	2,9	1,7	14,7	12,2
Bakması gereken kişiler	2,5	3,4	---	---	---	---	---	4,1
Evlilik sebebiyle	5,0	---	---	---	2,9	---	---	---
Zaman bulamadığı için	---	1,7	---	---	---	---	---	---
Arkadaş ortamı	---	---	---	---	1,5	---	---	---
Adres değişikliği nedeniyle	---	---	---	---	---	---	1,5	1,4
Cevap Yok	2,5	6,9	---	---	5,9	3,5	1,5	1,4
Eğitime Devam İstekliliği								
Hayır, devam etmek istememekte	77,5	72,4	90,9	73,6	83,8	82,8	76,5	68,9
Evet, istemekte								
Maddi Destek Olursa	20,0	20,7	6,1	15,8	5,9	12,1	22,1	29,7
Üzerinden bakım yükü alınırsa	2,5	---	---	---	2,9	---	---	---
Yakında Okul Olursa	---	---	---	5,3	---	---	---	---
Tedavi Desteği Olursa	---	---	---	---	1,5	1,7	---	1,4
Cevap yok	---	5,2	3,0	5,3	5,9	3,5	1,5	---

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

EK 2: Sosyal Yardım Alan Hanelerde Zorunlu Eğitim Kapsamındaki Gençlerin Eğitim Durumu

	Kadın		Erkek	
	Sayı	%	Sayı	%
2017 itibarıyla 8-yıllık Zorunlu Eğitim Kapsamındaki Kohort				
15-32 yaş arası Birey Sayısı	410		363	
Eğitim Durumu				
Okur Yazar Değil	87	21,2	27	7,4
Okur-yazar ama bir okul bitirmedi	21	5,1	9	2,4
İlkokul	114	27,7	82	22,5
İlköğretim	23	5,7	34	9,2
Ortaokul	76	18,6	100	27,6
Orta dengi Meslek	3	0,6	1	0,2
Lise	69	16,8	81	22,2
Mesleki/Teknik Lise	3	0,7	7	1,8
2-3 Yıllık Yüksekokul	7	1,8	9	2,4
4 Yıllık Üniversite	8	1,9	14	3,9
Lisansüstü	---	---	2	0,5
2017 itibarıyla 12-yıllık Zorunlu Eğitim Kapsamındaki Kohort				
19-20 yaş arası Birey Sayısı	48		50	
Eğitim Durumu				
Okur Yazar Değil	5	9,4	2	4,8
Okur-yazar ama bir okul bitirmedi	---	---	1	2,4
İlkokul	7	15,2	7	13,8
İlköğretim	1	1,8	5	9,7
Ortaokul	15	31,9	20	39,2
Orta dengi Meslek	---	---	---	---
Lise	18	37,8	15	30,1
Mesleki/Teknik Lise	1	2,7	---	---
2-3 Yıllık Yüksekokul	---	---	---	---
4 Yıllık Üniversite	1	1,2	---	---
Lisansüstü	---	---	---	---

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

EK 3: Ev ve Bakım İşleri Nedeniyle İşgücü Dışında Kalan Kadınların Geçmiş İş Deneyimi

EK 3A: İl Bazında Ev ve Bakım İşleri Nedeniyle İşgücü Dışında Kalan Kadınların Geçmiş İş Deneyim Oranları

	İSTANBUL	ANKARA	URFA	VAN
<i>Geçmiş iş deneyimi var mı?</i>				
Evet	24,0	4,19	8,12	1,63
Hayır	76,0	95,81	91,88	98,37

EK 3B: İstanbul İli İçin Ev ve Bakım İşleri Nedeniyle İşgücü Dışında Kalan Kadınların Geçmiş İş Deneyimi Profilleri

	TOPLAM	MEDENİ DURUM		
		EVLİ	BEKAR	BOŞANMIŞ/DUL/ AYRI
<i>Toplam 15 Yaş ve Üstü Birey Sayısı</i>				
<i>Deneyimi</i>				
Evet	24,0	21,43	14,3	38,9
Hayır	76,0	78,57	85,7	61,1
<i>Ayrılma Nedeni</i>				
Çalışmak İstememesi	---	---	---	---
İşveren/Çalışanlarla Anlaşamama Durumu	2,0	---	---	28,6
Düşük Maaş	6,1	3,03	50,0	28,6
Çalışma Saatlerinin Uzunluğu	---	---	---	---
İşyerinin Kapanması	2,0	3,03	---	---
İşten Çıkarılma	4,1	24,2	---	---
Eğitim öğretime devam	---	---	---	---
Evlilik-Ev İşleri ile ilgilenmesi	22,5	24,2	---	21,4
Evlilik-Eşinin Çalışmasını İstememesi	8,2	12,1	---	---
Çocuk Sahibi Olunması	16,3	24,2	---	---
Çocuk, hasta, yaşlı gibi ilgilenilmesi gereken kişilerin varlığı	16,3	12,1	---	28,6
Geçici/Dönemsel İş Olması	---	---	---	---
Sağlık Sorunları	14,3	9,1	---	28,6
Adres Değişikliği	8,2	6,1	50,0	28,6
<i>Çalışma Durumu</i>				
Ücretli	63,3	69,7	50,0	50,
Yevmiyeli	22,5	21,2	---	28,6
İşveren	---	---	---	---
Kendi Hesabına	2,0	3,03	---	---
Ücretsiz Aile İşçisi	12,2	6,1	50,0	21,4
<i>Sürekliliği</i>				

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Sürekli İş	69,4	72,7	100,0	57,1
Belirli Süreli Sözleşmeli İş	8,2	9,1	---	7,1
Belirsiz Süreli-Sözleşmesiz İş	22,5	18,2	---	35,7
Sigorta Durumu				
Kayıtlı değil	79,6	78,8	100,0	78,6
SGK	20,4	21,2	---	21,4
Sektörel Dağılım				
Tarım, Ormancılık	12,2	6,06	50,0	21,4
Sanayi	49,0	60,6	---	28,6
Hizmet	38,8	33,3	50,0	50,0
İnşaat	---	---	---	---
Ticaret	---	---	---	---
Çalışılan Yerin Tanımı				
Tarla	12,2	6,1	50,0	21,4
Devlet/Kamu	---	---	---	---
Özel	77,6	87,0	50,0	57,1
Pazar Yeri	---	---	---	---
Seyyar	6,1	3,0	---	14,3
Evde	4,1	3,0	---	7,1
Meslek Durumu				
Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı prof, meslek mensupları	---	---	---	---
Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar	6,1	6,1	50,0	---
Hizmet ve satış elemanları	---	---	---	---
Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünlerinde çalışanlar	---	---	---	---
Tesis ve makine operatör	---	---	---	---
Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	75,5	72,7	50,0	85,7
Vasıflı İşçi	18,4	21,2	---	14,3
Esnaf / tüccar	---	---	---	---